SLOVENSKÁ REČ

53 | 1988 | 4

časopis pre výskum slovenského jazyka

Z OBSAHU

F. Ruščák, Kompozičné parametre epistolárnych textov ■ Ľ. Valeková, Jazykovo-štylistické prostriedky súkromnej korešpondencie Laca Novomeského ■ D. Oroszová, Metonymia a termín ■ J. Šikra, Slovotvorná interpretácia adverbiálnych formantov

DISKUSIE

L. Dvonč, Ešte o tvaroch *do neho/doňho/doň* a *na neho/ /naňho/naň*

SPRÁVY A POSUDKY

Životné jubileum Františka Kočiša. J. Kačala. ■ Súpis prác Františka Kočiša za roky 1978—1987. L. Dvonč ■ Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 1987. K. Buzássyová ■ IV. ročník súťaže mladých vedeckých pracovníkov. M. Smatana ■ Nové učebnice slovenského jazyka pre stredné školy. J. Kopina ■ Nový prameň z Maďarska pre slovenských etnografov a dialektológov. K. Palkovič

ROZLIČNOSTI

VEDA, VYDAVATEĽSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
814 30 Bratislava, Klemensova 19

SLOVENSKÁ REČ

časopis pre výskum slovenského jazyka orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied

HLAVNÝ REDAKTOR
František Kočiš

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Anna Oravcová

REDAKČNÁ RADA
Ján Bosák, Ferdinand Buffa, Juraj Dolník, Ladislav Dvonč, Ján Findra, Juraj Furdík, Eugen Jóna, Ján Kačala, František Kočiš, Milan Majtán, Jozef Mistrík, Jozef Mlacek, Anna Oravcová, Štefan Peciar, Jozef Ružička

REDAKCIA
813 64 Bratislava, Nálepkova 26

OBSAH

F. Ruščák, Kompozičné parametre epištolárnych textov 193
Ľ. Valeková, Jazykovo-štylistické prostriedky súkromnej korešpondencie Laca Novomeského 201
D. Oroszová, Metonymia a termín . . . 211
J. Šikra, Slovotvorná interpretácia adverbiálnych formantov 217

DISKUSIE

L. Dvonč, Ešte o tvaroch *do neho/doňho/doň* a *na neho/naňho/naň* 221

SPRÁVY A POSUDKY

Životné jubileum Františka Kočiša. J. Kačala 229
Súpis prác Františka Kočiša za roky 1978—1987. L. Dvonč 231
Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 1987. K. Buzássyová 239
IV. ročník súťaže mladých vedeckých pracovníkov M. Smatana 245
Nové učebnice slovenského jazyka pre stredné školy. J. Kopina 247
Nový prameň z Maďarska pre slovenských etnografov a dialektológov. K. Palkovič . . 250

ROZLIČNOSTI

Goriliak — nom. pl. *goriliaci?* L. Dvonč . . 252
Butik či *butika*. J. Sivák 253

SLOVENSKÁ
REČ

ROČNÍK 53—1988
ČÍSLO 4

František Ruščák

KOMPOZIČNÉ PARAMETRE EPIŠTOLÁRNYCH TEXTOV

Keďže epištolárne prejavy sa realizujú v triáde subsystémov (porov. Ruščák, 1984, s. 135 n.), využívajú viacdimenzné slohovopostupové línie. Viacdimenznosť nechápeme ako vlastnosť, ktorá je v opozícii s celkovou kompozičnou štruktúrou epištolárneho štýlu. Je to objektívny odraz toho, že epištolárne útvary sa nezaobídu bez slohových postupov. Konkurenčné varianty slohových postupov sú v niektorých fázach štylistického procesu nevyhnutné. Ich funkciu chápeme analogicky ako v prípadoch lexikálnych a syntaktických konkurenčných výrazových prostriedkov. To potvrdzuje tézu, že hranice kompozície sú vágne (porov. Jelínek, 1984).

V práci uplatňujeme termín slohový postup. S týmto termínom sa v slovenskej a českej lingvoštylistike pracuje už dávnejšie (A. Jedlička, K. Hausenblas, J. Mistrík, F. Miko, J. Bečka, J. Findra, M. Darovec a iní).

V literárnej teórii sa termín slohový postup synonymizuje s termínom slohový druh. V čom je pojmová podstata termínu slohový postup? Je to výber vhodných obsahových zložiek a ich primerané usporiadanie v jazykovom prejave. Slohový postup si treba predstaviť ako nelimitovanú rovinu myšlienkových operácií. Limitovanie pôsobnosti týchto myšlienok na báze trichotómie úvod — jadro — záver preberá slohový útvar ako podriadená kategória slohového postupu.

Pre každý jazykový štýl je dôležité určiť jeho základnú slohovopostupovú orientáciu. Okrem toho treba zistiť, čo spôsobuje, že konkrétny slohový útvar sa primárne realizuje na niektorom zo štyroch slohových postupov (informačný, opisný, rozprávací, výkladový). Odpoveď na túto otázku akiste treba hľadať aj v oblasti štýlotvorných činiteľov. Mnohí autori uznávajú vplyv štýlotvorných činiteľov na voľbu slohového postupu a spôsob jeho realizácie (porov. Mistrík, 1977, s. 113).

V našej koncepcii chceme upozorniť najmä na vzťah medzi expedientom

a percipientom epištolárneho útvaru, pretože určuje základný faktor neprítomnosti adresáta a pragmatický aspekt komunikácie, ktorý je reprezentovaný silou a cieľom ilokučného aktu. Neprítomnosť adresáta určuje, že epištolárny štýl má monologický charakter. Faktor ilokučného aktu vplýva na spôsob spracovania témy: autor komunikuje v operatívnych alebo v ikonických dimenziách textu. Medzi expedientom a percipientom sa utvára častý komunikačný súlad. Predpokladom vzniku komunikačného súladu je empirické pozadie korešpondujúcich, t. j. obojstranná znalosť istých objektívnych skutočností. Ilustrujeme to príkladom: *Syn odchádza do mesta X* (1. spoločný známy údaj — miesto) *na rekreáciu. Pred nástupom X'* (2. spoločný známy údaj — čas) *rekreant povie: Napíšem Vám, čo robíme, akú máme stravu.* Údaje *X* a *X'* sú známe obidvom stranám a tvoria istú spoločne známu presupozíciu. Údaje, čo robíme *(B)* a akú máme stravu *(B')*, sú adresátovi neznáme, preto patria do realizačného (ilokučného) rečového, v našom prípade písomne realizovaného prejavu. Prípady *X, X'* tvoria súhrn spoločných znalostí expedienta a percipienta. Tento súhrn označujeme ako koempíriu, na základe ktorej autor dopĺňa známe veličiny *X, X'* o nové koeficienty *B, B'*. Z toho vychodí rovnica: aký slohový postup použije autor listu, taký sa zvyčajne využije v adresátovej odpovedi.

Na základe doterajších úvah usudzujeme, že epištolárne útvary sa realizujú v korelovaných slohových postupoch, ktoré označujeme súhrnným termínom slohovopostupová dominanta. Táto dominanta kompozične stabilizuje text.

V prvom subsystéme epištolárneho štýlu (listy bežnej súkromnej korešpondencie) sa presadzuje koexistencia dvoch slohových postupov s istými korekciami: rozprávacieho postupu a opisného postupu. Uvedieme stručný text listu, ktorý je výňatkom z jeho jadrovej časti:

Tak teda v tom vlaku. Dosť dlho som sedela sama. Potom prišiel ku mne Stano aj s tým kamarátom. Pýtali sa, či idem až do Prešova a či si môžu prisadnúť. A tak si prisadli. Stano oproti a jeho kamarát ku mne. Ponúkla som ich čerešňami, čo ste mi dali. A tak sme jedli čerešne a rozprávali sa. Pýtal sa, či si pamätám ešte jeho meno. A ja, že hej. Zostal prekvapený, lebo on si moje nepamätal. On však nemohol vedieť, že jeho meno existuje v spojení „ci hrehu". Bol trochu opitý, ako si písala. Povedal, že spadli na motorke. Povedal, že viac na motorku nesadne. Mal aj rozbité koleno, lebo som videla, ako mu krv trochu presiakla na nohavicu. Na stanici sme sa rozlúčili. Oni išli na pivo a ja domov.

Sledujme slohovopostupovú dominantu tejto ukážky. Prvá veta iniciálovým spojením *tak teda* signalizuje perspektívnu dejovú líniu (porovnaj aj výraz *bolo to tak)*, v ktorej sa hovorí o tom, čo sa stalo. Kohéziu

textu „zabezpečujú“ mäkké začiatky; v prevahe sú slovesá s vysokými glutinačnými hodnotami. Okrem toho sledujme aj dejovú následnosť reťazou slovies: *sedela som — prišiel — pýtal sa — prisadli si — ponúkla som — jedli sme — rozprávali sme sa — povedal — rozlúčili sme sa — išli.*

Z týchto dejových súvislostí sú dve dominantné. Vychádzajúc z vety *A tak sme jedli čerešne a rozprávali sme sa,* možno predpokladať, že funktor vety avizuje perspektívu tém, o ktorých adresát nevie, a to: okolnosti o mene osoby a okolnosti o páde z motocykla a o jeho dôsledkoch. Tieto dve témy sú novou informáciou, na ktorú adresát v príslušnej odpovedi najskôr reaguje. Kompozícia celého textu je v prevažnej miere stavaná na koexistencii rozprávacieho a opisného postupu. Všetky uvedené dôkazy o postupnosti dejov a kohézii textu tvoria dovedna jeho slohovopostupovú dominantu. Ostáva ešte otázka, či tomuto dominantnému slohovému postupu nekonkuruje iný slohový postup. Teoreticky áno. Môže mu napr. konkurovať informačný slohový postup uvedením presných údajov, dát a nominalizovaním, resp. statizovaním textu. Ukážka by mohla mať aj takúto hypotetickú podobu: *Cestovala som R 514 s pravidelným odchodom o 13,30. Do 14,30 som sedela sama. O 15 minút prisadli si ku mne Stanislav X a jeho kamarát Y* . . . Oproti predchádzajúcemu textu sú tu značné rozdiely, hoci sa obsahová stránka nemení, ale spresňuje. To znamená, že slohový postup nie je predpis. Jednu tému možno realizovať voľbou slohového postupu. Voľba slohového postupu však nemá živelný, ale systémový charakter. Pre prvý subsystém epištolárneho štýlu teda platí slohovopostupová dominanta rozprávacieho a dynamickoopisného radenia prvkov.

Podobne možno uvažovať o slohovopostupovej dominante druhého subsystému epištolárneho štýlu (listy osobností). Tu sa však pregnantnejšie prejavuje ikonizácia (šírka, textovosť), sporadická úvahovosť, pestrosť oslovovacích konštrukcií, trópov, metaforické „myslenie“ a v starších listoch osobností podpisová klauzula manu propria. Uvádzame stručný úryvok z listu M. Figuli:

> Mala som vtedy vyššie podpätky, a teda nie podošvou, ale podpätkom som naň stúpila. Noha sa mi zvŕtla a hodilo ma dolu schodmi. Keď som sa spamätala, povedala som si: „Som živá, alebo mŕtva?“ Mám to v povahe, že aj v takýchto okolnostiach zachovám duchaprítomnosť a nie som uľakaná. Zostalo pri ťažkom udretí . . .
> A teraz už k veci: Vraciam Vám 15 ks fotografií so súdruhom . . .

Vysoká glutinačná hodnota (2,8) a postupnosť dejov ukazujú na jeho kohéznosť bez rušivých, sekundárnych konkurentov. Rozprávací postup

listu podporuje aj myslený prehovor, vnútorný monológ vyjadrený priamou rečou. Pravidelnosť kompozície narúša segment inej postupovej línie ako konkurenčný slohovopostupový element. Jeho úlohou je upozorniť adresáta na akt prosby, želania, pokynu *(a teraz už k veci)*.

Vidíme, že text stojí na dvoch rovinách slohových postupov — na rozprávacej a opisnej, ktoré sú slohovopostupovou dominantou celého listu. Nástup nových ilokučných aktov *(vraciam Vám fotografiu . . ., posielam Vám . . .)* tento pôdorys zdanlivo narúša tak, že sa doň dostávajú reflexy informatívnej povahy, príp. v iných listoch to boli reflexy úvahovej povahy ako výsledok kompetencie témy, jej tlaku na formu textu, ktorý v prvom subsystéme epištolárneho štýlu pociťujeme menej.

Na presnejšiu interpretáciu slohovopostupovej dominanty subsystémov epištolárneho štýlu treba dodať, že tento termín sa vyhýba vzťahom rozprávaco-opisný postup, informačno-úvahový postup. Slohovopostupová dominanta je vzťah $A \leftarrow B$ alebo $A \rightarrow B$, resp. $A \leftarrow B \frac{LIM}{C}$, nie však vzťah $A \rightleftarrows B$. Naše úvahy koncipujeme tak, že pertraktované otázky chápeme ako kategóriu systémového charakteru.

Epické epištolárne útvary môžu mať sujetovo vyhranenú podobu, ale aj nesujetovú líniu. Sujetová línia umeleckých textov epištolárneho štýlu na vyjadrenie dejovosti primárne využíva rozprávací slohový postup. Rozprávanie sa najčastejšie realizuje v 1. os. sg. Tým sa zvýrazňuje charakter epištolárnosti s exponovaním subjektu — autora listu — ako rozprávača, často identického s hlavným protagonistom sujetu diela. Sila epištolárnosti sa prejavuje v pronominálnych vzťahoch *ja — Ty, ja — Vy*. *Ja*-konštrukcia, *Vy*-konštrukcia a *ste*-konštrukcia (pozri napr. listy zo Slovenského listára, Košice 1934, s. 101, vydal J. Kustra) zdôrazňujú to, že v epištolárnych umeleckých útvaroch sa popri vzťahu jeden — jeden (ako základ epištolárnosti) paralelne buduje trojuholníkový vzťah jeden — jeden — jeden, v konkrétnejšom vyjadrení vzťah autor — adresát — čitateľ. Umeleckosť epištolárneho útvaru často narúša slohovopostupové tendencie textu tým, že — povedané matuškovsky — „kumštuje" a hľadá si miesto, kde sa môže uplatniť aj iná línia podporujúca estetickú rovinu.

V slovenskej literatúre máme takýto slohovopostupový útvar. Je ním List mŕtvemu od I. Krasku (Dielo, 1980, s. 162). Do časovo základného dejového bloku, podporovaného priestorovým umiestnením (tu autor používa fiktívne dialógy) I. Krasko včleňuje dynamizované opisy. Celé sujetové napätie textu autor realizuje v rozprávacom a dynamickoopisnom minulom čase. Konkurujú mu však digresie — úniky, návraty, retrospektívy. Na prvom mieste je to baladická vsuvka o obesenom Cigánovi

v originálnej cigánčine so slovenským paralelným prekladom. Konkurencia však nenarúša koherenciu celého textu. Sám I. Krasko v závere listu hovorí: *Toto sa asi stalo... Úbohý, biedny Cigán, napísal som Ti, na čo sa pamätám,* a tak sa potvrdzujú naše teoretické predpoklady makrokompozičných vlastností prozaického Listu mŕtvemu.

Klasickými epištolárnymi sujetovými útvarmi sa vyznačovalo 18. stor. Ich osobitosť oproti iným románom bola v tom, že základná slohovopostupová línia mala simultánny charakter: sujetová výstavba sa cyklicky rozvíjala, no rozprávači — autori listov — jednotlivých dejových úsekov románu sa striedali (Richardsonove romány v Anglicku, Rousseauov román Nová Héloisa; podrobne o tom S. Skwarczyńska, 1937).

O nesujetovosti epištolárneho epického útvaru možno usudzovať v súvislosti s Listami kormoránom od L. Balleka. V celkovej kompozícii Agátov sú netypické v tom zmysle, že sa vymykajú leitmotívu a tvoria pozadie diela. V makropriestore celého diela sú síce jeho organickou súčasťou, no čitateľ ich práve z uvedených dôvodov vníma ako potenciálne samostatné epištolárne útvary.

Vychádzajme z analogického javu: „Gramatika básne je v opozícii s jazykovou gramatikou" (Mistrík, 1977, s. 386). V súvislosti so slohovými postupmi je to východisková téza, ktorá potvrdzuje, že slohový postup básne je v opozícii so slohovými postupmi iných útvarov. Možno uvažovať aj inak: nemá báseň slohovopostupovú dominantu? Odpovedáme síce kladne, ale pozadie tejto dominanty je architektúrou sui generis. V básni sa tiež môže rozprávať alebo opisovať, dokonca často počujeme, že v básni sa o čomsi hovorí, no to všetko dovedna nedáva nijakú možnosť na presnú diagnostikáciu slohovopostupovej orientácie básne v takom poňatí, ako je to v próze.

Lyrický epištolárny útvar sa vzdáva konkrétneho vyratúvania makrokompozičných znakov a vlastností. Lyrickým textom hýbe lyrický subjekt. To, čo v epike znamená dej, v lyrike znamená motív. Slohovopostupovou skladbou motívov sú „opisované" reflexy, náznaky a signály, ktoré tvoria pozadie slohového postupu. Slohový postup básne je symbióza jazykovo-štylistických, intonačno-rytmických a kompozičných elementov, ktoré vo vzájomnom poňatí utvárajú textový fenomén. Na úplnejšiu charakteristiku treba uviesť ďalšie úvahy: spomínané náznaky, reflexie, signály sú v básnickom liste vzhľadom na jeho potenciálnu pôvodnú adresnosť fyzicky existujúcej osobe výraznejšie; myšlienky sú viac explikované ako implikované, sú viac konkretizované než utajované, hoci sa to deje v intenciách básnickej metafory. Naše úvahy možno uzavrieť aj takto: na epištolárnu báseň nemožno jednoznačne určiť rozmer a kategorickú povahu slohového postupu; alebo takto: báseň nemožno písať „na príkaz"

postupu, ona si ho určuje sama vlastnou organizáciou prvkov básnického jazyka a kompozície. Motív, reflexia, náznak, signál sa uplatňujú v rytme, intonácii, rýme, eufónii, vo veršových „vetách", v „geometrickej" organizácii. Súčinnosť všetkých prvkov — to je slohovopostupová dominanta básnických listov.

To, že autor básnického listu ráta s konkrétnym adresátom, prejavuje sa v dodržiavaní zákonitostí epištolárneho stvárnenia útvaru. Básnik to však nerobí na úkor poetiky, naopak: formu povyšuje na aktualizovaný a konkretizovaný obsah. Aktualizovanosť a konkretizáciu v básnickom liste čitateľ pociťuje výraznejšie než v iných básňach. Svedčia o tom verše z Listu slečne Ľ. G. od I. Krasku:

Driev tedy ruka než ho zbalí
— zošitok úzky, tenký, malý —
chcem ďakovať Vám starého dľa mravu,
že spomenuli ste na Timravu
a vrhli na ňu za hrsť lesku —

A stesky u nás tečú tokom;
nám v golier ovšem. Jako žarotokom
nás páli Titan, drahá, šedá hlava
— Vy viete, myslím Hviezdoslava —

Stručne upozorňujeme na dominanty epištolárnosti básne (I. Krasko napísal báseň na začiatku svojej tvorby — v apríli 1906 a adresoval ju študentke pražskej filozofickej fakulty Ľ. Groeblovej), a to: na spomínanú konkretizáciu osôb použitím vlastných mien *(Timrava, Hviezdoslav,* Hviezdoslav — *Titan),* asyndeton *úzky, tenký, malý* zvýrazňujúci predmet (zošitok), *Vy*-konštrukciu a ojedinelejšiu *ste*-konštrukciu, ktorá sa najviac vyskytuje práve v listových útvaroch. Kto List slečne Ľ. G. pozná bližšie, zaiste zachytí citovú náklonnosť autora k Ľ. Groeblovej. Svedčia o tom básnické figúry *oheň túhy, túžba tichá* a zdvorilostný obrat *ďakujem Vám, milá // že túžba sa mi vyplnila!* A konečne nemožno obísť frapantne nápadný epištolárny záver básne:

Hej, túžob mám ja ešte moc a moc,
no o tom potom, teraz idem spať,
veď už je pozde, preto: Dobrú noc!

Mikrokompozičnou analýzou útvarov epištolárneho štýlu chceme upozorniť na niektoré vnútorné zákonitosti kompozície. Budeme uvažovať o výstavbe epištolárnych textov na základe ich glutinačných a rekurentných indícií. Za skúmanú vzorku sme zvolili listy s priemerným výskytom 15—20 viet. Glutináciou medzivetných vzťahov overujeme príslušnú slo-

hovopostupovú dominantu jednotlivých útvarov. Signály totožnosti alebo inklinácie glutinačných výsledkov k príslušnej slohovopostupovej dominante sú relevantnými ukazovateľmi, ktoré určujú jazykovoštylistický a kompozičný charakter útvaru. Výsledky glutinačných hodnôt jednotlivých subsystémov epištolárneho štýlu sú takého:

V 1. subsystéme — súkromný list stredoškoláčky = 2,50
— súkromný list vysokoškoláka = 3,05

Súčet glutinácie obidvoch listov je 3,23. V listoch je vysoký výskyt podstatných mien, slovies (časté sú synonymickej povahy) a exoklitických spájacích výrazov.

V 2. subsystéme sme medzi niektorými listami zaznamenali rozdielne glutinačné hodnoty ako výsledok tlaku témy a jej vedenia i videnia. Na objektivizovanie výsledkov sme vybrali listy autorov rozličného profesijného zacielenia:

1. list M. Figuli: $\overline{X}g = 2{,}72$; 2. list M. Figuli: $\overline{X}g = 1{,}16$; 3. list E. Paulinyho: $\overline{X}g = 2{,}50$; 4. list M. Tomčíka: $\overline{X}g = 1{,}82$; 5. list V. Mináča: $\overline{X}g = 2{,}40$; 6. list M. Zelinku: $\overline{X}g = 2{,}80$. Spoločný koeficient priemernej glutinácie na vzorke 6 listov je 2,30.

V priestoroch textu umeleckých epištolárnych útvarov sú iné vzťahy než v predchádzajúcich útvaroch. Tu primárne nejde iba o vzťah dvoch lineárnych vetných jednotiek, ale aj o vzťah vetných jednotiek rozložených na horizontálnej i vertikálnej osi. Glutinačné hodnoty týchto útvarov zisťujeme podobne ako v 1. a 2. subsystéme, no schéma dotyku viet umeleckých epištolárnych textov opätovne potvrdzuje, že ak forma sleduje estetické zretele, narúša hranice ich dotyku. Napríklad v jednom z listov J. Jesenského je zámeno *TY* šesťkrát na začiatku vety. Jeho glutinačná hodnota je formálne (ako koeficient) nízka, no spätosť viet je viazaná anaforou.

Priemerná sila glutinácie v Ballekových Listoch kormoránom je 2,38, Kraskovho Listu mŕtvemu 1,74 a Listu slečne Ľ. G. 2,22. Tendencia slohovopostupovej dominanty prozaických epištolárnych útvarov je usmerňovaná glutinačnou silou 2,52.

Glutinačnými výpočtami sledujeme, či sme optimálne vyjadrili makrokompozičné znaky epištolárnych subsystémov. Výsledky glutinácií potvrdili správnosť zvolených slohovopostupových dominánt. Predovšetkým v tom vidíme zámer našich údajov o glutinačných potenciách epištolárnych textov.

Stupeň rekurencie textu sme zisťovali podľa vzorca $\overline{RQ} = 5 \frac{\sum fr}{\sum \overline{fr}}$,

teda pomer rekurentných a prokurentných slov s odpočítaním od konštantného čísla 5. Zo skúseností získaných zo seminárov na hodinách štylistiky vieme, že práca s textom zacielená na jeho rekurenčné súvislosti je náročná. Pracovali sme s tými istými textami ako pri glutinácii. V prvom epištolárnom subsystéme $\overline{RQ}$ = 1,6, v druhom $\overline{RQ}$ = 2,8. Uvedené výsledky signalizujú stupeň sémantickej nasýtenosti listov oboch subsystémov. Listy bežnej proveniencie sú charakteristické vyšším počtom slov s častejšou frekvenciou a nižším stupňom sémantickej nasýtenosti. Ak oproti tomu porovnáme stupeň glutinácie 2. *ESbs* (druhého epištolárneho subsystému) a jeho slohovopostupovú dominantu, $\overline{RQ}$ 2,8 je priamo úmerný. Do druhého epištolárneho subsystému vstupuje viac jedinečných slov s limitovanou frekvenciou. Texty tohto subsystému sú koncentrovanejšie, syntakticky kompaktnejšie a v lexike nosnejšie.

V 3. epištolárnom subsystéme sme zisťovali $\overline{RQ}$ iba v próze. To však neznačí, že poéziu nemožno skúmať matematicko-štatisticky, naopak — v rozbore lexiky sme skúmali jej indexy, tu zase glutinačné rozmery. Mnohí foneticko-fonologickí bádatelia exaktne merajú komunikačné potencie básnického jazyka, o ktorom možno slovami J. Sabola (1980, s. 126) povedať, že je to „svet jazyka a svet v jazyku".

V próze sú $\overline{RQ}$ kolísavé. Napríklad Ballekove Listy kormoránom majú hodnotu v rozmeroch 2,00—2,30. Autor týchto listov si menej všíma nové objekty, prináša menej sémantiky. Kraskov List mŕtvemu má rekurenčnú hodnotu v priemere 2,80. I. Krasko rozdrobuje základnú udalosť na mikroudalosti, používa neočakávané pasáže (napr. inojazyčné veršované texty). Ballekova próza je pre čitateľa percepčne ľahšia. I. Krasko chcel na menšej ploche povedať čo najviac.

Literatúra

JELÍNEK, M.: Text a množiny konkurenčných výrazových prostředků. In: Stylistické otázky textu. Prešov, Pedagogická fakulta UPJŠ v Prešove, 1984, s. 26 n.

MISTRÍK, J.: Štylistika slovenského jazyka. 2. vyd. Bratislava, Štátne pedagogické nakladateľstvo 1977, s. 113, 386.

RUŠČÁK, F.: Teoretické východiská epištolárneho štýlu. In: Štylistické otázky textu. Prešov, Pedagogická fakulta UPJŠ v Prešove 1984, s. 135—159.

SABOL, J.: O poznávacom a komunikatívnom aspekte jazykovej funkcie. In: Jazyk — prostriedok zbližovania národov. Bratislava, Mestský dom kultúry a osvety 1980, s. 126.

SKWARCZYŃSKA, S.: Teoria listu. Lwóv 1937.

Ľudmila Valeková

JAZYKOVO-ŠTYLISTICKÉ PROSTRIEDKY SÚKROMNEJ KOREŠPONDENCIE LACA NOVOMESKÉHO

Š. Drug vo svojej knižke Dobrý deň, človek... (1983) napísal: „V našich dejinách, starších i novších, nemáme veľa osobností, v ktorých by sa do takej miery stelesnili hodnoty národné i všeľudské, kultúrne i sociálne, mravné i občiansko-politické, ako práve v Ladislavovi Novomeskom". Toto konštatovanie nás inšpirovalo siahnuť po súkromnej korešpondencii Laca Novomeského ako materiáli na jazykové spracovanie.[1] Základom nášho výskumu bude jazykovo-štylistická analýza lexikálnej, syntaktickej a kompozičnej roviny týchto textov. Okrem klasifikácie a opisu jednotlivých jazykových javov sa zacielime na tie výrazové prostriedky, ktoré pokladáme za súčasť idiolektu Laca Novomeského. L. Novomeský bol profesionálnym a tvorivým používateľom jazyka, preto sa pokúsime nájsť spoločné miesta jazykového pretavenia skutočnosti v jeho korešpondencii a básnickej tvorbe.

1. Ešte pred charakteristikou jazykovo-štylistických prostriedkov súkromných listov Laca Novomeského si všimneme súčasný stav názorov na problematiku epištolárneho textu a zmienime sa o základných charakteristikách epištolárneho štýlu.

Výskum epištolárneho štýlu sa v slovenskej jazykovede doteraz systematickejšie nerobil. Teoreticky ho rozpracoval F. Ruščák (1983), ktorý pokladá epištolárny štýl za funkčný štýl. V slovenskej jazykovede prevládajú dosiaľ názory, ktoré možno zhrnúť do takejto konštatácie: súkromný list je písaná podoba hovorového štýlu. J. Mistrík (1985, s. 389) rešpektuje síce názory vymedzujúce epištolárny štýl ako samostatný funkčný štýl, ale zároveň tvrdí, že „epištolárne texty by sa mohli ako osobitné žánrové formy vyčleňovať aj pri jednotlivých štýloch, najmä pri hovorovom, administratívnom, umeleckom a čiastočne aj pri publicistickom, pretože štylistické príznaky týchto štýlov sa javia ako dominantné nad príznakmi dialogickej epištolárnosti". F. Miko (1976, s. 34—35) vymedzuje epištolárny subvariant hovorového štýlu.

Pri základných charakteristikách epištolárneho štýlu vychádzame z názorov F. Ruščáka (1984). V zhode s autorom za základné výstavbové prostriedky epištolárneho štýlu pokladáme informémy a pragmémy, kto-

[1] Texty na štúdium sme získali z knižného vydania korešpondencie príslušníkov skupiny DAV (1975) a podstatnú časť z archívu literárnych rukopisov Matice slovenskej. Súhrnne skúmaný korešpondenčný materiál obsahuje 50 jednotiek adresovaných významným osobnostiam nášho kultúrneho života.

rých jednota sa odráža v lexikálnej, syntaktickej i kompozičnej rovine. Úlohou informém v jazyku súkromného listu je pohotovo uskutočňovať komunikačný zámer autora prostredníctvom nocionálnych jazykových prvkov; pragmémy nadobúdajú v závislosti od cieľa jazykového prejavu okrem informatívnej funkcie aj expresívnu funkciu.

Systém epištolárneho štýlu je vnútorne diferencovaný.[2] Skúmané Novomeského listy štýlovo zaraďujeme do druhého subsystému epištolárneho štýlu.

Charakteristické vlastnosti epištolárneho štýlu môžeme enumeračne vymedziť takto: oslovenie (oslovenia v texte), podpis emitenta, písanosť, subjektívnosť, singulárnosť (presadzuje sa výrazne v umeleckých epištolárnych útvaroch), súkromnosť, simplexnosť (typická pre listy bežnej proveniencie a listy osobností), expresívnosť, kompozičná parataxa, dialogickosť (list možno chápať ako jednu repliku potenciálneho dialógu) (Mistrík, 1985, s. 389; Ruščák, 1984, s. 142—143). Prítomnosť týchto atribútov epištolárneho textu potvrdzujú i naše výskumy.

2. V druhej časti štúdie uvedieme základné výsledky, ku ktorým sme dospeli analýzou lexiky Novomeského korešpondencie. Dokladový materiál budeme uvádzať v minimálnej miere.

2.1. Pozoruhodné je zistenie výskytu lexikálnych jednotiek, ktoré neuvádza ani Slovník slovenského jazyka (1959—1968). Môžeme ich označiť za autorské okazionalizmy, resp. za hapax legomena. L. Novomeský nezriedka dosahuje expresívny účinok spojením slov s odlišnou oblasťou kontextového využitia, napr.:

Usiloval som sa pri prepisovaní držať sa Vančurovho šasu, no slovenčina mi to nie vždy dovoľovala, a tak som v duchu autorových deformácií a *lexikálneho fajnšmekerstva* použil takéto zvláštnosti tam, kde ich autor nemá, a nepoužil tam, kde ich autor má . . . Prosím teda o pozornú *apretorskú transfúziu.*

Vplyv administratívneho štýlu badať pri utváraní dokonavých pendantov od nedokonavých slovies cudzieho pôvodu, napr.:

Knižka — ako som Ti bol písal — je preložená, na stroji odpísaná, treba len strojopis *prekorigovať* . . . — *Vyfinancovanie* celej akcie vzalo by si na starosť tiež naše Povereníctvo . . .

Expresívne zafarbenie majú deminutíva utvorené od abstrákt, napr.:

[2] Podľa F. Ruščáka (1984, s. 136) ide o triádu: 1. subsystém súkromných listov najpočetnejších používateľov spisovného jazyka; 2. subsystém súkromných listov známych osobností; 3. subsystém slovesných epištolárnych diel.

Milý Emil, pre najbližšie číslo Davu, kde chceme náležite pojednať o tých š t v a n i č k á c h *na spisovateľov, radi by sme uverejnili krátke prejavy . . .*

Štylistické využitie je zrejmé i pri zložených slovách, napr.: *Má sa torpédovať ten lepkavý* l i m o n á d o b a r *na Barandove a ministerstvá sú ochotné nepodporovať naďalej to množenie tých filmových škvárov . . .*

Pre Novomeského okazionalizmy sú charakteristické slovotvorné osobitosti (odvodenosť od slangového slova, nadbytočná slovotvorba, tvorenie inkompatibilnými slovotvornými prvkami), napr.:

V tom hnusnom vyťahovaní sa v tôni Šaldovej, čo sa nazýva oceňovaním jeho osobnosti, sú tie prejavy opravdu jediné, ktoré dávajú nádeje, že predsa len nie je u nás všetko *poštrébrené* a karierizmom skorumpované. — Ostatné čísla skutočne vyhovujú, ako som od oprávnených osobností počul, činnosť poetická je *mnohocenná,* tak, že N. R. sa môže počítať medzi najlepšie štud. časopisy. — Dúfam, že s prekladom si dáš prácu a bude to vec *fajnská.*

Pozoruhodné je osobitné významové využitie slovesa *kádrovať* (vo význame „utvárať sa"): *Naše robotníctvo — a vôbec pracujúci ľud — je dvojaký: Jedna časť sa* k á d r u j e *z upovedomelých komunistov . . .*

2.2. Lexiku analyzovaných listov L. Novomeského možno charakterizovať dvoma výrazovými tendenciami. Na jednej strane ide o použitie lexikálnych jednotiek, ktorými sa posilňuje vecnosť, intelektuálnosť, pojmovosť, na druhej strane ide o výskyt prostriedkov emocionálnosti a expresívnosti. Takáto polarita je v súlade so základnými výstavbovými prostriedkami epištolárneho textu.

Jazyk korešpondencie je bohatý na expresívne výrazy. Totiž to, čo L. Novomeský nemohol transformovať do publicistických či umeleckých výpovedí, sa v plnej miere uplatňuje v jeho súkromnej korešpondencii. Expresivita posilňujúca pragmatickú líniu textu je buď inherentná, buď adherentná alebo kontextová. Najbohatšie sú zastúpené slová adherentne expresívne:

Daj mi poslať Illyésove veci, ktoré sa majú preložiť, pokúsim sa, a ak mi to pôjde — a Vy to uznáte za súce — až potom sa upíšem nakladateľstvu. — Pracovať začnem už z jari, do tých čias som zapriahnutý až-až. Nie som si 100 % istý, či som všade dobre opravil „prerieknutia" mašinky, pretože pri oprave som sledoval text z iných aspektov . . . — Šaňovu knižku som ešte nedostal, teším sa na ňu, myslím, že sú to jeho staré bomby.

Autor často používa slangové výrazy, ktorých expresívne pôsobenie je nesporné, napr.:

. . . vyňuchaj, ktorý z týchto literátov ktorého literáta obľubuje. Potom ho

chyť a drhni ho zatiaľ, kým nevytlačí zo seba aký-taký profil... — Musíme na tých ľudí kanónom... aby sme sa z fleku dostali, ... jestli nie, tak na to kašlem. — ... ja tu čumím v redakcii, bojím sa ísť von, lebo nemám ani háka.

Okrem pomenovaní bežných životných realít a dejov nocionálnu výrazovú líniu tvoria termíny. Tu sa potvrdzuje to, že tlak témy pôsobí na výber lexikálnych jednotiek. V listoch L. Novomeského sú v prevahe termíny publicistickej, literárnovednej a spoločensko-politickej proveniencie *(edičný, antológia, apretor, archaizmus, monografia, prekladateľská edícia, komunizmus, aristokracia, proletariát, nihilizmus* atď.).

2.3. Ukazuje sa, že Novomeského súkromná korešpondencia obsahuje určité echo jeho básnickej tvorby. V danom slohovom útvare upozorňujú na seba svojím výskytom poetizmy ako prostriedok ikonickosti textu, napr.:

... na nič sú tie písačky opatrnícky sa nedotýkajúce *trpok* života... — ... ďakujem za pozornosť, akou ste ma poctili a tu — *ľaľa* — ak sa Ti šiknú, pár veršíkov. — ... je *z rodu* v slobode šťastných ľudí... — Karol mi písal, že *snujú* odpoveď... — *Žitia všednotu* mení to na sviatok... a pod.

Častú obraznosť epištolárneho textu, ktorá umocňuje jeho emocionálnu líniu a asociuje kontakty s poéziou a umeleckým textom vôbec reprezentuje metafora, metonymia a perifrastické prirovnanie, napr.:

... dobre rozumiem chuti a hladu týchto čias. — Dni mi utekajú v horkej nečinnosti. — ... uchodí čas, uchodia groše... — Tak trochu previnile sa objavujem pred Tebou. — Byty som menil podľa počasia a na jeden Pohľady vesele dochodili. — Vrhnem sa na „Pomoc" ... i na Pasternaka. — ... dostal som Vančuru. — Sľúbila mi Krásna literatúra. — Píšem vydavateľstvu o Tyzinu. — „Magyar Kultúra" ma dokonca uisťuje... — ... nechajte mi toho Szabóa... Pán môj, to je sila, učebnica pre románopiscov, učebnica pre videnie a precítenie videného! — Svetlo sveta čaká už séria „politických omylov", čo v r. Páne 1926 znamená asi toľko, ako keď v r. 1326 poslal sultán Ahmed Ali svojmu v Mohamedu milému pašovi hodvábnu žinku.

2.4. Pri skúmaní rozloženia slovných druhov v sledovanej korešpondencii L. Novomeského sme prišli k týmto zisteniam:

— v najväčšom rozsahu text pokrývajú substantíva (21,3 %). Tento údaj signalizuje, že epištolárne texty inklinujú, hoci nie výrazne, k nominálnemu štýlu. Príčiny treba hľadať v charaktere komunikácie prebiehajúcej v korešpondencii. V listoch sa viac presadzujú javy vecnej povahy, a ak si uvedomíme ešte oslabenie situačného momentu, ukazuje sa potreba nominálneho vyjadrovania.

— výskyt slovies (18,1 %) poukazuje na častú dynamizáciu epištolárneho textu, ktorá niekedy vyúsťuje do jeho dialogizácie. Frekvencia sub-

stantív a slovies opätovne dokazuje „súperenie i spoluprácu“ dvoch pólových výrazových línií v epištolárnom texte.

— na rozdiel od konverzačných prejavov súkromné listy sú „latentným“ dialógom s oslabením situačného momentu. Dôkazom toho je porovnanie frekvencie zámen v skúmanej korešpondencii s ich frekvenciou v konverzačných a nekonverzačných textoch (podľa J. Mistríka, 1977, s. 108): korešpondencia L. Novomeského — 12 %, reč postáv v novele Kde pijú dúhy — 23 %, denník Smena — 9 %.

Ako z predchádzajúcej analýzy vyplýva, korešpondencia L. Novomeského obsahuje bohatú lexiku. Dôkazom sú aj matematicko-štatistické údaje, napr. index exkvizitnosti dosahuje hodnotu 10,46, čo prevyšuje priemer pri súkromných listoch osobností — 6,70 (Ruščák, 1983, s. 104).

3. Na rozdiel od bežných hovorených prejavov má list skladobne stabilnejšiu podobu. Výklad tohto javu možno nájsť u F. Ruščáka (1983, s. 107). Podľa neho ide o „výsledok tzv. autoštylizácie, ktorá je na pozadí intelektuálnych schopností autora regulujúcim štýlotvorným činiteľom“. Písanie listu je teda uvedomovanou textotvornou činnosťou. Nižší stupeň skladobnej uvoľnenosti sa vzťahuje práve na druhý subsystém epištolárneho štýlu.

3.1. Priemerná dĺžka vety v korešpondencii L. Novomeského je 13,74 slov, teda vety sú svojou dĺžkou príznakové. Tento údaj výrazne odlišuje vetu epištolárneho textu od konverzačných viet, ktoré majú v priemere dĺžku oveľa menšiu ako 10 slov (Mistrík, 1977, s. 308). Distribúcia viet podľa zloženia je v percentuálnom vyjadrení takáto: jednoduché vety — 34,8 %, súvetia — 65,2 %, z toho zložené súvetia — 66,4 %.

V zmysle uvedených údajov, a to treba zdôrazniť, pôsobí písanosť ako dištinktívna vlastnosť epištolárneho štýlu (v našom prípade jeho druhého subvariantu) vo vzťahu k hovorovému štýlu, kde takáto distribúcia viet nie je typická. Na porovnanie: v hovorovom štýle jednoduché vety tvoria 65 % z celku (Mistrík, 1985, s. 230).

3.2. Podobne ako lexiku aj syntax skúmanej korešpondencie možno priradiť k dvom výrazovým líniám — k nocionálnej a expresívnej. Okrem bezpríznakových konštrukcií v listoch nachádzame bohatý inventár expresívnych syntaktických konštrukcií. Novomeského jazykový prejav charakterizuje úsilie o kondenzáciu textu najmä využitím kontextovej elipsy, napr.:

... ďakujem za pozornosť, akou ste ma poctili a tu — ľaľa — ak sa Ti šiknú pár veršíkov. — ... napíšte mu, že ste očuli, že Pasternak má antológiu zo svojej poézie a že by ste ju radi na preloženie. — ... jestli z tohto princípu hľadíš na veci, teda žiadne prekážky!

Spontánnosť tvorby prejavu a autorov subjektívny vzťah k výpovediam signalizujú parentézy dotvárajúce plastickosť výpovede a fungujúce s rôznym funkčným zacielením, napr.:

... a okrem toho i keby tie lekárske zásahy neboli, neviem — a ani nechcem — jedným dychom pracovať iba na týchto veršoch. — ... len Šaňova nedochvíľnosť — nijaký iný dôvod — nehrá v tejto veci úlohu. — ... no i Ty — braček — máš podiel (podieľaš sa! — fí!) na tom, že o dajaký týždeň sa dodanie oneskorilo. — Prosím Ťa o to všetko aj preto — či hlavne preto — aby som mal titul na požiadanie zálohy.

Spôsob gradácie vyjadrenia (pomocou príslovkových výrazov, nadväzovaním jednoduchých vetných syntagiem, kumulovaním zhodných prívlastkov) inklinuje k forme básnickej výpovede:

Ja Tebe rovnako a ešte ponad to a viacej ... — ... aby si vedel a odpustil a hlavne, aby si sa nenazdal ... — Uvažuj. A napíš. A ozvi sa. — ... svojho času si sa mi zmienil o istom maďarskom románe, znamenitom, skvelom a nádhernom ...

Dynamizujúcim prvkom v texte je striedanie dlhších viet s kratšími. Pohyb je vyvolaný práve kontrastom na predelových miestach:

Milý Edo, odpusť, že Ti tak pozde odpovedám, ale po celé dva týždne som robil Pravdu sám, Klemo bol jednak v base, jednak bol zaujatý prácou mimoredakčnou. Až teraz sa dostávam trochu k súkromným záležitostiam. Zásielku som dostal. Vďaka. Obrázky zaopatrím.

V syntaxi Novomeského korešpondencie sa uplatňuje enumerácia na princípe koordinácie, napr.:

Edo, teší ma predovšetkým, že máš dievča, potom že skladáš štátnicu a prídeš do redakcie, ďalej, že prekladáš román, že prídeš do Ostravy ... — ... komunizmus ... komunizmus je u nich presvedčením, svetovým názorom, fixnou ideou.

Zámerná štylizácia v tzv. vetných hračkách dokazuje, že v listoch L. Novomeského sa istým spôsobom odráža analógia s jeho básnickou tvorbou, napr.:

Mne sa nechce, tak ako sa chce; veď to, čo sa chce, nikto nechce a aj keby chcel ... — ... použil som takéto zvláštnosti tam, kde ich autor nemá a nepoužil tam, kde ich autor má. — Veľa zdaru a najmä smer, kruto rovný smer tým smerom Ti prajem.

Citované príklady „provokujú" aj eufonickým pôsobením.

3.3. V skúmanej korešpondencii sa syntagmatická variabilita prejavuje aj vo výskyte rôznych druhov viet podľa modálnosti. Tá síce ešte nesignalizuje expresívnosť, ale zvýšená frekvencia istých typov viet podľa modálnosti smeruje k expresívnosti (Findra, 1971).

Štylisticky príznakové typy viet tvoria 21,4 % z celkovej plochy textu. Z nich sa najviac objavujú želacie vety, a to trojakého typu: so slovesom v imperatíve, v kondicionáli, s 1. os. sg. slovesa dicendi — *prosiť:*

Až teda prídeš, ohlás sa... — Ak máte čo súceho, pošli... — Bol by som najradšej, keby s. redaktor... — Rád by som tiež vedel... — Prosím teda súdruhov, aby mi odpustili... — Prosím Ťa len o vyjadrenie... Prosím Ťa o to všetko.

Dynamiku a expresivitu textu vytvárajú rôzne druhy viet podľa modálnosti, ktoré nasledujú za sebou (zvolacia — opytovacia rozvažovacia — želacia — zvolacia veta):

Čo, ešte sa neskončila éra toho biľagovania? Čo si mám o tom všetkom myslieť? No, až raz prídeš, povieš mi o tom viacej. Pokiaľ ide o výbor zo starších vecí — kto by nebol rád, ak sa mu ponúka ich vydanie?

Podobne pôsobí rad zvolacích viet: *Čo preboha ten Obtulovič robí? A čo Daňo? Kdeže sú tie kurzívky a kdeže sú tie úvodníky? V dyme, čo?*

Názor o „latentnom" dialógu v listoch potvrdzujú príklady takéhoto typu:

Nemáte ju Vy? Ak áno, požičajte mi ju. — Zmenili ste dispozície? Ak nie, daj aparát do pohybu... — Prosím Ťa, jestvuje čosi ako kolektívne posudzovanie prác i prekladových? Ak áno, rád by som sa poradil...

Autor predpokladá odpoveď neprítomného percipienta a ďalej rozvíja svoju myšlienku. Prejavom dialogickosti je i takáto formulácia: *Rád bych sa s Vami rozpísal...*, ktorá vznikla analogicky podľa konverzačnej výpovede: *Rád by som sa s Vami porozprával...*

Na základe uvedených zistení možno konštatovať, že syntax skúmaného epištolárneho textu charakterizujú dve tendencie: spontánnosť vzniku prejavu a jeho výlučne písomný charakter. Prvá tendencia podmieňuje syntaktickú variabilnosť z hľadiska modálnosti, výskyt expresívnych syntaktických konštrukcií, dynamiku a expresivitu textu. Písomná realizácia korešpondencie umožňuje využitie dlhších súvetí, parentéz, uplatnenie enumeratívnosti.

4. Ukazuje sa, že polarita dvoch výrazových línií je evidentná i v kompozičnom spracovaní korešpondencie, a to na úrovni mikro- i makrokompozície.

4.1. Výraznými prostriedkami posilňujúcimi expresívnosť výpovede sú popri svojej spájacej platnosti konektory. Nadväzovaciu funkciu v texte plní bohatý inventár lexikálnych prostriedkov. Frekventovaným nadväzovacím prostriedkom je opakovanie výrazu z predchádzajúceho kontextu, resp. využívanie kontextových synoným, najmä zámenných výrazov, napr.:

Keby existoval u nás štýl polemík, ktorý by nemal v zápätí znemožnenie človeka po všetkých stránkach, keď sa mu nadá pre tú-ktorú chybu, boli by sme radi, že i takýto odchýlny náhľad môžeme do D. dať. Ten štýl sa bude musieť však u nás len vytvárať. — Súčasne píšem vydavateľstvu o Tyzinu. Pousilujem sa urobiť ho dobre . . .

Už pri expresívnych syntaktických konštrukciách sme uviedli, že pre Novomeského korešpondenciu je typická kontextová elipsa. Okrem toho, že kondenzuje text, funguje aj ako závažný nadväzovací prostriedok:

Rád bych sa s Vami dôverne rozpísal o postupe Nového Rodu. Z prvých čísel nebolo badať žiadne stranné stanovisko . . . — Tu máš jeden kúštik a ak chceš, napíš mi príležitostne kartičku, či to použiješ. Ak nie, vráť mi to.

V súkromnom liste je neočakávané, a preto príznakové nadväzovanie založené na enumeračnom princípe: *To by bola jedna vec. Druhé: podpísal som so Slov. spisovateľom „zmluvu na Pomoc“ . . . Tretia vec: s. Dr. Mikula sa ma opytoval, či by som sa nepokúsil preložiť čosi z Pasternaka.*

Konektívnu funkciu v skúmanej korešpondencii plní viac slovných druhov. Veľmi frekventované je podraďovacie súvetie s vedľajšou vetou v antepozícii, a tak možno povedať, že podraďovacia spojka slúži aj ako medzivetný konektor. V tomto postavení signalizuje expresívnosť výpovede:

Svetlík pýtal i do akejsi Ročenky, no namojdušu, ani riadku teraz. Keby si chcel vybrať, nuž bych navrhoval . . . Či to chceš mať výhradne revolučné? . . . Jestli by si mienil robiť ten zborník podľa môjho názoru, napíš mi . . .

Zaujímavým javom je uplatnenie opytovacieho zámena ako retrospektívneho konektora:

Sľúbil si mi príspevok o Cocteauovi. Čo je? — . . . v ÚSČS sú defraudácie, pražská tlač a Slovenský denník sa tým zaoberá, v proti pasocialistickej kampani ste i Vy a my ani hebla o tom. Čo preboha ten Obtulovič robí? A čo Daňo?

Konexiu v texte často realizujú častice:

... Takže do konca leta, do jesene budem vedieť ... — ... Pravda, to ešte neznamená, že už aj vyšli ... — Ten štýl sa bude museť však u nás len vytvárať. A má sa začať Mrázom? — ... kto má čas a peniaze, môže užiť pekné predpoludnia v tejto znamenitej ulici. Len ty tu chýbaš.

4.2. Charakteristické znaky kompozície Novomeského listov objavujeme i pri analýze vnútorných (odsek) a rámcových (oslovenie, záverečná formulácia) zložiek autorskej proveniencie. Vnútorné členenie listov na odseky je nepravidelné. Kratšie listy autor spravidla vnútorne nečlení, rozsahovo dlhšie sú ruptúrované na 2—7 odsekových segmentov. Odseky majú prevažne mäkké začiatky, teda na ich čele stoja slová so silnou glutináciou. Dôkazom je percentuálny údaj: mäkké odsekové začiatky sa vyskytujú v 79,7 % z celkového počtu, čo umožňuje konštatáciu o silnej medziodsekovej konexii v Novomeského listoch.

Odseky sú v analyzovanej korešpondencii prostriedkom expresívno-emocionálnej sily. Veľkú expresívnu silu má odsek, ktorý sa začína oslovením:

...

Edo, teraz ale vážna vec ...

Ďalšou zvláštnosťou odsekovej segmentácie v listoch je uvádzanie odsekov osobitnou uvádzacou vetou:

...

A teraz k ďalším veciam ...

...

Expresívno-emocionálnu líniu výpovede zvýrazňuje odsek, ktorý vzniká osamostatnením faktu z kontextu predchádzajúceho odsekového segmentu. Je to zároveň istý spôsob významovej i emocionálnej gradácie:

Dúfam, že budeš môcť zariadiť, aby „Slovenské pohľady" boli posielané na niekoľko nových adries. Tak predovšetkým do Bulharska na adresu ... Za to budeš dostávať „Izkustvo i kritika".

Takisto so Slovincami.

4.2.2. Centrálnu časť listu dopĺňajú navonok periférne časti textu — oslovenie a záverečná formulácia. Práve tieto prvky sú v Novomeského korešpondencii silným nositeľom emocionálnosti, autor nimi vyjadruje svoj citový vzťah k adresátom.

Oslovenie je relevantným kontaktovým prostriedkom. Autor ho používa i vnútri listu, kde okrem kontaktovej platnosti pomáha ruptúrovať text, signalizuje prechod na novú tému alebo zakončenie prejavu. V korešpondencii nachádzame tieto oslovenia: *drahý priateľu, kamarát, drahý kamarát, Edo, Milý Edo, Milý Paľo, Milý Ondro, Milý Ondriš, Milá Tonča,*

Milý Gejza, Milý Priateľu, Vážený collego, Milý Štefan, Slovutný majstre, Veľactený pane, Milý Emil a pod.

Pozdrav v záverečnej formulácii je buď prvkom operatívnej výrazovej línie *(Česť, S pozdravením)*, alebo posilňuje (vo väčšine prípadov) výrazovú líniu ikonickosti: *Servus; Srdečne Tvoj L. Novomeský; Srdečné pozdravy; Srdečne si Ťa pozdravujem; Pozdravuje Vás; Zdraví Ťa; Búrlivo Ťa zdraví; Priateľsky Ťa pozdravuje; Vrele Ťa pozdravujem; Tebe sa porúča; Servus a objíma Ťa; Zostávam Vám oddaný; Na Tvoj list nedočkavo čaká* atď.

4.3. Slohovopostupovou dominantou skúmanej korešpondencie L. Novomeského je rozprávací slohový postup. Včleňovanie presných údajov (číselné údaje, názvy literárnych diel, časopisov, ustanovizní, mená osobností a pod.) implikuje výskyt prvkov informačného slohového postupu. Prevahu prvého slohového postupu dokazuje prítomnosť takmer všetkých jeho základných vlastností (kohéznosť, sukcesívnosť, aktualizovanosť). V korešpondencii je isté „súperenie" medzi explikatívnosťou (základná vlastnosť rozprávacieho slohového postupu) a enumeratívnosťou (typická pre informačný slohový postup). Existenciu enumeratívnosti sme už tu spomenuli. Treba ju však chápať len ako sprievodnú, ozvláštňujúcu, nie dominantnú vlastnosť. Ďalšími opozitnými atribútmi sú subjektívnosť (rozprávanie) a objektívnosť (informácia). Ak vychádzame z toho, že každý súkromný list je vlastne aktom odovzdávania informácií rôzneho charakteru percipientovi, implicitne obsahuje aj vlastnosť objektívnosti. V našom prípade sa objektívnosť formálne prejavuje množstvom konkrétnych údajov, bohatým výskytom vlastných mien, názvov ustanovizní, časopisov, literárnych diel atď. Na druhej strane v každom jazykovom prejave (a v súkromnom liste osobitne) je autor prizmou, ktorá ho viac alebo menej modifikuje, isté veci vyzdvihuje, iné zatláča, alebo si ich nevšíma.

5. V skúmanej vzorke 50 listov sa L. Novomeský vyjadruje originálnym jazykom, vyznačujúcim sa vysokou mierou expresivity, dynamikou výrazu, snahou o kondenzáciu a zostručnenie výrazu. Rozbor lexiky, syntaxe i kompozície korešpondencie poukazuje na „súperenie i spoluprácu" dvoch výrazových línií: vecnej, pojmovej a emocionálno-expresívnej. Emocionalita dominuje nad nocionálnymi prvkami.

Základné znaky idiolektu L. Novomeského v súkromnej korešpondencii možno vymedziť takto:

a) slovotvorne i štylisticky príznakové alebo sémanticky osobitne použité autorské okazionalizmy,

b) v spôsobe súkromného písomného vyjadrovania L. Novomeského možno identifikovať stopy jeho básnickej tvorby,

c) v korešpondencii sú pozoruhodné expresívne syntaktické konštrukcie,

d) v kompozičnom spracovaní sa ako dominantná prejavuje expresívno-emocionálna línia.

Na záver možno konštatovať, že L. Novomeský sa aj v súkromnej korešpondencii prejavuje ako človek s výborným jazykovým cítením, s dispozíciami originálne sa vyjadrovať, s aktívnym a tvorivým vzťahom k jazykovému pretaveniu reality.

Literatúra

DRUG, Š.: Dobrý deň, človek... Bratislava, Slovenský spisovateľ 1983. 568 s.

FINDRA, J.: Rozbor štýlu prózy. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971, s. 154.

LISTY O DAVe. Red. Š. Drug. Bratislava, Tatran 1975, s. 86, 88, 89, 150, 177, 195, 211, 215, 223.

MIKO, F.: Štýlové konfrontácie. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1976. 352 s.

MISTRÍK, J.: Štylistika slovenského jazyka. 2. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1977. 456 s.

MISTRÍK, J.: Štylistika. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1985. 584 s.

RUŠČÁK, F.: Epištolárny štýl slovenského jazyka. [Kandidátska dizertácia.] Pedagogická fakulta UPJŠ. Prešov 1983. 155 s.

RUŠČÁK, F.: Teoretické východiská epištolárneho štýlu. In: Zborník PdF v Prešove UPJŠ v Košiciach. Štylistické otázky textu. Prešov 1984, s. 135—159.

Slovník slovenského jazyka. 6 zv. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959—1968.

Daniela Oroszová

METONYMIA A TERMÍN

V metonymii sa jav alebo predmet označuje pomocou iného slova, ktoré pomenúva nový jav, predmet na základe niektorých spoločných, zbližujúcich asociatívnych príznakov. Medzi dvoma objektmi vstupujúcimi do metonymických vzťahov je určitá vnútorná súvislosť, ktorá sa odráža vo viacvýznamovosti slova. V sémantike viacvýznamových slov takého typu ide o zhodné sémantické prvky, prostredníctvom ktorých sa rôzne významy viacvýznamového slova spájajú v sémantickej štruktúre jediného slova.

Lexikálna viacvýznamovosť ako taká môže mať charakter neregulárnej alebo regulárnej viacvýznamovosti. J. D. Apresian (1971) neregulárnu viacvýznamovosť charakterizuje ako vzťah dvoch významov a_1 a a_2 v slove

A, ktorý sa viac už neopakuje ani v jednom slove daného jazyka; napr. slovo *lopatka* označuje nástroj na kopanie zeme a kosť v anatomickej terminológii. Tento typ viacvýznamovosti je príznačný pre metaforické prenášanie pomenovania.

Pre metonymické prenášanie je charakteristická regulárna viacvýznamovosť, ktorú J. D. Apresian pripúšťa vtedy, keď slovo *A* má významy a_1, a_2, ale v jazyku súčasne existuje aj slovo *B* s významami b_1, b_2, ktoré sa sémanticky odlišujú tak isto ako významy a_1, a_2, pričom a_1 — b_1, a_2 — b_2 nie sú synonymá. Slová takého typu možno potom zaradiť do sémantických modelov, ktoré vyjadrujú vzťah medzi a_1, b_1 a a_2, b_2; napr.: pomenovanie *strieborná líška* označuje zviera i kožuch a k modelu „zviera→kožuch z takého zvieraťa" môžeme priradiť aj ďalšie slová: *činčila, norka, baran* a i. Takéto regulárne vzťahy v sémantickej štruktúre slov sú do takej miery zafixované vo vedomí používateľov jazyka, že popri prvotnom význame sú pochopiteľné aj ďalšie významy, ktoré sú natoľko známe, že nie sú pravidelne zachytené v slovníkoch. Regulárne sémantické vzťahy sú prejavom zákonitostí vo vývine jazyka a ich dôsledkom je vytvorenie početných metonymických modelov, ktoré sa vyznačujú svojou organizovanosťou a produktívnosťou.

D. N. Šmeľov (1973, s. 221) v tejto súvislosti poukazuje na to, že metonymický prenos nevzniká v dôsledku metonymickej zmeny významu slov (t. j. nie samotné podstatné meno má význam „proces" aj „výsledok procesu"), ale v dôsledku toho, že existuje všeobecná možnosť metonymického použitia slov v jazyku a že slová sa podriaďujú všeobecnému metonymickému modelu, ktorý v jazyku existuje. To znamená, že v spojení *celá ulica ho poznala* slovo *ulica* nezískalo nový význam „ľudia, ktorí bývajú v tomto mieste" v dôsledku metonymického prenosu, ale preto, že v jazyku existuje zákonitosť, podľa ktorej mnohé názvy miest, inštitúcií a pod. sa môžu v kontexte využívať aj na pomenovanie ľudí, ktorí sa tam nachádzajú, žijú. Metonymické prenosy typu „materiál→→výrobok z neho" *(sklo, striebro)*, „tanec→hudba k nemu" *(valčík, polka)*, „hlavné mesto štátu→jeho vláda" *(Moskva, Praha)* a i. sa vyznačujú svojou produktívnosťou a podriadenosťou voči príslušným sémantickým metonymickým modelom a metonymické posuny v nich sú podmienené kontextovými spojeniami slov.

Na druhej strane existujú individualizované metonymické významy, ktoré nepodliehajú produktívnym metonymickým modelom. Rôzny stupeň ich originálnosti alebo regulárnosti určuje aj rôzny stupeň ich kontextovej podmienenosti (Šmeľov, 1973, s. 225): napr. časový význam „pred čajom", „po čaji" je zrozumiteľný, ale v niektorých prípadoch ani kontext jednej vety nepostačuje na porozumenie takýchto významov.

Sémantická štruktúra metonymie a metafory má niektoré spoločné črty. Prenesený sémantický komponent metonymie, tak ako aj v metafore, sa nevyjadruje zvukovým obalom, tvorí jej skryté pozadie a možno ho pochopiť na základe kontextu, ale vzťah medzi spoločným sémantickým komponentom už pomenovaného a novopomenúvaného objektu v metonymii je odlišný od vzťahu v metafore, čo možno vysvetliť rôznou organizáciou základných rodových a diferenciálnych druhových sém v sémantickej štruktúre slova (Gak, 1971). V metaforickom prenose ide o symetrický vzťah dvoch pomenovaní pri zámene základnej sémy rodového významu, pričom diferenciálna séma druhového významu sa zachováva a stáva sa východiskovou sémou pomenovania:

Pri metonymickom prenose však základná rodová séma jedného slova vystupuje ako komponent druhého slova, čím vzniká asymetria v sémantických vzťahoch, napr. pri pomenovaní nástroja a muzikanta, ktorý na nástroji hrá: *flauta* — nástroj→*flauta* — hráč v orchestri.

Metonymia, tak ako aj metafora, sa používa s cieľom zosilniť obraznosť, emocionálne napätie a názornosť textu. Rozlišuje sa lexikalizovaná metonymia, ktorá prejav patetizuje, a básnická, ktorá ho rozvíja a dynamizuje predovšetkým narúšaním hraníc pojmov (Mistrík, 1974). Inými slovami — oblasťou používania metonymie je bežný jazyk a umelecký jazyk, v ktorom metonymia môže byť veľmi zložitá a dodáva prejavu určitý emocionálny náboj, expresívnosť, čo posilňuje básnickú výraznosť jazyka.

V lingvistike sa vydeľujú dva blízke javy: metonymia vo vlastnom zmysle slova a metonymia ako spôsob tvorenia nových významov (metonymizácia). Význam, ktorý vzniká ako výsledok metonymizácie, na rozdiel od vlastnej metonymie sa vzťahuje na vec, jav na princípe vnútorných súvislostí s druhými predmetmi, javmi, ktoré pomenúva priamo, pasívnym konštatujúcim spôsobom a nemá tvorivý charakter. Nominatívna funkcia významov takého druhu nemá expresívnosť. Tým sa vysvetľuje aj oblasť využívania metonymizácie — je to predovšetkým bežný a vedecký jazyk, ktorý potrebuje stále rozvíjať názvoslovie v jednotlivých vedných odboroch. V tejto oblasti metonymia získava určité špecifické črty v porovnaní s metonymiou v bežnom jazyku.

Kým metafora v terminológii je prípustná len vo vzťahu bežné slovo — termín (prenesenie bežného pomenovania na vedecko-technický pojem), metonymický vzťah v terminológii vzniká na základe vzťahu termín —

termín (prenesenie terminologického pomenovania na nový vedecko-technický pojem): napr. termín *priepustnosť* označuje vlastnosť materiálu a zároveň i veličinu (prevratná hodnota odporu materiálu proti pohybu); termín *paralelné spracovanie* pomenúva výsledok procesu spracovania úloh, ale aj spôsob činnosti počítačového systému, pri ktorom paralelné procesy sa realizujú multiprocesorom alebo počítačovou sieťou; termín *operátor* označuje symbol operácie aj pracovníka obsluhy počítača. Vzniká tak prenášanie pomenovania z jednej kategórie vedecko-technických pojmov do druhej, napr. z vlastnosti na veličinu, z predmetu na jednotku merania, z procesu na stav, vlastnosť, z materiálu na výrobok z neho a pod., čiže význam termínu sa fixuje v dvoch, troch pojmových kategóriách. Takáto kategoriálna viacvýznamovosť (porov. termín kategoriaľnaja mnognoznačnosť u V. P. Danilenkovej, 1971) v jednom terminologickom systéme nie je vítaná, pretože môže viesť aj k nedorozumeniu medzi odborníkmi a k praktickým chybám najmä v technických vedných disciplínach. Prijateľnejšia je viacvýznamovosť medzi rôznymi terminologickými systémami; napr. termín *posuv* v názvosloví hydrostatických mechanizmov označuje „cyklicky opakovateľný pohyb určený na uskutočnenie časti daného technologického procesu" a v terminológii počítačov „súčasné premiestnenie znakov v registri o daný počet znakov doľava alebo doprava". Kontext, ktorý predstavuje príslušný pojmovo-terminologický systém, zabezpečuje jednoznačnosť termínu.

Vyššie sme uviedli, že v rámci terminologického systému nie je možné ďalej rozvíjať význam termínu metaforickým prenášaním pomenovania (termínu), ale len metonymiou. Núka sa otázka — prečo?

Medzi termínom utvoreným metaforickým prenesením a bežným slovom vzniká vzťah homonymity, to znamená, že obidve slová nemajú sémanticky zhodné prvky, príp. majú sémanticky nepodstatnú spoločnú časť, ktorá vznikla na základe podobnosti s tvarom, funkciou už existujúceho predmetu alebo s nejakým iným náhodným nepodstatným znakom *(hlava zuba, driek skrutky)*. Strojárske termíny *vyvažovací trň, päta zuba* sú spojené s vedecko-technickým pojmom prostredníctvom definície, ktorou sa pojem pripisuje termínu a zaraďuje sa do pojmovo-terminologického systému určitého vedného odboru, čím sa stáva jednoznačným a jeho pôvodná obraznosť sa stráca. Nový termín s významom pôvodného bežného slova nemá z technickej stránky nič spoločné. Nový metaforický prenos pomenovania v rámci terminologického systému však už vzniknúť nemôže v dôsledku viazanosti vedecko-technického pojmu iba na jeden príslušný termín a v dôsledku odlišnej „technickej podstaty" iného pojmu. Napríklad, ak existuje v terminológii jeden druh ozubeného prevodu, podobné mechanizmy s rovnakým rodovým názvom musia mať svoju „tech-

nickú podstatu" spresnenú rôznymi druhovými názvami: *ozubený prevod* (všeobecne), *ozubený prevod bez bočnej vôle, ozubený prevod do pomala, ozubený prevod do rýchla, ozubený prevod s mimobežnými osami, ozubený prevod s rovnobežnými osami, ozubený prevod s rôznobežnými osami.* V terminológii počítačov existuje 48 druhov pamäti (analógová, bublinová, disketová a i.), pričom rodový pojem vznikol mateforickým prenesením pomenovania z bežného jazyka na základe podobnosti funkcie pamäte počítača s funkciou pamäti človeka.

Metonymia ako výraz viacvýznamovosti termínu sa uplatňuje v oblasti prenášania terminologických pomenovaní na základe mimojazykových faktorov, t. j. na predstave o spojení medzi predmetmi a javmi v určitom vednom odbore. Metonymické prenesenie jedného termínu na druhý pojem je možné v dôsledku spoločného sémantického príznaku vyjadrujúceho spoločnú časť v „technickej podstate" oboch pojmov; možno ho opísať metonymickým zápisom určujúcim túto spoločnú sému technického charakteru: napr. spomínaný termín *operátor* možno priradiť k modelu „prostriedok deja→vykonávateľ deja", termín *sklz* k modelu „proces→výsledok procesu→predmet používaný pri procese" (ložná trať, ktorej vodiacim prostriedkom je sklonený žľab a v ktorom sa pohyb materiálu uskutočňuje zemskou príťažlivosťou). Ide tu teda o úzke vnútorné viditeľné súvislosti medzi pojmami, založené na uvedomovaní si spojení medzi javmi, vlastnosťami a veličinami, dejmi, procesmi a výsledkami týchto procesov a pod., ktoré umožňujú pomenovanie jedného objektu použiť ako pomenovanie druhého objektu.

Metonymickému prenášaniu pomenovaní v terminológii sa vyhnúť nemožno. Je potrebné zmieriť sa s viacvýznamovosťou podobného typu, ale je nevyhnutné opatrne pristupovať k tvorbe takýchto termínov a dôsledne posudzovať pomenovania osobitne v príbuzných vedných odboroch.

Na druhej strane sa s metonymiou stretávame veľmi často v dvojslovných kongruentných terminologických pomenovaniach pri prenášaní pomenovania určitého príznaku na druhový pojem pri klasifikácii rodových pojmov v pojmovo-terminologickom systéme (podsystéme) vedy. Termín *objemový kompresor* (dosahuje zvýšenie tlaku zmenšovaním objemu pracovného priestoru, v ktorom je stlačovaná vzdušnina uzavretá) vznikol prenesením konštrukčného príznaku týkajúceho sa objemu vo vzťahu k mechanizmu, ktorý charakterizuje. Termín stratil názornosť, ale zachoval si svoju nominatívnu presnosť; súčasne element *objemový* získal určitú špecializáciu: vyjadruje vzťah veličiny k predmetu a v danom spojení sa špecifikuje tým, že pomenúva mechanizmus fungujúci prostredníctvom zmeny svojho objemu.

S prenesením príznaku na pojem s cieľom bližšie určiť rodový príznak sa

stretávame veľmi často v technickej terminológii: môže sa preniesť príznak miesta na jav, ktorý na príslušnom mieste prebieha *(miestna korózia)*, príznak spôsobu zaobchádzania s predmetom na predmet *(presuvná matica)*, príznak miesta určenia, kam predmet patrí *(základová skrutka)*, príznak prostriedku, ktorý spôsobil vznik javu *(korózna krehkosť, atmosferická korózia)*, príznak deja, pri ktorom sa príslušný jav vyskytuje *(šmykové napätie, ohybový moment)*, prenos príznaku pohonu na stroj *(pneumatické kladivo)* a pod. Samostatným druhom prenášania príznaku je prenášanie príznaku z časti na celok a celku na časť, napr. *dýzová komora* (celok je pomenovaný podľa časti, ktorá je v ňom uložená — v súčasti turbíny je uložený dýzový segment), *turbínové koleso* (konštrukčná časť sa nachádza v turbíne).

Vo všetkých uvedených príkladoch ide o prenesenie existujúceho pomenovania na iný pojem, čím vzniká dvojslovné združené pomenovanie, ktorého dva komponenty (rod a druh) zodpovedajú jednému pojmu v systéme pojmov a jednému termínu v systéme vyjadrenia pojmov termínmi. Dve zložky pomenovania vstupujú súčasne do nového vzájomného vzťahu, pričom prenesením pomenovania sa stratila súvislosť medzi pôvodne pomenovaným a novopomenovaným pojmom. Vhodným príkladom je termín *tanierový podávač* označujúci transportné zariadenie, ktorého unášacím prostriedkom je otáčavé vodorovné tanierové koleso (nie mechanizmus má tvar taniera, ako by sa možno domnieval laik). Prenesený prvok, ako sme videli aj v predchádzajúcich príkladoch, v takom dvojslovnom termíne získava špecializáciu, ktorá z technickej stránky nevyvoláva námietky, a preto termín možno považovať za správny.

Kým s metonymickým prenesením sa v jednoslovných termínoch v technickej terminológii stretávame zriedkavo, prenášanie pomenovania príznakov na rodový pojem v dvojslovnom terminologickom pomenovaní je popri iných spôsoboch tvorenia termínov veľmi časté.

Literatúra

APRESIAN, J. D.: O reguľarnoj mnogoznačnosti. Izvestija AN SSSR. Serija literatury i jazyka. Zv. 30, č. 6. Moskva, Nauka 1971, s. 509—523.

DANILENKO, V. P.: Leksiko-semantičeskije i grammatičeskije osobennosti slov-terminov. In: Issledovanija po russkoj terminologii. Moskva, Nauka 1971, s. 17.

GAK, V. G.: Semantičeskaja struktura slova kak komponent semantičeskoj struktury vyskazyvanija. In: Semantičeskaja struktura slova. Psicholingvističeskije issledovanija. Moskva, Nauka 1971, s. 78—96.

MISTRÍK, J.: Štylistika slovenského jazyka. 2. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1974, s. 248.

ŠMEĽOV, D. N.: Problemy semantičeskogo analiza leksiki. Moskva, Nauka 1973. 280 s.

Juraj Šikra

SLOVOTVORNÁ INTERPRETÁCIA ADVERBIÁLNYCH FORMANTOV

Sémanticko-derivačné vzťahy adjektív a adverbií[1] nás nútia zamyslieť sa aj nad doterajšími hodnoteniami adverbiálnych formantov prísloviek derivačne súvisiacich s adjektívami, ako aj nad slovotvorným typom a slovotvorným spôsobom, ktorým sa tieto príslovky tvoria. V doterajších českých a slovenských prácach (Dokulil, 1962, s. 128; Oravec — Bajzíková — Furdík, 1982, s. 168; Mluvnice češtiny I, 1986, s. 435 n a i.) sa hovorí o konverznom slovotvornom postupe, pri ktorom sa tvaroslovná paradigma adjektíva nahrádza formantom adverbia. Pojmu konverzia v širšom význame sa novšie zrieka M. Dokulil (1982, s. 262) a dáva prednosť termínom transflexia (pri zmene tvaroslovnej paradigmy), deflexia (pri strate tvaroslovnej paradigmy) a aflexia (pri nadobudnutí tvaroslovnej paradigmy); „strechový" termín, ako M. Dokulil priznáva, však chýba. Pri tvorení prísloviek od adjektív dochádza k strate adjektívnej tvaroslovnej paradigmy, ktorej miesto obsadzuje adverbiálny formant *(-o, -e, -y)*. Podľa Z. Skoumalovej (1979, s. 121) záleží na rámcovej koncepcii, či sa tento sekundárny formant interpretuje ako plnohodnotný slovotvorný sufix, ako tvarotvorný formant (v koncepciách, ktoré kvalifikačné adverbiá hodnotia ako tvar adjektíva) alebo ako koncový segment v konverznej slovotvornej funkcii.[2] Tento formant nevytvára, pravdaže, novú tvaroslovnú paradigmu, ako je to zvyčajné pri iných slovách vzniknutých konverziou, ale zaraďuje lexiu do slovného druhu prísloviek, signalizuje zmenu syntaktickej funkcie a zmenu lexikálneho významu (okrem nového kategoriálneho slovnodruhového významu adverbia pri spôsobových príslovkách pribúda aj integračná séma spôsobu, ktorá nie je prítomná pri adjektívach; táto výrazná lexikálnosémantická séma spôsobových adverbií sa v prácach zaoberajúcich sa derivačnými a sémantickými vzťahmi adjektív a adverbií často neberie do úvahy). Keďže tieto formanty okrem slovnodruhovej funkcie plnia aj funkciu slovotvornej prípony (tak aj Mluvnice češtiny I, 1986, s. 436), nazdávame sa, že bude primeranejšie hovoriť o slovotvornom sufixe (o sufixoch píše aj D. Kollár, 1980, 1981) a o slovotvornom spôsobe sufixácie, nie o konverzii, ako sa zvyčajne uvádzalo v doterajších prácach. Z hľadiska slovotvorného typu nepred-

---

[1] Tento príspevok nadväzuje na našu štúdiu Derivačné vzťahy spôsobových a zreteľových adverbií a adjektív uverejnenú v Slovenskej reči, *53*, 1988, s. 129—139.

[2] V Morfológii slovenského jazyka (1966, s. 574 n.) a vo vysokoškolskej Morfológii (Oravec — Bajzíková — Furdík, 1984, s. 168 n.) sa interpretuje morfematické zloženie adverbií, nie ich slovotvorná štruktúra.

pokladáme tu čistú transpozíciu, ako ju vymedzuje M. Dokulil (1982, s. 261), pri ktorej ide len o prevod obsahu východiskového slova do iného slovného druhu bez lexikálnosémantickej zmeny. Skôr možno hovoriť o transpozícii v širšom zmysle, ktorá by patrila do prechodného pásma lexikálno-syntaktickej derivácie (o takom pásme hovorí aj M. Dokulil, 1982, s. 266; porov. aj Kubriakova, 1981, s. 157).

Kým pri iných typoch transpozícií (napr. slovesa na substantívum: *chlapec kričí — krik chlapca,* adjektíva na substantívum: *ostrá čepeľ — ostrosť čepele)* sa zachováva smer derivácie celým relevantným kontextom, smer derivácie syntagiem odrážajúcich súvzťažnosť adjektíva a adverbia nesúhlasí so smerom predpokladaného morfologického odvodenia adverbia (porov. Skoumalová, 1979, s. 143). Pri zreteľových a spôsobových príslovkách (derivačne súvisiacich s desubstantívnymi a deverbálnymi adjektívami) dochádza vzhľadom na ich syntagmatické fungovanie a sémantické vzťahy často k preskupeniu — k perintegrácii adverbiálnych sufixov (o pojme perintegrácia sufixu porov. Dokulil, 1962, s. 101). Niektoré novšie príslovky sa tvoria bez začiatočnej opory o adjektívnu lexiu, ktorá sa však často môže vzápätí dotvoriť (napr. *predsudkovo pokladať za zlé, nadhľadovo sebaironický, argumentovane vyvrátiť, kocholovsky drsný).* Ide hlavne o sufixy *-ovo, -sky (-cky), -ovsky, -ne.* Táto zmena, ktorá pôvodne charakterizovala hlavne zreteľové príslovky a časť spôsobových prísloviek (predovšetkým s významom podobnosti, charakterizácie, prostriedku), má vplyv aj na ostatné príslovky, ktoré boli pôvodne derivované od desubstantívnych adjektív. Obidva spôsoby sufixácie (pôvodný — sufixy *-e, -o, -y* a perintegrovaný — sufixy *-ovo, -sky (-cky), -ovsky, -ne* a i.) sa do istej miery prehodnocujú a vyrovnávajú. Aj príslovky pôvodne derivované od desubstantívnych adjektív sa dostávajú do adverbiálno-verbálnych syntagiem, ktoré sa stávajú východiskom adjektívno--substantívnych syntagiem (napr. *strojovo vyrábať — strojová výroba).* Ide o dynamický proces, ktorý prebieha prakticky nepretržite. Pružnosť pomenovacích funkcií jazyka a tendencia slovotvorného systému k binárnosti slovotvornej štruktúry spôsobujú perintegráciu slovotvorných sufixov prísloviek, preto možno predpokladať existenciu oboch druhov slovotvorných formantov: *-e -o, -y* hlavne pri adverbiách odvodených od primárnych vlastnostných adjektív synchrónne nemotivovaných (napr. *pekný — pekne, dobrý — dobre, správny — správne)* a perintegrovaných sufixov *(-ne, -ovo, -sky(cky), -ovsky* a i.) pri adverbiách derivačne súvisiacich s desubstantívnymi a deverbálnymi adjektívami (napr. *plošne, časovo, spisovateľsky, procesorovo, argumentovane).* Za kritérium perintegrácie adverbiálneho sufixu prísloviek derivačne súvisiacich s desubstantívnymi adjektívami budeme považovať možnosť parafrázovania prí-

slovky pomocou sémanticky motivujúceho substantíva (napr. pri zreteľových príslovkách: *plošne nenáročný* — nenáročný, čo sa týka plochy; pri spôsobových príslovkách: *procesorovo riadený* — riadený pomocou procesora (-ov), *pretekársky sa zúčastniť* — zúčastniť sa ako pretekár). Parafrázy poukazujú na sémantický vzťah k substantívu, ktorý je systémovým predpokladom potenciálneho priameho analogického tvorenia (Furdík, 1970) prísloviek od substantív na pozadí jestvujúceho slovotvorného typu (porov. aj Bosák — Buzássyová, 1985, s. 104), resp. nastáva perintegrácia sufixov príslovkových lexií, ktoré sú odvodené od už jestvujúcich adjektívnych lexií. Aj pri príslovkách formálne súvisiacich s deverbálnymi adjektívami je kritériom perintegrácie sufixu možnosť parafrázovania pomocou sémanticky motivujúceho substantíva (napr. *argumentovane* — pomocou argumentov, dochádza tu k perintegrácii zložiek formantu *-ova-n-e* na sufix *-ovane;* Slovník slovenského jazyka nezachytáva ani adjektívum *argumentovaný).* Príslovky, ktoré je možné parafrázovať len pomocou adjektívnej (resp. participiálnej) konštrukcie (napr. pri niektorých príslovkách s významom účinku — *zdrvujúco* — *zdrvujúcim spôsobom* — sémanticky a formálne motivuje príslovku adjektívnum), považujeme za odvodené od adjektív (príp. adjektivizovaných príčastí) a perintegráciu sufixu pri nich nepredpokladáme.

Takéto synchronické hodnotenie adverbiálnych sufixov lepšie zodpovedá synchrónnemu i diachrónnemu vývinu prísloviek[3], rešpektuje binárnosť slovotvornej štruktúry odvodených prísloviek (odstraňuje možnú „rozštiepenosť" ich formálnej a sémantickej motivácie pri zreteľových príslovkách a časti spôsobových prísloviek — v zmysle sémantická motivovanosť substantívom, formálna adjektívom), pričom berie do úvahy fungovanie adjektív a adverbií ako nesamostatných, závislých príznakov v syntagmatických spojeniach, ktoré odrážajú ich primárne sémantické a derivačné vzťahy.

[3] Synchronické hodnotenie týchto slovotvorných prostriedkov ako perintegrovaných sufixov má čiastočne oporu v zistení Z. Rusínovej (1984, s. 10—11; týka sa síce starej češtiny, ale paralelnosť vývinu možno predpokladať aj v slovenčine), ktorá hovorí, že adverbiá odvodené od adjektív nereflektujú vždy rozdiely, ktoré existujú medzi adjektívami, a nemusia sa vždy správať tak ako odvodené od adjektív. Najmarkantnejšie sa to prejavilo pri staročeských adverbiách s významom podobnosti, resp. charakterizácie (napr. *kupečsky, nečlověčsky, hospodársky),* pri ktorých sa autorka domnieva, že význam podobnosti našiel zodpovedajúcu formu v podobe kompaktnej slovotvornej kategórie (so sufixom *-sk-y)* skôr pri adverbiách ako pri adjektívach (Rusínová, 1984, s. 51). Aj doklady zo súčasného jazyka svedčia o tom, že nie sú zriedkavé prípady, keď význam podobnosti sa realizuje najskôr pri príslovke až potom pri adjektíve (napr. *matuškovsky vyjadriť* — *matuškovské vyjadrenie, vrabčaco skackať* — *vrabčacie poskoky;* porov. Nébělková, 1982, pozn. č. 4).

Literatúra

BOSÁK, J. — BUZÁSSYOVÁ, K.: Východiská morfémovej analýzy (morfematika, slovotvorba). In: Jazykovedné štúdie. 19. Bratislava, Veda 1985. 134 s.

DOKULIL, M.: Tvoření slov v češtině. Zv. 1. Teorie odvozování slov. Praha, Nakladatelství ČSAV 1962. 264 s.

DOKULIL, M.: K otázce slovnědruhových převodů a přechodů, zvl. transpozice. Slovo a slovesnost, *43*, 1982, s. 257—271.

FURDÍK, J.: Slovotvorná analógia a analogická slovotvorba. Jazykovedný časopis, *21*, 1970, s. 54—59.

KUBRIAKOVA, E. S.: Tipy jazykovych značenij. Semantika proizvodnogo slova. Moskva, Nauka 1981. 199 s.

KOLLÁR, D.: K niektorým otázkam tvorenia adverbií v ruštine a slovenčine. Československá rusistika, *25*, 1980, s. 49—58.

KOLLÁR, D.: Sémanticko-derivačné problémy ruských a slovenských adverbií. In: Jazykovedné štúdie. 16. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1981, s. 267—276.

Mluvnice češtiny. Zv. 1. Red. J. Petr. Praha, Academia 1986. 568 s.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.

NÁBĚLKOVÁ, M.: K problematike rozvíjania kvalifikačných významov pri vzťahových prídavných menách (v rukopise). 1984. 21 s.

ORAVEC, J. — BAJZÍKOVÁ, E. — FURDÍK, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984. 232 s.

RUSÍNOVÁ, Z.: Tvoření staročeských adverbií. Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1984. 129 s.

SKOUMALOVÁ, Z.: Některé otázky mluvnického popisu českého a ruského adverbia I. (Na okraj mluvnického a slovnědruhového zařazení.) In: Studie ze slovanské jazykovědy. Praha, Kabinet cizích jazyků ČSAV 1979, s. 113—181.

Slovník slovenského jazyka. 6 zv. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1959—1966.

Ladislav Dvonč

EŠTE O TVAROCH **DO NEHO / DOŇHO / DOŇ** A **NA NEHO NAŇHO / NAŇ**

1. V závere štúdie O tvaroch *na neho, naňho, naň* (Dvonč, 1985) som konštatoval, že tvar *neho* a tvary na *-ňho* osobného zámena *on* sa používajú v gen. a akuz. sg. omnoho širšie, ako sa to podáva v našej doterajšej gramatickej literatúre. Zastupujú nielen osobné podst. mená muž. rodu, ale aj zvieracie podst. mená toho istého rodu a neživ. maskulína a používajú sa aj pri podst. menách str. rodu. V týchto prípadoch sa podľa môjho názoru používajú tvary na *-ňho,* tvar *neho* je tu zriedkavejší. Napokon som konštatoval, že v tomto smere bude potrebné zmeniť doterajšiu kodifikáciu, lebo nezodpovedá súčasnému vývinu spisovného jazyka.

K tomuto príspevku sa vyslovil Š. Peciar (1986, s. 295—297). Píše, že moja formulácia je nejasná, sú v nej podľa jeho mienky dva omyly. Má pritom na mysli záver môjho príspevku. Moja formulácia by podľa neho bola výstižnejšia a správnejšia, keby som dôsledne rozlišoval spisovné a nespisovné používanie týchto tvarov. Správne som podľa autora odmietol vysvetlenie G. Horáka, že v prípade používania tvarov *na neho/naňho* v akuz. sg. namiesto neživ. podst. mien muž. rodu, napr. *nastúpil na neho/ /naňho* (na autobus, na vlak) ide o dôsledok vplyvu nárečí, ale môj predpoklad, že prísna hranica medzi živ. a neživ. podst. menami muž. rodu sa zrejme stiera, je vraj rovnako chybný ako toto Horákovo „vysvetlenie" (do úvodzoviek dáva Š. Peciar). Tvar *na neho* alebo *naňho* sa podľa neho v tomto prípade používa jednoducho nesprávne. Ďalej hovorí, že sám o niekoľko riadkov vyššie súhlasím so stanoviskom G. Horáka, ktorý nepripúšťa použitie tvarov *na neho/naňho* v týchto prípadoch. L. Dvonč, ako výslovne hovorí Š. Peciar, protirečí teda sám sebe. Pokiaľ ide o neutrá, aj tu je podľa autora Horákovo i Dvončovo stanovisko protirečivé. Zložité vzťahy medzi predložkovými tvarmi zámen *on, ono* som sa vraj pokúsil sformulovať do poučiek, ale môj pokus sa celkom nevydaril, dostal som sa do viacerých protirečení. V závere autor vyslovuje názor, že je potrebné sformulovať úplnejšie a presnejšie poučky, ktoré by vyjadrovali vzťah každého jednotlivého predložkového tvaru zámena *on, ono* a gramatického rodu príslušného substantíva.

2. V odpovedi Š. Peciarovi chcem znovu prebrať používanie jednotlivých predložkových tvarov a vysvetliť svoje stanovisko tak, aby bolo azda jasnejšie a jednoznačnejšie. Chcem sa zároveň vyrovnať s jednotlivými výhradami a námietkami Š. Peciara a ukázať, že moje výklady (ale ani výklady G. Horáka) neposudzuje vždy správne a nachádza nedostatky a protirečenia tam, kde v skutočnosti nie sú.

2.1. Najprv si všimneme predložkové výrazy v gen. a akuz. sg. mužského rodu. V gen. sg. muž rodu sú podľa Pravidiel slovenského pravopisu (PSP) (1971, s. 72) pri zámene *on* tieto tvary: *jeho, ho, (do) neho, doňho, doň.* Spomína sa tu predložka *do,* pri ktorej sú tri varianty. Pri predložke *u* sú dva varianty *u neho/uňho,* tvar „uň" neexistuje (Dvonč, 1985, s. 293), pri predložke *od,* ktorá sa tiež spája s genitívom, je iba tvar *od neho.* PSP uvádzajú spomínané predložkové tvary, nevymedzujú však bližšie ich používanie. Obmedzujú sa na konštatáciu, že popri tvaroch *do neho, pre neho, za neho* atď. (tvaroch v gen. a akuz. sg.) sú správne aj tvary *doňho, doň; preňho, preň* atď. Podľa Slovenskej gramatiky (Pauliny — Ružička — Štolc, 1968, s. 218) možno po predložkách, ktoré sa končia na samohlásku, používať aj tvary na *-ňho, -ňmu, -ň: doňho, uňho, zaňho, naňho, preňho, preň, zaň,* nárečove aj *kuňmu.* Vypočítavajú sa pritom iba niektoré tvary na *-ňho* a *-ň,* resp. *-ň/-eň;* tvar na *-ňmu* sa výslovne označuje ako nárečový. Ani tu sa používanie jednotlivých tvarov v gen. sg. (a akuz. sg.) bližšie nevymedzuje. Formulácia, že po predložkách, ktoré sa končia na samohlásku, možno používať aj tvary na *-ňho, -ňmu a -ň,* vzbudzuje však dojem, že sa dáva prednosť tvarom *do neho, na neho* atď., že sa tieto tvary pokladajú za základné. V Morfológii slovenského jazyka (MSJ) (1966, s. 243) sa o používaní predložkových tvarov zámena *on* v gen. sg. muž. rodu osobitne nehovorí. Podrobnejšie je tu spracované používanie plných a skrátených tvarov v akuzatíve (tieto termíny sa používajú v MSJ). Medziiným sa uvádza, že mužský rod neživotnej bytosti (tiež termín MSJ) má podobne ako neutrum iba najkratší, stiahnutý tvar *-ň.* K tomu sa pripája poučenie, že stiahnutý tvar môže byť i po predložke *do* v genitíve a za tým sa uvádzajú doklady z literatúry s tvarmi *naň, poň, doň.* V Príručke slovenského pravopisu pre školy od J. Oravca — V. Lacu (1973, s. 107) sa o používaní spomínaných tvarov tiež nič nehovorí. Podľa M. Nábělkovej (1982), ktorá hovorí o zastupovaní životných neosobných podst. mien (čo môžu byť iba zvieracie podst. mená muž. rodu), sú možné iba najkratšie tvary na *-ň.* Podľa toho nemôžeme povedať *zapáral do neho/doňho* (do psa), ale iba *doň.* E. Pauliny (1981, s. 135) tiež iba stručne konštatuje, že pri predložkách, ktoré sa končia na samohlásku, sú aj tvary *-ň, -ňho: doňho, uňho, zaňho, naňho, preň, zaň, doň, oň,* okrem toho aj tvary *cezeň,*

nadeň, podeň, predeň, pričom pripomína výslovnosť tvarov *nadeň, podeň, predeň.* Používanie jednotlivých tvarov ani on bližšie nevymedzuje.

Pri osobných podst. menách muž. rodu sa vždy počíta s používaním troch variantov *do neho/doňho/doň,* ich používanie sa bližšie neurčuje. V tomto prípade by sme sa mohli oprieť o výklad v MSJ (s. 243), že v muž. rode pri osobách sa v akuz. sg. používajú všetky tri typy *na neho/ /naňho/naň,* i keď typ *naň* zriedkavejšie. Môžeme sa domnievať, že aj typ *doň* sa používa zriedkavejšie a že bežnejšie sú typy alebo varianty *do neho/doňho* s morfémou *-ho,* ktorá vyznačuje osobu. Tvar *doň* sa používa zriedkavejšie už aj preto, že všeobecne, ako sa zdá, pozorovať ústup od tvarov na *-ň,* ktoré sa pre svoju krátkosť pociťujú ako trochu nezvyčajné, takže používatelia jazyka radšej používajú spojenia s predložkou a podst. menom, aby sa vyhli tvarom na *-ň.* Pri zvieracích podst. menách muž. rodu pripúšťa M. Nábělková iba tvar *doň.* Podľa našej mienky sú tu možné aj tvary *do neho* a *doňho,* teda *zapáral do neho/doňho* (do psa). Spojenia *zapáral do neho/doňho/doň* pokladáme za spisovné. Podľa stavu pri osobných podst. menách muž. rodu (ktoré sa v sg. skloňujú rovnako ako zvieracie podst. mená muž. rodu) možno predpokladať, že tvar *doň* sa aj pri zvieracích podst. menách muž. rodu (pri ich zastupovaní) používa zriedkavejšie ako tvary *do neho* a *doňho.* Š. Peciar (1986, s. 297) hovorí, že v súvislosti so zvieracími podst. menami muž. rodu uvádzam ako gramaticky správne predložkové tvary *do neho, doňho, na neho, naňho, za neho, zaňho, zaň,* ale že mi vypadli jednoslabičné tvary *naň* a *doň,* ktoré sú v spisovnej slovenčine rovnako korektné ako uvedené dlhšie tvary. Ja som sa však sústredil na dôkaz, že popri tvare *doň* je v tomto prípade správny aj tvar *do neho* a tvar *doňho.* Inak hovorím, že frekvenciu tvarov *neho, -ňho* a *-ň* v tomto prípade (pri zastupovaní zvieracích podst. mien muž. rodu) bude potrebné ešte presnejšie zistiť, takže mám na mysli aj tvar *doň,* či už ho výslovne spomínam alebo nie.

Š. Peciar hovorí ďalej aj o tom, že spomínané predložkové tvary uvádzam ako gramaticky správne, a teda spisovné. Š. Peciar mi vyčíta, že v záverečnej formulácii dôsledne nerozlišujem spisovné a nespisovné používanie rozoberaných tvarov. Ako vidieť, s rozlišovaním spisovných a nespisovných tvarov sa v mojej predchádzajúcej štúdii možno stretnúť. Záverečnú formuláciu v nej netreba brať izolovane bez ohľadu na výklady, v ktorých rozoberám používanie predložkových tvarov v gen. a akuz. sg. pri zastupovaní jednotlivých podst. mien muž. rodu. Ostávajú nám ešte predložkové tvary, ktoré zastupujú neživ. podst. mená muž. rodu. Aj v tomto prípade sa používajú a sú spisovné všetky tri varianty *do neho/ /doňho/doň.* Š. Peciar hovorí, že vo vzťahu s predložkou *do* sú tvary *do*

neho/doňho v spisovnej slovenčine náležité nielen vo vzťahu so životnými, ale aj s neživotnými podst. menami muž. rodu. Je len samozrejmé, že spisovný je aj tvar *doň*, ktorý Š. Peciar výslovne nespomína. Ani v tomto prípade nemôžeme nateraz podať presnejšie vymedzenie frekvencie tvarov *do neho/doňho/doň*. Sám vo svojej predchádzajúcej štúdii uvádzam tri doklady z literatúry, v ktorých je tvar *doňho*, doklady na používanie tvarov *do neho* a *doň* nemám k dispozícii. Nateraz možno povedať, že tvar *doňho* je veľmi živý.

Ešte sa dotknem jednej poznámky Š. Peciara, ktorá sa týka používania termínu zvieracie podst. mená. Š. Peciar uvádza, že tento termín sa v slovenskej gramatickej literatúre síce dosť často používa, ale sotva je odôvodnené pre slovenčinu predpokladať existenciu akéhosi piateho gramatického rodu, do ktorého by patrili zvieracie podst. mená muž. rodu. Podľa neho mužský životný rod by sa potom členil na „vlastný mužský životný rod" a na „zvierací mužský životný rod". Hovorí, že kategória gramatického rodu by sa takto stala veľmi neprehľadná. Ak som používal a aj tu používam termíny osobné podst. mená muž. rodu a zvieracie podst. mená muž. rodu, bral som ich iba ako skrátené termíny namiesto termínov osobné životné podst. mená muž. rodu a zvieracie životné podst. mená muž. rodu. Predpokladal som a predpokladám existenciu mužského, ženského a stredného rodu (troch rodov), v rámci mužského rodu ďalšie členenie na životné a neživotné podstatné mená a ešte v rámci životných podst. mien delenie na osobné a zvieracie. Nepredpokladám ani existenciu mužského životného rodu, o ktorom hovorí Š. Peciar. Sám spomína najprv termín zvieracie podst. mená, na základe ktorého je podľa neho sotva odôvodnené pre slovenčinu predpokladať existenciu piateho gramatického rodu, do ktorého by patrili zvieracie podstatné mená mužského rodu, čiže ďalej už používa termín zvieracie podst. mená muž. rodu. A keďže sú to slová muž. rodu, sú to potom slová patriace práve do tohto rodu, nie do nejakého osobitného rodu. Ja som vždy používal termíny osobné podst. mená muž. rodu a zvieracie podst. mená muž. rodu, v ktorých ako nezhodný prívlastok vystupuje termín mužský rod. Ani na základe termínov mužské zvieracie podst. mená a mužské neživ. podst. mená, ktoré sa používajú v MSJ (1966, s. 243), nemožno urobiť záver (a ani to nikto dosiaľ neurobil), že ide o slová patriace do odlišných rodov.

2. V akuz. sg. muž. rodu sú podľa PSP tieto tvary: *jeho, ho, (za) neho, zaňho, zaň* (živ.), *ho, zaň* (neživ.). Tu sa už (na rozdiel od gen. sg.) výslovne rozlišuje používanie tvarov podľa toho, či zámeno zastupuje živ. alebo neživ. podst. mená muž. rodu. Pri osobných a zvieracích podst. menách, ktoré patria k živ. podst. menám muž. rodu, je podľa toho ten istý stav. Ani v tomto prípade sa používanie predložkových tvarov *za neho, zaňho*

a *zaň* nevymedzuje. V Slovenskej gramatike (Pauliny — Ružička — Štolc, 1968, s. 217) sa v akuz. sg. uvádzajú tvary *jeho, ho, neho, -ňho, -ň* bez rozlíšenia na životné a neživotné. Toto treba zdôrazniť preto, lebo v akuz. pl. muž. rodu takéto rozlíšenie už je: *ich, nich* (chlapov), *ich, ne* (stromy). Aj E. Pauliny (1981) uvádza v akuz. sg. muž. rodu tvary *jeho, ho, neho, -ňho, -ň* bez ich rozlíšenia, hoci v akuz. pl. uvádza tvary *ich, nich* so skratkou živ. a tvary *ich, ne* so skratkou neživ. (rovnako v nom. pl. so skratkou živ. tvar *oni* a so skratkou neživ. tvar *ony*). MSJ (1966, s. 242—243) v akuz. sg. muž. rodu má tvary *jeho* (v zátvorke sa pripomína: len osob.), *ho, neho, -ňho, -ň*. Používaniu týchto tvarov sa už v MSJ venuje veľká pozornosť. Používanie plných a skrátených tvarov v akuzatíve závisí, ako sa hovorí, od rodu a životnosti. Podľa MSJ sa nimi odlišuje stredný rod od mužského a v mužskom rode neživá bytosť od živej. Mužský rod neživotnej bytosti (termín MSJ) má podobne ako neutrum iba najkratší, stiahnutý tvar *-ň*. Uvádzajú sa doklady z literatúry s tvarmi *naň* a *poň* (na chlieb, po bôb). Podľa J. Oravca — V. Lacu (1973, s. 106) dlhšie tvary v akuz. *(jeho, neho, -ňho)* môžu mať len zámená, ktoré zastupujú mužské osobné mená. Nesmú ich však mať podľa nich ostatné mená, napr. *Máš nový kabát? Čo si dala zaň?* (nie „zaňho"). Podľa M. Nábělkovej (1982) pri zastupovaní živ. neosobných podst. mien (muž. rodu), teda zvieracích podst. mien muž. rodu, sú možné iba najkratšie tvary na *-ň*. Táto formulácia sa týka nielen gen. sg., o čom sme už hovorili vyššie, ale aj akuz. sg. Používania tvarov v akuz. sg. pri zastupovaní neživ. podst. mien muž. rodu sa dotkol G. Horák (1984, s. 85—88). Uvádza spojenie, ktoré počul na autobusovej zastávke: *Aj ty na neho* (na autobus) *nastúpiš?* Do opytovacej vety sa tu podľa neho dostal nevhodný tvar *na neho*. Pripája ešte doklady z písaných prejavov s tvarmi *naňho* a *cez neho: Dostanú naňho* (na alkohol) *chuť, Preniesol sa cez neho* (cez tlak). Podľa G. Horáka sa tu mali použiť tvary *naň* a *cezeň*. V odpovedi na otázku, prečo v Bratislave kde-tu začujeme namiesto tvarov typu *naň (nastúpi naň* — na autobus, na vlak) tvary typu *na neho, naňho (nastúp na neho/naňho* — tu sa už spomína aj tvar *naňho)* autor hovorí, že je to vplyv návyku z nárečia. Túto odchýlku od gramatickej normy autor pripomína „najmä našim rodákom zo západného, ale i z východného Slovenska" (s. 88).

Všimneme si bližšie tieto výklady. Podľa MSJ v muž. rode sa v akuz. sg. rozlišuje neživá bytosť od živej. Ide teda o rozlišovanie predložkových tvarov podľa toho, či zastupujú živ. alebo neživ. podst. mená muž. rodu. Spoločné predložkové tvary by mali byť pri osobných a zvieracích podst. menách muž. rodu, ktoré spoločne patria k živ. podst. menám muž. rodu. V MSJ sa však ďalej výslovne spomínajú iba osoby, teda osobné podst. mená muž. rodu, nespomínajú sa zvieracie podst. mená muž. rodu. Spracovanie v MSJ nie

je teda dosť presné alebo úplné. M. Nábělková pri zvieracích podst. menách muž. rodu aj v akuz. sg. pripúšťa iba tvary na *-ň*, t. j. *naň, zaň, oň* atď. V predchádzajúcej štúdii (Dvonč, 1985, s. 294) som uviedol konkrétny doklad s tvarom *zaňho: poplatky zaňho* (za psa) *zaplatil*. Toto vyjadrenie je podľa našej mienky rovnako spisovné ako vyjadrenie s tvarom *zaň*. Zároveň som vyslovil názor, že v tomto prípade sú možné aj tvary *na neho, za neho, o neho* atď. (nemáme ich však doložené). Ostáva zistiť, ktorý z tvarov *na neho/naňho/naň, za neho/zaňho/zaň* atď. sa najčastejšie používa, resp. zistiť, či je a aký je rozdiel v používaní týchto tvarov. Z tohto výkladu vyplýva, že nesúhlasím ani s výkladom J. Oravca — V. Lacu, že dlhšie tvary v akuz. *(jeho, neho, -ňho)* môžu mať len zámená, ktoré zastupujú muž. osobné mená. Tvary *neho* a *-ňho,* o ktoré nám tu ide, môžu zastupovať aj zvieracie podst. mená muž. rodu. Čo sa týka stavu pri zastupovaní neživ. podst. mien muž. rodu, v predchádzajúcej štúdii som uviedol Horákove výklady. Odmietol som výklad, že je to vplyv návyku z nárečia alebo iba tento vplyv. Vyslovil som domnienku, že prísna hranica medzi živ. a neživ. podst. menami sa zrejme stiera, resp. správnejšie stiera sa prísna hranica medzi predložkovými tvarmi osobného zámena *on,* ktoré zastupujú živ. a neživ. podst. mená muž. rodu. Doklady s tvarmi *na neho, naňho* a *cez neho,* ktoré zastupujú v akuz. sg. neživ. podst. mená muž. rodu, som chápal iba ako signály istého pohybu, ktorý sa tu prejavuje. Z hľadiska platnej kodifikácie ide, pravda, o nespisovné tvary. Napriek tomu možno azda hovoriť o tom, že u používateľov alebo u niektorých používateľov jazyka sa hranica medzi tvarmi, ktoré zastupujú živ. podst. mená muž. rodu, a tvarmi, ktoré zastupujú neživ. podst. mená muž. rodu, stiera. Nejde teda o nijaké protirečenie. Výklad, že ide o stieranie hraníc, treba však poopraviť. Tvary *na neho, naňho* v akuz. sg. sa totiž vyskytujú nielen pri zastupovaní neživ. podst. mien muž. rodu, ale aj pri zastupovaní podst. mien str. rodu (pozri ďalej), pri ktorých sa protiklad životnosť — neživotnosť neuplatňuje. Môže ísť o prenášanie stavu z gen. sg. do akuz. sg. V gen. sg. sú zhodné tvary zámena *on* bez ohľadu na životnosť alebo neživotnosť zastupovaného substantíva a tento stav sa môže prenášať do akuz. sg. Podporuje to aj výskyt rovnako znejúcich tvarov v gen. a akuz. sg., ako je to v prípade tvarov *ho* v týchto pádoch. Táto paralela sa potom môže uplatniť aj v prípade *do neho/doňho/doň* a *na neho/naňho/naň,* napr. *nastúpil do neho/doňho/doň* (do vlaku) — *nastúpil na neho/naho/naň* (na vlak).

2.3. Teraz si všimneme používanie predložkových tvarov zámena *on* v gen. sg. a v akuz. sg. pri zastupovaní podst. mien str. rodu.

V gen. sg. str. rodu sú podľa PSP rovnako ako v gen. sg. muž. rodu tvary *do neho/doňho/doň,* napr. *Nepriateľ vstúpil do neho/doňho/doň* (do

mesta). MSJ (1966, s. 242; rovnako aj Findra — Gotthardová — Jacko — Tvrdoň, 1983 a Oravec — Bajzíková — Furdík, 1984) neuvádza nijaké tvary (ani v dat. sg.), čo je zrejme nedopatrenie. Ani tvary *do neho/doňho/doň* v gen sg. str. rodu sa v doterajšej literatúre bližšie nevymedzujú, zrejme sa pokladajú za rovnocenné. Sám som uviedol (Dvonč, 1985, s. 295) viaceré doklady na použitie tvaru *doňho: sadla si doňho* (do kresielka), *s vôľou vyzuť doňho staré obyčaje* (do storočia), *pojať doňho odôvodnené pripomienky* (do nariadenia). Iné doklady nemám k dispozícii, teda ani na použitie tvaru *do neho* alebo *doň*. Všetky tvary pokladám za správne, za spisovné. Moje doklady by ukazovali, že sa tu dáva prednosť podobe *doňho*. Azda aj v tomto prípade možno hovoriť o ústupe tvaru na *-ň (doň)*.

V akuz. sg. str. rodu sa v gramatickej literatúre pri zámene *on* uvádza jediný predložkový tvar na *-ň*. G. Horák uviedol doklad s tvarom na *-ňho: More tiež hypnotizuje, ak sa naňho dlho pozerám*. Podľa jeho výslovnej zmienky malo tu byť *naň*. Aj tento doklad som uviedol vo svojej predchádzajúcej štúdii ako svedectvo alebo iba ako svedectvo pohybu, ktorý sa uplatňuje pri používaní niektorých predložkových tvarov zámena *on*. Podľa Š. Peciara (1986, s. 269) zrejme pokladám túto vetu za korektnú, keďže ju citujem bez poznámky. Ja som však výslovne nehovoril (na rozdiel od G. Horáka, na ktorého nadväzujem), že táto veta je korektná, a preto takéto hodnotenie mi nemožno pripisovať.

3. Spisovný jazyk — tak ako akýkoľvek iný jazykový útvar — je v pohybe. Niektoré jeho prostriedky sa po čase prestávajú pociťovať ako spisovné a naopak — do spisovného jazyka sa dostávajú nové prostriedky a po istom čase nadobúdajú status spisovných prostriedkov. Pri štúdiu spisovného jazyka musíme tento pohyb sledovať a z času na čas v prípade potreby upravovať jestvujúcu kodifikáciu, ktorá sa dostáva do rozporu s normou jazyka. V našom prípade jednu kodifikáciu predstavuje alebo predstavovala kodifikácia, ktorá je v PSP, inú kodifikáciu predstavuje kodifikácia v MSJ. V súčasnosti existujú špeciálne normatívne príručky pre jednotlivé oblasti spisovného jazyka (napr. Pravidlá slovenskej výslovnosti, Krátky slovník slovenského jazyka), normatívnou príručkou v oblasti morfológie je MSJ z r. 1966. Pritom však ani v 11. vyd. PSP z r. 1971 sa neberie ohľad na MSJ, hoci tá vyšla predtým v r. 1966. Aj preto potom vládne neistota v iných príručkách a v inej jazykovednej literatúre. Vo svojej predchádzajúcej štúdii a aj na tomto mieste som preto chcel ukázať, že terajšia kodifikácia predložkových tvarov a ich používanie v gen. a akuz. sg. pri zastupovaní podst. mien muž. a str. rodu je čiastočne neúplná a čiastočne aj nesprávna. Táto kodifikácia dáva prednosť tvarom na *-ň* na úkor variantných predložkových tvarov, ba niekedy dokonca pripúšťa iba tvary na *-ň*. Mne sa práve zdá, že tvary na *-ň* sú

na ústupe. V tejto súvislosti spomeniem konštatácie K. Palkoviča (1977), že v minulosti boli tendencie vyhýbať sa krátkym tvarom v gen. sg. typu *doň* a že dnes sa kratšie tvary (aj genitívny tvar *doň)* používajú bez obmedzenia. Nazdávam sa, že nielen v minulosti, ale aj dnes je tendencia vyhýbať sa krátkym tvarom na *-ň,* a to nielen v gen. sg., ale aj v akuz. sg. Nazdávam sa tiež, že ani teraz nestrácajú platnosť záverečné slová z mojej predchádzajúcej štúdie, že bude potrebné zmeniť doterajšiu kodifikáciu, lebo nezodpovedá súčasnému vývinu spisovného jazyka.

Literatúra

DVONČ, L.: O tvaroch *na neho, naňho, naň.* Slovenská reč, *50,* 1985, s. 292—296.

FINDRA, J. — GOTTHARDOVÁ, G. — JACKO, J. — TVRDOŇ, E.: Slovenský jazyk a sloh pre poslucháčov učiteľstva 1. stupňa základnej školy. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1983, s. 101.

HORÁK, G.: *Aj ty na neho nastúpiš?* Kultúra slova, *18,* 1984, s. 85—88.

NÁBĚLKOVÁ, M.: *Po neho, poňho,* či *poň?* Práca, 1. 2. 1982, s. 4.

ORAVEC, J. — BAJZÍKOVÁ, E. — FURDÍK, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984, s. 117.

ORAVEC, J. — LACA, V.: Príručka slovenského pravopisu pre školy. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973. 608 s.

PALKOVIČ, K.: Zámenné zložky typu *naň, naňho* a iné tvary osobných zámen. Kultúra slova, *11,* 1977, s. 52.

PAULINY, E.: Slovenská gramatika. (Opis jazykového systému.) 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1981. 323 s.

PAULINY, E. — RUŽIČKA, J. — ŠTOLC, J.: Slovenská gramatika. 5. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1968. 600 s.

PECIAR, Š.: Ešte o používaní tvarov *na neho, naňho, naň.* Slovenská reč, *51,* 1986, s. 295—297.

Životné jubileum Františka Kočiša

Čas akoby teraz rýchlejšie ubiehal ako kedysi, lebo už i jazykovedci pokladaní donedávna za príslušníkov mladšej generácie dozrievajú do veku, ktorý sa hodnotí ako úctyhodný. Toto zistenie sa nám priam núka na úvod medailónu o PhDr. Františkovi Kočišovi, CSc., vedúcom vedeckom pracovníkovi Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV, pri príležitosti jeho šesťdesiatročného životného jubilea. Ako rodáka z Klčova, kde sa narodil 18. augusta 1928, formovalo ho výrazne domáce rodinné prostredie naplnené manuálnou prácou, širšie okolie rodného Spiša, stredoškolské štúdiá v Levoči a vysokoškolské na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Od r. 1959 začal písať svoju históriu výskumného pracovníka v oblasti slovenského jazyka i jazyka vôbec v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV: od odborného asistenta cez vedeckého pracovníka po terajšie funkčné miesto vedúceho vedeckého pracovníka, vedúceho oddelenia jazykovej kultúry v ústave (od roku 1981) a hlavného redaktora ústredného slovakistického časopisu Slovenská reč (od r. 1982). Jeho činnosť v slovenskej jazykovede sa zhodnotila pri päťdesiatročnom životnom jubileu v Slovenskej reči (porov. Ružička, J.: Na päťdesiatku Františka Kočiša. Slovenská reč, *43*, 1978, s. 234—235) a tam bola uverejnená aj bibliografia jeho prác za r. 1959—1977 (porov. Dvonč, L.: Súpis prác Františka Kočiša za roky 1959—1977). V našom jubilejnom príspevku na uvedené údaje nadväzujeme a všimneme si osobitne jeho vedeckú, vedecko-organizačnú a vedecko-popularizačnú činnosť v desaťročí 1978—1987.

Vedeckú činnosť F. Kočiša v ostatnom desaťročí napĺňa výskum slovenskej syntaxe, účasť na tvorbe lexikografických diel a teória spisovného jazyka a jazykovej kultúry a jazyková výchova najmä na materských školách. V okruhu syntaxe najväčšiu pozornosť venoval syntagmatike: všíma si syntaktickú a sémantickú zložku syntagmy z hľadiska kategórií obsah a forma, predkladá náčrt triedenia syntagiem v slovenčine a osobitne sa venuje zloženým syntagmám; túto problematiku zhrnul v monografii s názvom *Podraďovacie syntagmy v slovenčine* a r. 1987 ju odovzdal do vydavateľstva Veda. Zaoberal sa aj problematikou slovosledu v jadrovej časti vety a kauzalitou v syntaxi. V samostatnom príspevku ukázal, ako sa subjektové slovesá typu *ísť, bežať, plávať, letieť* stávajú subjektovo-objektovými. Do tohto okruhu záujmu F. Kočiša patria aj príspevky, v ktorých sa zamýšľa nad metodikou vyučovania skladby v základnej škole.

V oblasti lexikografie najvýraznejšiu položku práce F. Kočiša tvorí jeho autorská účasť na koncipovaní hesiel do *Česko-slovenského slovníka* (vyšiel v dvoch vydaniach, podiel F. Kočiša predstavuje takmer 70 strán tlačeného textu). S lexikografiou veľmi úzko súvisia jeho príspevky venované významovému členeniu adjektív typu *päťdňový* a *päťdenný, týždňový* a *týždenný,* analýze významu predložky *kvôli,* slovies *zabehnúť si* a *zabehať si,* synony-

mickej dvojici *kvalita* a *akosť*, významu a pravopisu slovies *vytipovať* a *vytypovať* (spolu s E. Rísovou) a ďalšie. Od r. 1986 je vedúcim autorského kolektívu pripravujúceho *Slovenský synonymický slovník* stredného typu.

Z okruhu teórie spisovného jazyka venoval F. Kočiš pozornosť takým závažným témam, ako je pojem normy a normovanosti, problém stratifikácie jazyka na základe štruktúrneho princípu (príspevok je polemicky zacielený proti stratifikácii národného jazyka v teórii J. Horeckého) a otázka hraníc spisovného jazyka. Širokej oblasti teórie a praxe jazykovej kultúry sa týkajú mnohé články F. Kočiša publikované najmä v Kultúre slova. Viaceré sú zamerané všeobecne (napr. *Jazyk, literatúra a spoločnosť*, 1979; *Teória a prax jazykovej kultúry*, 1986), iné zasa na vzťah jazykovej kultúry a prekladu, na pestovanie kultúry jazykového prejavu v rodine a najnovšie na úlohu jazyka pri kultivovaní osobnosti, riadení spoločenských procesov a vedecko-technickom rozvoji (1987).

Máloktorý slovenský jazykovedec slovakista sa tak sústredene zaoberá problematikou jazykovej výchovy ako F. Kočiš. Okrem toho, že je spoluautorom viacerých učebníc slovenského jazyka pre základné a stredné školy, venuje systematickú pozornosť jazykovej výchove v materskej škole, a to ako spoluautor metodických publikácií (napr. *Metodika jazykovej výchovy v materských školách*, 1987; Jírová, M. a kol.: *Motodika výchovnej práce v jasliach a materských školách*, 1. vyd. 1979, 2. vyd. 1981 — člen autorského kolektívu) aj ako autor samostatných príspevkov publikovaných v časopisoch a zborníkoch.

Úlohy v oblasti vedecko-organizačnej práce pribudli F. Kočišovi práve v ostatnom desaťročí: od r. 1981 je vedúcim oddelenia jazykovej kultúry v Jazykovednom ústave Ľudovíta Štúra SAV a členom ústavnej rady, ako aj členom redakčnej rady časopisu Kultúra slova. R. 1982 prevzal zodpovednú funkciu hlavného redaktora najstaršieho slovakistického časopisu Slovenská reč. Pod jeho vedením časopis venuje pozornosť všetkým oblastiam slovakistického výskumu s dôrazom na výskum súčasného spisovného jazyka, prináša systematicky recenzie o jazykovednej produkcii u nás, ale aj v zahraničí a informácie o vedeckom živote v SSR i v ČSR. Ak si všimneme bibliografiu prác F. Kočiša, ktorá je uverejnená na ďalších stranách tohto čísla Slovenskej reči, presvedčíme sa, že F. Kočiš svojimi príspevkami je na jej stránkach jedným z najčastejších autorov.

Z funkcie vedúceho oddelenia jazykovej kultúry vyplýva F. Kočišovi veľa povinností aj vo vedecko-popularizačnej práci. S odborným a politickým rozhľadom a osobným zaujatím usmerňuje túto činnosť, vedie mladých pracovníkov ústavu pri získavaní skúseností na tomto aplikačnom poli jazykovednej práce a sám sa v tejto činnosti výrazne angažuje ako autor mnohých príspevkov publikovaných najmä v rubrike Slovenčina naša v Nedeľnej Pravde (už dve desaťročia externe rediguje príspevky určené do tejto rubriky a udržiava úzky kontakt ústavu s redakciou), ale aj vo Večerníku, v Práci a Čs. rozhlase v Bratislave. Do tohto pracovného okruhu treba zaradiť aj mnohoročnú autorskú spoluprácu F. Kočiša s encyklopedickým časopisom Pyramída: vypracoval doň heslá z jazykovedy od písmena *A* po písmeno *S* (posledné jeho heslo je *semiotika)* a osvedčuje v nich dobré poznanie širokej jazykovednej problematiky.

F. Kočiš je typom angažovaného vedeckého pracovníka, ktorý nielen

dobre ovláda problematiku svojho vedného odboru, lež mu aj mimoriadne záleží na spoločenskom ohlase jazykovednej práce a na pohotovom prenášaní jej výsledkov do praxe, najmä do školskej. F. Kočiš už takmer 30 rokov intenzívne pracuje vo výskume slovenského jazyka, stará sa o jeho kultúru a o kultúru vyjadrovacej praxe. Za túto prácu mu patrí úprimná vďaka a uznanie nielen celej jazykovednej, ale aj kultúrnej obce. Jeho doterajšiu prácu ocenilo Predsedníctvo SAV tým, že mu pri príležitosti terajšieho životného jubilea udelilo Čestnú striebornú plaketu Ľudovíta Štúra za zásluhy v spoločenských vedách. K udeleniu tohto najvyššieho vyznamenania v odbore mu srdečne blahoželáme. Svojou príkladnou pracovitosťou a zaujatosťou za problémy nášho vedného odboru sa F. Kočiš výdatne zaslúžil o rozmnoženie vedeckých poznatkov o našom národnom jazyku a o rozvoj jazykovej kultúry v našej spoločnosti. Pri príležitosti jeho významného životného jubilea mu želáme neochabujúcu energiu v ďalšej vedeckej, vedecko-organizačnej i vedecko-popularizačnej práci, životný optimizmus a dobré zdravie. Slovenská jazykoveda a kultúra očakáva od neho ešte mnohé pozitívne výsledky.

Ad multos annos!

J. Kačala

Súpis prác Františka Kočiša za roky 1978–1987

Táto bibliografia nadväzuje na Súpis prác Františka Kočiša za roky 1959—1977 od L. Dvonča (Slovenská reč, *43*, 1978, s. 235—244). K predchádzajúcemu súpisu uvádzame doplnky.

a) *Doplnky k bibliografii za roky 1959—1977*

1969

Jazyk, literatúra a spoločnosť. — Osveta, *4*, 1969, č. 5, s. 10—16, rus. res. s. 62, nem. res. s. 64—65, angl. res. s. 67, franc. res. s. 69—70.

Prekladateľská činnosť

Dočasné osnovy výchovnej práce pre materské školy — 5—6-ročné deti. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1975 (spoluprekladatelia T. Liptáková, E. Zigová, Š. Kantor).

Študijné materiály pre prípravu učiteliek materských škôl na prácu s novými osnovami. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1977 (spoluprekladateľ).

b) *Bibliografia za roky 1978—1987*

1978

Globaľnaja determinacija. — In: Recueil linguistique de Bratislava. 5. Red. J. Horecký. Bratislava, Veda 1978, s. 125—133.

Syntaktický a sémantický prvok v syntagme. — Slovenská reč, *43*, 1978, s. 14—22.

Sémantická diferenciácia prídavných mien typu *päťdenný* a *päťdňový*. — Slovenská reč, *43*, 1978, s. 178—181.

Sémantická diferenciácia prídavných mien *týždenný* a *týždňový*. — Slovenská reč, *43*, 1978, s. 287—291.
Jazyková kultúra a odborný preklad. — Kultúra slova, *12*, 1978, s. 325—330.
Priama a nepriama reč ako syntaktické útvary. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *25*, 1978/1979, s. 69—72.
Jazyková výchova v materskej škole. — Rodina a škola, *25*, 1978, č. 5, s. 5—7.
Základné úlohy jazykovej výchovy v materských školách. — Rodina a škola, *25*, 1978, č. 7, s. 7—9.
Jazyková výchova v základnej škole. — Rodina a škola, *25*, 1978, č. 8, s. 13—15.

Die Struktur der Satzfügungsgebilde in slawischen Sprachen. — In: Knjiga referata sažeci. 1. A. — K. (VIII međunarodni slavistički kongres. Zagreb 3—9 IX 1978. Ljubljana.) Red. I. Frangeš et al. Zagreb, Međunarodni slavistički centar SR Hrvatske 1978, s. 436.
Pekne po slovensky aj v rodinách. — Rodina a škola, *25*, 1978, č. 5, s. 15—16.
O jazykových návykoch. — Nedeľná Pravda, *11*, 1978, č. 2, s. 6. — Tamže: Pramene poznania spisovného jazyka (č. 4, s. 6; č. 11, s. 6; č. 23, s. 6; č. 37, s. 6). — Spoločenský vývin a slovná zásoba (č. 34, s. 6). — Slovo ako dar (č. 51, s. 6). — (Silvestrovské) variácie na slovo *jazykovedec* (č. 52, s. 6).
Maďarsko. — Pyramída, *8*, 1978/1979, č. 89, s. 2773—2774 (autor časti hesla o maďarčine).
Machek, Václav. — Pyramída, *8*, 1978/1979, č. 89, s. 2819 (heslo).

1979
Česko-slovenský slovník. Red. G. Horák. 1. vyd. Bratislava, Veda 1979. 792 s. — 2. vyd. 1981 (spoluautori K. Buzássyová, G. Horák, M. Marsinová, Š. Michalus, Š. Peciar, M. Pisárčiková, E. Rísová, V. Slivková, M. Šalingová).
Jírová, M. a kol.: Metodika výchovnej práce v jasliach a materských školách. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. 464 s. — 2. vyd. 1981 (člen autorského kolektívu).
Pojem jazykovej normy a normovanosti. — In: Z teórie spisovného jazyka. Red. J. Kačala. Bratislava, Veda 1979, s. 32—42.
Predložka *kvôli*, jej lexikálny význam a úzus. — Kultúra slova, *13*, 1979, s. 299—304.
Ešte do diskusie o adjektívach typu *päťdenný, päťdňový*. — Slovenská reč, *44*, 1979, s. 365—370.
Náčrt triedenia syntagiem v slovenčine. — Slovenská reč, *44*, 1979, s. 284—292.
O niektorých aktualizačných prvkoch v zloženom priraďovacom súvetí. — In: Otázky slovanské syntaxe. IV/1. Red. kolektív Katedry českého jazyka a Katedry ruského jazyka Filozofickej fakulty UJEP pod vedením M. Grepla. Brno, Univerzita J. E. Purkyně 1979, s. 111—116.
Jazyk, literatúra a spoločnosť. — Kultúra slova, *13*, 1979, s. 65—68.

O práci v oblasti jazykovej kultúry. — In: Z teórie spisovného jazyka. Red. J. Kačala. Bratislava, Veda 1979, s. 138—139.
Problémy, ktoré by nemuseli byť problémami. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *26*, 1979/1980, č. 3, príl., s. 1—3.
Mlacek, J.: Slovenská frazeológia. Bratislava 1977. — In: Slavica Slovaca, *14*, 1979, s. 322—325 (rec.).
Živé osobné mená v jazykovednom spracovaní. [Blanár, V. — Matejčík, J.: Živé osobné mená na strednom Slovensku. I. 1. Designácia osobného mena. Bratislava 1978]. — In: Nedeľná Pravda, *12*, 1979, č. 18, s. 6 (ref.).

Zborník štúdií o kontrastívnom výskume slovenčiny a maďarčiny. [Z konfrontácie maďarčiny a slovenčiny — A magyar és a szlovák nyelv egyes jelenségeinek konfrontálasa. Red. F. Sima. Bratislava 1977.] — In: Slovenská reč, *44*, 1979, s. 180—183 (rec.).

Téma — tematický, réma — rematický. — Slovenská reč, *44*, 1979, s. 127—128.

Melódia. — Pyramída, *9*, 1979/1980, č. 98, s. 3105 (autor časti o melódii v jazyku).

Úlohy a ciele jazykovedy. — Nedeľná Pravda, *12*, 1979, č. 34, s. 7. — Tamže: O boľačkách, liekoch, predložkách a ako sa to všetko na Silvestra dobre končí (č. 52, s. 7).

Vedecká konferencia o sémantike. — Jazykovedný časopis, *31*, 1980, s. 199—202 (správa o konferencii konanej v dňoch 14.—17. 1. 1980 v Domove vedeckých pracovníkov SAV v Smoleniciach; spoluautori J. Bosák, K. Buzássyová).

Meillet, Antoine. — Pyramída, *9*, 1979/1980, č. 97, s. 3091.

Životné jubileum univerzitného profesora Jána Horeckého. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *26*, 1979/1980, s. 147—149. (k 60. narodeninám).

1980

Slovenský jazyk pre 5. ročník základnej školy. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980. 272 s. — 2. vyd. 1982. — 3. vyd. 1985 (spoluautori E. Gašinec, M. Bertóková).

Slovesá *ísť, bežať, plávať, letieť* ako prechodné slovesá. — Slovenská reč, *45*, 1980, s. 13—16.

Vetný rozbor ako metóda vo vyučovaní skladby. — Slovenská reč, *45*, 1980, s. 295—302.

Syntagmatika príslovkového určenia. — In: O slovenčine pre slovenčinárov. Red. J. Oravec. Bratislava, Pedagogický ústav mesta Bratislavy 1980, s. 91—111.

Vzájomný vzťah príslovkových určení v zloženej syntagme. — Slovenská reč, *45*, 1980, s. 136—143.

Vplyv gramatického činiteľa na slovosled v jadrovej časti vety. — In: Jazykovedné štúdie. 15. Horeckého zborník. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1980, s. 121—125.

O väzbe a primkýnaní. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *26*, 1979/1980, č. 9, príl., s. 2—4.

Mohutný vstup do slovníkového spracovania. [Veľký slovensko-ruský slovník. 1. Red. D. Kollár et al. Bratislava 1979.] — In: Nedeľná Pravda, *13*, 1980, č. 46, s. 7 (ref.).

Modálnosť. — Pyramída, 9, 1979/1980, č. 103, s. 3278. — Tamže: Mongolské jazyky (č. 104, s. 3316—3317). — Mongolský jazyk (č. 104, s. 3318). — Morféma (č. 105, s. 3358—3359). — Morfológia (č. 105, s. 3359). — Mŕtve jazyky (č. 107, s. 3414).

Nárečie. — Pyramída, *10*, 1980/1981, č. 110, s. 3512—3513. — Tamže: Národný jazyk (č. 111, s. 3540). — Nemecký jazyk (č. 113, s. 3595—3596).

Také zbytočné jazykové chyby. — Nedeľná Pravda, *13*, 1980, č. 29, s. 7. — Tamže: 35 rokov jazykovednej práce (č. 20, s. 7). — Perspektívy kultivovania spisovnej slovenčiny (č. 35, s. 7). — Nenáležitá konštrukcia so slovesom *byť* (č. 48, s. 7). — Nádej umiera posledná? (č. 53, s. 7).

1981

Príspevok do diskusie o obsahu a forme v syntaxi. — Jazykovedný časopis, *32*, 1981, s. 69—77, rus. res. s. 78.

Sémantický konštituent syntagmy. — In: Jazykovedné štúdie. 16. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1981, s. 71—75.

Metodologické aspekty novej gramatiky ruštiny. — Jazykovedný časopis, *32*, 1981, s. 173—186 (spoluautori J. Bosák, K. Buzássyová, S. Ondrejovič).

Kongruentné zložené substantívne syntagmy. — Slovenská reč, *46*, 1981, s. 129—140.

Jazykoveda na Slovensku po roku 1945. — In: Studia Academica Slovaca. 10. Red. Š. Ondruš. Bratislava, Alfa 1981, s. 195—212. — Znovu publikované pod rovnakým názvom: In: Slovakistické štúdie. Zborník vybraných prednášok Letného seminára slovenského jazyka a kultúry Studia Academica Slovaca. Red. J. Mistrík. Martin, Matica slovenská 1985, s. 76—82.

Nadväznosť učebných osnov slovenského jazyka pre 1. ročník základnej školy na jazykovú výchovu v materských školách. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *28*, 1981/1982, č. 4, príl., s. 1—4.

Štěpán, J.: Složité souvětí s řetězcovou závislostí. Praha 1977. — In: Jazykovedný časopis, *32*, 1981, s. 90—93 (rec.).

Neologizmus. — Pyramída, *10*, 1980/1981, č. 115, s. 3653. — Tamže: Nespisovné slovo (č. 115, s. 3678). — Neutralizácia (č. 116, s. 3692; autor časti o neutralizácii v jazykovede). — Nominalizácia (č. 119, s. 3778). — Jazyková norma (č. 119, s. 3786). — Nórsko (č. 119, s. 3798; autor časti o nórskom jazyku). — Nosovka (č. 119, s. 3806).

Objekt. — Pyramída, *11*, 1981/1982, č. 122, s. 3882. — Tamže: Odborný štýl (č. 123, s. 3933—3934).

Objektivizovať jazykové vedomie. — Nedeľná Pravda, *14*, 1981, č. 2, s. 7. — Tamže: Kto je tvorcom jazyka? (č. 10, s. 7). — Marxistická metodológia v jazykovede (č. 18, s. 7). — Jeden výr a jeden vír sú dva... (č. 28, s. 7). — Dialóg v jazykovej kultúre (č. 34, s. 7). — Spisovná slovenčina — aká si? (č. 43, s. 7). — Smejte sa, Slováci... (č. 49, s. 7). — Čas dobrého slova (č. 51, s. 7).

Dvojdenný a *dvojdňový*. — Práca, 2. 11. 1981, s. 4.

Prof. dr. Jozef Ružička šesťdesiatpäťročný. — Kultúra slova, *15*, 1981, s. 26—27. — — Ďalší autorov jubilejný článok o J. Ružičkovi: Tvorca slovenského jazyka. Riaditeľ JÚĽŠ SAV J. Ružička šesťdesiatpäťročný. — Práca, 9. 1. 1981, s. 6.

Za Milanom Urbančokom. — Slovenská reč, *46*, 1981, s. 303—304.

1982

Očerk klassifikacii slovosočetanij v slovackom jazyke. In: Recueil linguistique de Bratislava. 6. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1982, s. 93—102.

Slovo v závislostnej syntagme. — In: Studia Gramatyczne. 5. Materiały z XIII posiedzenia Międzynarodowej Komisji Struktury Gramatycznej Języków Słowiańskich (Mogilany 22—24 października 1979 r.). Red. S. Urbańczyk et al. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1982, s. 105—116.

Nekongruentné a kongruentno-nekongruentné zložené substantívne syntagmy. — Slovenská reč, *47*, 1982, s. 12—22.

Zložené súvetia a vyučovacia prax. — In: Syntax a jej vyučovanie. Red. J. Oravec. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1982, s. 265—273.

Problematika zložených syntagiem v slovenčine. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *29*, 1982/1983, s. 38—42.

[Diskusné príspevky na vedeckej konferencii o syntaxi a jej vyučovaní, konanej v dňoch 11.—14. 9. 1979 v Nitre.] — In: Syntax a jej vyučovanie. Red. J. Oravec. Nitra, Pedagogická fakulta v Nitre 1982, s. 163—16 , 346—347 (k príspevkom Ľ. Nováka, P. Pifhu, G. Gotthardovej, F. Daneša, J. Vaňka, O. Hábovčíka, J. Oravca, K. Zelinkovej a V. Betákovej).

Sovetskoje jazykoznanije i razvitije čechoslovackoj lingvistiki. — Ruštinár, *17 (30)*, 1982, č. 6, s. 3—8 (spoluautor Š. Peciar).

Kultúra jazykového prejavu v rodine. — In: Priateľ rodiny. Red. J. Molitoris a kol. Bratislava, Obzor 1982, s. 167—169.
Aká si, spisovná slovenčina? — Nedeľná Pravda, *15*, 1982, č. 25, s. 4—5 (spoluúčastník besedy pripravenej J. Šimulčíkovou).
Na 65. výročie Veľkého októbra a 60. výročie vzniku ZSSR. — Slovenská reč, *47*, 1982, s. 257—260.
Poznámky k interpunkcii v texte jedného odborného prekladu. [Elekes, L.: Ponímanie dejín v buržoáznej vede a kultúre. Prel. M. Zagoršeková. Bratislava 1980.] — In: Kultúra slova, *16*, 1982, s. 221—224 (posudok jazykovej stránky prekladu).
Poznámky ku gramatickej stránke odborného prekladu. [Elekes, L.: Ponímanie dejín v buržoáznej vede a kultúre. Prel. M. Zagoršeková. Bratislava 1980.] — In: Kultúra slova, *16*, 1982, s. 251—254 (posudok jazykovej stránky prekladu).
Zborník štúdií o modernizácii vyučovania slovenského jazyka. [Ihnátková, N. a kol.: K modernizácii vyučovania slovenského jazyka. Bratislava 1981.] — Slovenská reč, *47*, 1982, s. 244—248 (rec.).
Medzilaborce — medzilaborecký alebo *medzilaborský?* — Slovenská reč, *47*, 1982, s. 62—64. — Tamže: Ako rozdeľovať zložené slová na mieste spojovníka (s. 264—256). — Slovo *maniak*, jeho výslovnosť a deriváty (s. 378—379).
Onomastika. — Pyramída, *11*, 1981/1982, č. 127, s. 4043. — Tamže: Opozícia (č. 128, s. 4066). — Ortoepia (č. 130, s. 4130—4131). — Pád (č. 132, s. 4212).
Parataxa. — Pyramída, *12*, 1982/1983, č. 134, s. 4279. — Tamže: Pasívum (č. 135, s. 4306).
Slovné vyjadrenie sumy a pravopis. — Nedeľná Pravda, *15*, 1982, č. 7, s. 7. — Tamže: Je slang osobitným jazykom? (č. 19, s. 7). — Slang v reči dospelých (č. 20, s. 7). — *Bobrov* a *Bobrovec* (č. 32, s. 7).
Sto, nie *jednosto*. — Práca, 19. 4. 1982, s. 6.
Zabehnúť si a *zabehať si*. — Večerník, 29. 10. 1982, s. 3.
Seminár o metodike práce v regionálnom a národnostnom vysielaní Čs. rozhlasu v Bratislave. — Kultúra slova, *16*, 1982, s. 282—284 (správa o seminári konanom v dňoch 16. — 17. 4. 1982 pri Detve).
Malé jubileum. — Nedeľná Pravda, *15*, 1982, č. 1, s. 7 (k 15. výročiu jazykovej rubriky Slovenčina naša).
Ondrus, Pavel. — Pyramída, *11*, 1981/1982, č. 127, s. 4040. — Tamže: Ondruš, Šimon (č. 127, s. 4040).
Pauliny, Eugen. — Pyramída, *12*, 1982/1983, č. 135, s. 4318. — Tamže: Peciar, Štefan (č. 136, s. 4333—4334).
Prof. Eugen Pauliny sedemdesiatročný. — Slovenská reč, *47*, 1982, s. 362—363.

1983

Objektové zložené syntagmy. — Slovenská reč, *48*, 1983, s. 14—25.
Poznámky k spracovaniu syntagmatiky v Syntaxi J. Oravca — E. Bajzíkovej. — Jazykovedný časopis, *34*, 1983, s. 163—171, rus. res. s. 171.
Vyučovanie základov jazyka v základnej škole. — In: Zborník prednášok z letného kurzu slovenského jazyka a literatúry pre poslucháčov zo zahraničia. Učebné texty. 2. Red. B. Švihranová. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1983, s. 217—234.
Kultúra jazykového prejavu v rodine. — Slovenský národopis, *31*, 1983, s. 582—585, nem. res. s. 586, rus. res. s. 586—587.
Životné jubileum generálneho tajomníka ÚV KSČ a prezidenta republiky Gustáva Husáka. — Slovenská reč, *48*, 1983, s. 3—5.
Jazyková výchova. — Predškolská výchova, *37*, 1982/1983, č. 9, s. 5—7.
Odkaz Februára v našej jazykovede. — Slovenská reč, *48*, 1983, s. 65—71.

Spoločnosť a jazyk. [Horecký, J.: Spoločnosť a jazyk. Bratislava 1982.] — In: Nedeľná Pravda, *16*, 1983, č. 1, s. 7 (ref.).
Cesty jazykovedy k ľuďom... [Blanár, V. — Matejčík, J.: Živé osobné mená na strednom Slovensku. I. 2. Distribúcia obsahových modelov. Martin 1983.] — In: Nedeľná Pravda, *16*, 1983, č. 51, s. 7 (ref.).

O skloňovaní miestnych názvov typu *Dolný Peter*. — Slovenská reč, *48*, 1983, s. 380—381.

Slang pod lupou jazykovedca. — Nové slovo, *25*, 1983, č. 18, s. 16.

Písmo. — Pyramída, *12*, 1982/1983, č. 139, s. 4437. — Tamže: Plurál (č. 141, s. 4489—4490). — Pole (č. 143, s. 4550; autor časti o poli v jazykovede). — Poľský jazyk (č. 144, s. 4595).

Portugalský jazyk. — Pyramída, *13*, 1983/1984, č. 146, s. 4651. — Tamže: Pravopis (č. 148, s. 4735—4736). — Predikácia (č. 149, s. 4742). — Predložky (č. 149, s. 4743). — Predpona (č. 149, s. 4745—4746). — Prípona (č. 150, s. 4794). — Príznak (č. 150, s. 4800). — Prízvuk (č. 150, s. 4800).

Kontexty Februára v našej jazykovede. — Nedeľná Pravda, *16*, 1983, č. 7, s. 7. — Tamže: Veda a popularizácia v prídavnom mene (č. 18, s. 7). — Kultúra hovoreného slova (č. 26, s. 7). — *Populárno-vedecký* a *vedecko-popularizačný* (č. 30, s. 7). — Ako ďalej v jazykovej kultúre? (č. 41, s. 7). — O vzťahu k slovám (č. 47, s. 7).

Dr. Ján Doruľa päťdesiatročný. — Slovenská reč, *48*, 1983, s. 294—296.

1984

Slovenský jazyk. Doplňujúce učivo pre 1.—4. ročník stredných pedagogických škôl. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1984. 88 s. (spoluautorky N. Ihnátková, E. Zigová).

Štruktúrna stratifikácia jazyka ako základ teórie spisovného jazyka. — Slovenská reč, *49*, 1984, s. 37—48.

Od prameňov po súčasnosť. (Ešte slovíčko do diskusie o teórii spisovného jazyka.) — Slovenská reč, *49*, 1984, s. 351—356.

Príčinnosť a príčinnostné príslovkové určenia (príspevok k výkladu kauzality v syntaxi). — Jazykovedný časopis, *35*, 1984, s. 170—177, rus. res. s. 177.

Pravidlá slovenského pravopisu a jazyková kultúra. — Slovenská reč, *49*, 1984, s. 281—290.

Československý rozhlas v úsilí o kultúru jazyka. — Kultúra slova, *18*, 1984, s. 289—292.

Syntakticko-kompozičný pôdorys románu R. Morica Explózia. — Slovenská reč, *49*, 1984, s. 195—205.

Dynamika jazyka vo vzťahu k jazykovej norme a kodifikácii. — In: Obsah a forma v slovnej zásobe. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1984, s. 177—180.

Sponové slovesá typu *zdať sa, cítiť sa* a ich využívanie v jazykovej praxi. — In: Obsah a forma v slovnej zásobe. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1984, s. 64—67.

Poznámky k jazykovo-kompozičnej stránke Hrobu lásky S. Štepku. — In: Bulletin č. 2 — občasník zo života RND a ľudí okolo neho. Bratislava 1984, s. 21.

Na 40. výročie Slovenského národného povstania. — Slovenská reč, *49*, 1984, s. 193—194.

Kniha o jazykoch sveta. [Krupa, V. — Genzor, J. — Drozdík, L.: Jazyky sveta. Bratislava 1983.] — In: Nedeľná Pravda, *17*, 1984, č. 1, s. 7 (ref.).

Aj také knižky pod vianočný stromček. [1. Mistrík, J.: Jazyk a reč. Bratislava 1984. — 2. Dvonč, L.: Dynamika slovenskej morfológie. Bratislava 1984. — 3. Oravec, J. — Bajzíková, E. — Furdík, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Morfológia. Bratislava 1984.] — In: Nedeľná Pravda, *17*, 1984, č. 51, s. 7 (ref.).

Psycholingvistika. — Pyramída, *13*, 1983/1984, č. 152, s. 4847. — Tamže: Purizmus (č. 152, s. 4862). — Reč (č. 155, s. 4940). Rekcia (č. 155, s. 4954). — Rekonštrukcia (č. 155, s. 4955). — Réma (č. 155, s. 4959).

Rod. — Pyramída, *14*, 1984/1985, č. 158, s. 5032. — Tamže: Románske jazyky (č. 158, s. 5048). — Rumunský jazyk (č. 160, s. 5110). — Ruský jazyk (č. 161, s. 5126—5127).

Samá záplata ... — Nedeľná Pravda, *17*, 1984, č. 26, s. 7.
Ružička, Jozef. — Pyramída, *14*, 1984/1985, č. 161, s. 5137.
Životné jubileum slavistu a indoeuropeistu. — Pravda, 26. 10. 1984, s. 5 (k 60. narodeninám Š. Ondruša).

1985

Vzaimootnošenije leksičeskogo, morfologičeskogo i sintaksičeskogo urovnej v determinativnoj sintagme s točki zrenija kategorii soderžanija i formy v jazyke. — In: Recueil linguistique de Bratislava. 8. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1985, s. 23—31.
O kauzalite v syntaxi. — In: K princípom marxistickej jazykovedy. Red. J. Horecký. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1985, s. 179—183.
Významový vzťah slov *kvalita a akosť*. — In: Metódy práce kabinetov akosti. Banská Bystrica, Dom techniky ČSVTS Banská Bystrica 1985, s. 103—110.
Starostlivosť o jazykovú kultúru v socialistických krajinách. (O programe prác v oblasti kultúry poľského jazyka.) — Kultúra slova, *19*, 1985, s. 33—37.
Jazyková kultúra v prekladateľskom kontexte. — Kultúra slova, *19*, 1985, s. 3—6.
Štyridsať rokov rozvoja slovenskej jazykovedy. — Slovenská reč, *50*, 1985, s. 129—167 (spoluautori J. Bosák, K. Buzássyová, L. Dvonč, J. Horecký, J. Kačala, M. Majtán, J. Mistrík, I. Ripka, E. Sekaninová).
Polstoročie časopisu Slovenská reč. — Slovenská reč, *50*, 1985, s. 3—8.
Ľudovít Štúr (1815—1856). — In: Abrahamowiczová, D. — Papierzová, M.: Slovenčina naša. Čítanka pre 5. triedu základnej školy. Warszawa, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne 1985, s. 107—110.

Pravidlá slovenského pravopisu a jazyková kultúra. — Zápisník slovenského jazykovedca. Bulletin Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, *4*, 1985, č. 1, s. 1—3 (tézy prednášky konanej dňa 6. 3. 1984 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave).
Štyridsať rokov rozvoja jazykovej kultúry na Slovensku. — Zápisník slovenského jazykovedca. Bulletin Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV, *4*, 1985, č. 4, s. 31—33 (tézy prednášky konanej dňa 12. 3. 1985 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave).
Pravda o hláskach a písmenách. [Pavlovič, J.: Rozprávky od výmyslu sveta. Bratislava 1985.] — In: Nedeľná Pravda, *18*, 1985, č. 37, s. 7 (na margo niektorých výkladov o jazykových javoch).
Ešte o slovesách *dobyť (sa)* — *dobývať (sa)* a *dobiť (sa)* — *dobíjať (sa)*. — Slovenská reč, *50*, 1985, s. 59—62. — Tamže: Sloveso *odbiť (sa)/odbíjať sa* a prídavné meno *neodbytný* (s. 127—128). — *Ouvertúra* — *uvertúra* (s. 378—379).
Štyridsať rokov jazykovej kultúry. — Nedeľná Pravda, *18*, 1985, č. 17, s. 7; č. 18, s. 7.
Sémantika. — Pyramída, *14*, 1984/1985, č. 163, s. 5203. — Tamže: Semiotika (č. 163, s. 5204).
Ešte o slovách *akosť* a *kvalita*. — Nedeľná Pravda, *18*, 1985, č. 11, s. 7. — Tamže: O jednom dlhu našej kodifikácie (č. 13, s. 7; spoluautor J. Pavlovič). — Na záver diskusie o kvalite a akosti (č. 28, s. 7). — Čas pokoja a porozumenia (č. 51, s. 7).
Aerobný či *aerobický?* — Večerník, 22. 3. 1985, s. 3. — Tamže: Starý genitív *na električke* (26. 4., s. 3). — Vyznať sa „do čoho"? (14. 6., s. 3). — *Na predajni*, či *v predajni?* (13. 9., s. 3). — Atď., atď., atď., ... (25. 10., s. 3).
Saussure, Ferdinand de. — Pyramída, *14*, 1984/1985, č. 163, s. 5187.

1986

Hranice spisovného jazyka. — Slovenská reč, *51*, 1986, s. 169—179.
Slová *kvalita* a *akosť* ako synonymá. — Kultúra slova, *20*, 1986, s. 33—38.

Sémantika a úzus slovies *vytipovať* a *vytypovať*. — Slovenská reč, *51*, 1986, s. 351—358 (spoluautorka E. Rísová).

Adverbiálno-objektové zložené syntagmy. — Slovenská reč, *51*, 1986, s. 79—92.

Teória a prax jazykovej kultúry. — In: Jazyková politika a jazyková kultúra. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave 1986, s. 145—163.

Súčasný stav a perspektívy rozvoja jazykovej kultúry. — Kultúra slova, *20*, 1986, s. 97—107.

Jazyková politika a jazyková kultúra v socialistickej spoločnosti. — Slovenská reč, *51*, 1986, s. 135—142 (spoluautori J. Horecký, J. Kačala, K. Buzássyová, J. Bosák).

Zhrnutie a závery. — In: Jazyková politika a jazyková kultúra. Red. J. Kačala. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave 1986, s. 348—358 (spoluautori J. Bosák, K. Buzássyová, J. Horecký, J. Kačala).

Časopis Slovenská reč a vyučovanie slovenského jazyka v školách. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, *33*, 1986/1987, s. 52—55.

Významové chyby v jazykovom prejave. — Slovenská reč, *51*, 1986, s. 125—127. — Tamže: O absencii slova *štylistik* v slovnej zásobe spisovnej slovenčiny (s. 252—254).

Nové impulzy aj v jazykovej kultúre. — Nedeľná Pravda, *19*, 1986, č. 8, s. 18. — Tamže: Nevhodný dotyk nech ju nepokazí (č. 9, s. 18; o niektorých jazykových nesprávnostiach). — Čo je opakovanie? (č. 17, s. 18; o vyjadrení *opakovanie je matkou múdrosti* a *opakovanie je matkou štúdia, učenia sa*). — Prázdniny, prázdniny ... (č. 32, s. 18; o pomenovaní *prázdniny*). — Slovenčina na prázdninách? (č. 34, s. 18; o niektorých jazykových nedostatkoch v prostriedkoch masovej komunikácie a propagandy). — Jazyk v procese riadenia (č. 42, s. 18). — Spisovná slovenčina v koncoch? (č. 45, s. 18).

Všetci o 44 s. späť ... — Večerník, 17. 1. 1986, s. 3. — Tamže: *Štylistika a štylistik* (21. 2., s. 3). — *Foto služba?* (14. 3., s. 3). — Názvy mužstiev na MS vo futbale (20. 6., s. 3). — „Vadné" dvere (12. 9., s. 3).

Hrať (sa) — *hrám (sa)* — *hráš (sa)* ... — Predškolská výchova, *40*, 1985/1986, č. 6, s. 21. — Tamže: Skloňovanie zvieracích podstatných mien (č. 7, s. 25). — Hodnota jazyka (č. 9, s. 24).

Jazykové okienko. — Predškolská výchova, *40*, 1985/1986, č. 8, s. 27.

Morčí i *morčací*. — Roháč, *39*, 1986, č. 8, s. 13.

Dve desaťročia výchovnej práce. — Nedeľná Pravda, *19*, 1986, č. 50, s. 18 (k 20. výročiu vychádzania rubriky Slovenčina naša).

Na sedemdesiatku člena korešpondenta SAV Jozefa Ružičku. — Slovenská reč, *51*, 1986, s. 45—47.

Na šesťdesiatku dr. Ladislava Dvonča. — Slovenská reč, *51*, 1986, s. 298—300.

1987

Metodika jazykovej výchovy v materských školách. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987. 180 s. (spoluautorky C. Glozneková, H. Ďungelová).

Úloha jazyka pri kultivovaní osobnosti, riadení spoločenských procesov a vedecko-technickom rozvoji. — Jazykovedný časopis, *38*, 1987, s. 52—59, rus. res. s. 59.

Nárečové slová v materskej škole. — Predškolská výchova, 40, 1987/1988, č. 1, s. 5—7.

Jazyk a osobnosť v riadení spoločenských procesov. — Zápisník slovenského jazykovedca, *6*, 1987, č. 1, s. 1—3 (tézy prednášky konanej dňa 13. 11. 1986 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Banskej Bystrici).

Synonymá v jazyku a ich spracovanie v slovníku. — Zápisník slovenského jazykovedca, *6*, 1987, č. 3, s. 8—10 (tézy prednášky konanej dňa 21. 5. 1987 v pobočke Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Banskej Bystrici).
Běličová, H.: Modální báze jednoduché věty a souvětí. Praha 1983. — In: Slavica Slovaca, *22*, 1987, s. 301—304 (ref.).
Majú, alebo nemajú pravdu? — Nedeľná Pravda, *20*, 1987, č. 13, s. 7. — Tamže: *Nevieme, čí sme* (č. 33, s. 7). — Svoju reč si môžeme vziať iba my sami (č. 50, s. 7). — V čom je naša krátkosť? (č. 52, s. 7).
Príspevok do jazykovedy. K päťdesiatke PhDr. Jána Kačalu, DrSc. — Ľud, 14. 4. 1987, s. 5.
Ján Oravec (1922—1986). — Slavia, 56, 1987, s. 110—111.

Prekladateľská činnosť

Program výchovnej práce v jasliach a v materských školách. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1978 (spoluprekladatelia T. Liptáková, Z. Launerová, Š. Kantor, E. Zigová). — 2. vyd. 1981.
Jírová, M. a kol.: Metodika výchovnej práce v jasliach a materských školách. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1979. — 2. vyd. 1981 (spoluprekladateľky E. Habiňáková, T. Liptáková).
Ruposova, L. P.: Životné jubileum N. A. Kondrašova. — Slovenská reč, *44*, 1979, s. 383—384.

Redakčná činnosť

Nedeľná Pravda, *11*, 1978 — *20*, 1987 (redaktor rubriky Slovenčina naša).
Slovenská reč, *43*, 1978 — *47*, 1982, č. 1—2 (člen red. rady, výkonný redaktor), č. 3 (člen red. rady), č. 4—6 — *52*, 1987 (člen red. rady, hlavný redaktor).
Slovenský jazyk a literatúra v škole, *25*, 1978/1979 (člen red. rady).
Kultúra slova, *16*, 1982 — *21*, 1987 (člen red. rady).

Zostavil *L. Dvonč*

Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 1987

Činnosť JÚĽŠ SAV v roku 1987 prebiehala podľa plánu výskumných úloh vypracovaného a schváleného na celú 8. päťročnicu. Pre orientáciu výskumnej a vedecko-organizačnej činnosti ústavu v celej päťročnici majú osobitný význam dokumenty Hlavné úlohy SAV po XVII. zjazde KSČ a zjazde KSS na roky 1986—1990, Program rozvoja Slovenskej akadémie vied v rokoch 1986—1990 s výhľadom do roku 2000 a rozpracovanie záverov, ktoré prijal XVII. zjazd KSČ a zjazd KSS pre celú našu spoločnosť, ale najmä pre vedeckovýskumnú činnosť v podmienkach pracoviska.

Jazykovedný ústav bol koordinačným a hlavným riešiteľským pracoviskom hlavnej úlohy štátneho plánu základného výskumu (ŠPZV) *Jazyk ako historicko-spoločenský jav, ako prostriedok komunikácie a jeho úloha pri formovaní spoločenského vedomia v socialistickej spoločnosti.* Výskum sa realizoval v rámci určených šiestich čiastkových úloh ŠPZV a dvoch ústavných úloh.

V rámci čiastkovej úlohy *Teoretické a metodologické základy jazykovedy*

a lingvistickej semiotiky (zodp. riešiteľ J. Bosák) sa skúmali úlohy interdisciplinárnej orientácie z aspektu jazykovedy. Vznikol súbor štúdií (J. Bosák, *Od interdisciplinárnosti k systémovosti;* K. Buzássyová, *Dynamické tendencie v tvorení abstrákt;* J. Horecký, *Obsah, forma a funkcia syntagmy;* J. Kačala, *Protiklad stálosti a premenlivosti a jeho prejav v jazykovom systéme;* S. Ondrejovič, *Jazykoveda ako smerovacia veda;* J. Šikra, *Sémanticko-derivačné a syntagmatické vzťahy adjektív a adverbií.* (Niektoré príspevky odzneli na konferencii o marxistickej jazykovede *Funkčná lingvistika a dialektika* v marci 1988 v Prahe).

V rámci čiastkovej úlohy IX-8-8/02 *Súčasná spisovná slovenčina, jej fungovanie v socialistickej spoločnosti a jazyková kultúra* (zodp. riešiteľka K. Buzássyová) sa pracovalo na šiestich úlohách (témach). Vykonali sa posledné práce spojené s vyjdením *Krátkeho slovníka slovenského jazyka.* Publikovaním slovníka sa zavŕšila významná etapa riešenia tejto čiastkovej úlohy. Dokončili sa práce na syntetickej kolektívnej monografii *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny,* ktorá sa po záverečnej oponentúre a spracovaní pripomienok oponentov odovzdala do vydavateľstva Veda. Začali sa prípravné práce na novej sociolingvisticky orientovanej téme *Slovenčina v súčasnej komunikácii.* Pripravili sa viaceré štúdie z tejto problematiky (J. Bosák, *Vplyv komunikačnej situácie na stupeň normovanosti jazykových prostriedkov;* K. Buzássyová, *Príspevok ku skúmaniu generačných postojov k jazyku;* J. Horecký, *Semiotická pripravenosť komunikantov;* S. Mislovičová, *Metódy a výsledky poľského sociolingvistického výskumu;* E. Nemcová, *Výstavba dialógu u školskej mládeže;* J. Šikra, *Komunikačný a sociolingvistický výskum v NDR).* V téme *Syntax slovenského jazyka* sa pokračovalo v rozpracúvaní a prediskutúvaní jednotlivých častí pripravovaného diela. Členovia kolektívu autorov napísali niekoľko štúdií (L. Dvonč, *Oddeľovanie častíc čiarkami;* J. Horecký, *Výpoveď ako jazykový znak;* J. Kačala, *K podstate syntaktickej synonymie* a *O statuse syntaktických derivácií;* S. Ondrejovič, *K otázke vetných typov).* Dokončila sa koncepcia diela a predložila sa na posúdenie oponentom. V rámci prípravy *Pravidiel slovenského pravopisu* L. Dvonč vypracoval kapitoly *Písanie i, y; Rozdeľovanie slov v písme; Písanie samohlásky ä; Písanie spoluhlásky v; Písanie slov cudzieho pôvodu; Bežný prepis z cyrilského písma do latinky.* Pripravené kapitoly boli prediskutované na zasadnutiach pravopisnej komisie.

V téme *Synonymický slovník slovenčiny* sa vypracoval heslár podľa dominánt, resp. aj podľa príslušných synonymických radov (okolo 9 000 hesiel). skoncipovalo sa 2 500 hesiel, z nich sa zredigovalo 1 560 hesiel. Po oponentúre koncepcie diela sa text koncepcie upravil podľa pripomienok oponentov a spresnil sa v súlade so závermi získanými z redigovania hesiel. Tri základné aspekty synonymie (nachádzajúce odraz v pripravovanom slovníku) sa analyzujú v štúdii F. Kočiša *Synonymia z lexikologického a lexikografického aspektu.* V oblasti výskumu slovnej zásoby sa vypracovali štúdie spracúvajúce čiastkové otázky (M. Pisárčiková, *O subštandardných slovách;* M. Považaj, *Expresívne slová v slovníkovom diele;* E. Rísová, *Sémantické posuny v prevzatých slovách).* Na výskum odbornej terminológie sú zamerané štúdie I. Masára *Teória termínu,* E. Píchu *Odborná terminológia a jej uplatnenie v procese riadenia* a K. Hegerovej *Vývinové tendencie v súčasnom odevníckom názvosloví.*

29. 9. 1987 J. Šikra úspešne obhájil kandidátsku dizertačnú prácu *Sémantika slovenských prísloviek.*

V čiastkovej úlohe *Nespisovné útvary slovenčiny a iných jazykov* (zodp. riešiteľ I. Ripka) sa sústredene pracovalo na *Slovníku slovenských nárečí.* Dokončila sa interná dvojstupňová redakcia všetkých hesiel (písmená *A—K)* I. zväzku SSN. Prepísala sa a pripravila sa do tlače podstatná časť hesiel. Do druhého zväzku autori skoncipovali 3 080 nových významových jednotiek. V rámci tejto čiastkovej úlohy sa vypracovalo 23 štúdií. Viaceré z nich odzneli na konferenciách. Výsledky lexikologických a lexikografických nárečových výskumov predstavili pracovníci oddelenia aj na dvojstrannej bulharsko-slovenskej konferencii v Sofii.

Zo slavistického hľadiska majú značný význam výskumy realizované v súvislosti s prípravou veľkých medzinárodných atlasových projektov. V *Slovanskom jazykovom atlase* sa pokračovalo v redigovaní 2. lexikálneho zväzku, vypracovali sa príslušné indexy k tomuto zväzku a pokračovalo sa v redigovaní 1. a 2. fonetického zväzku. Podklady za slovenskú stranu zabezpečoval A. Habovštiak. Pre *Celokarpatský dialektologický atlas* pripravil I. Ripka mapy a komentáre do 4. zväzku a indexy do 5. zväzku.

V čiastkovej úlohe ŠPZV *Dejiny slovenčiny a onomastika* (zodp. riešiteľ M. Majtán) sa pokračovalo v príprave ďalších zväzkov *Historického slovníka slovenského jazyka.* Rukopis 2. zväzku HSSJ sa dopĺňal najnovším materiálom, po konečnej redakcii sa prepísalo 733 strán čistopisu. Skoncipovalo a zredigovalo sa 5 656 lexikálnych jednotiek 3. zväzku slovníka. Významná bola aktívna účasť pracovníkov oddelenia dejín jazyka na domácich a medzinárodných konferenciách (pozri nižšie). Štúdia V. Blanára *K otázke najstarších slovanských lexikálnych prevzatí v maďarčine* prispieva k riešeniu čiastkovej úlohy ŠPZV koordinovanej Archeologickým ústavom SAV *(Vývoj slovanského osídlenia na území ČSSR a proces formovania včasnofeudálnej spoločnosti českej a slovenskej národnosti).*

V čiastkovej úlohe *Komunikácia človek — stroj a informatika* (zodp. riešiteľ J. Horecký) sa pripravila prvá verzia projektu automatizovanej bázy dát slovenského jazyka (J. Horecký, E. Nemcová). E. Nemcová pokračovala v spracúvaní diferenčného česko-slovenského slovníka, J. Horecký, vypracoval štúdiu *Systém konceptualizátorov z hľadiska umelej inteligencie.*

V čiastkovej úlohe *Konfrontačný výskum slovenčiny s inými jazykmi, najmä ruštinou* (zodp. riešiteľka E. Sekaninová) sa pracovalo na obidvoch jej častiach. Autorský kolektív *Veľkého slovensko-ruského slovníka* koncipoval heslá do IV. zväzku (610 hesiel písmen *S, Š)* a V. zväzku (základný koncept písmen *T, U* — spolu 3 675 hesiel), spracúval pripomienky internej a hlavnej redakcie. Hlavnou redakciou prešlo 3 500 hesiel IV. zväzku slovníka. V rámci témy *Lexikologický rusko-slovenský výskum* sa vypracovalo päť štúdií (J. Benkovičová, *Rozsah významového odtienku;* P. Ďurčo, *Podmienky rozvoja slavistiky v SSR;* A. Jarošová, *Vymedzovanie sémantických príznakov;* E. Sekaninová, *Východiská a ciele konfrontačnej a ekvivalenčnej metódy skúmania dvoch jazykov;* T. Žitniková, *Sravniteľnaja charakteristika glagolov, oboznačajuščich govorenije).* Pracovníci oddelenia slovanských jazykov pripravili lexikografický seminár v rámci cyklu *Teória a prax dvojjazyčnej lexikografie* a seminár na tému *Ruská a rusko-slovenská lexikografia* (pri príležitosti 70. výročia VOSR).

Značná výskumná činnosť, a to aj navyše základných plánovaných úloh sa vykonala v súvislosti s aktívnou účasťou pracovníkov na domácich a medzinárodných kongresoch, konferenciách, sympóziách a pracovných poradách, ktoré organizovali iné inštitúcie, resp. ktorých usporiadateľom alebo spoluusporiadateľom bol Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV. Na *II. československej onomastickej konferencii* s medzinárodnou účasťou (Smolenice 6.—8. 5. 1987), ktorej ústrednou témou boli aktuálne problémy onomastiky v oblasti jazykovej politiky a jazykovej kultúry, aktívne vystúpili 11 pracovníci ústavu (V. Blanár, J. Doruľa, L. Dvonč, K. Hegerová, J. Horecký, J. Kačala, E. Krasnovská, M. Majtán, E. Pícha, M. Pisárčiková, M. Považaj). Na konferencii sa okrem jazykovedcov z celej ČSSR, z PĽR, NDR a BĽR zúčastnili aj pracovníci z oblasti histórie a kartografie. Na interdisciplinárnej konferencii *Hugolín Gavlovič v dejinách slovenskej kultúry* (Považská Bystrica 3.—4. 6. 1987) sa aktívne zúčastnili J. Doruľa, E. Krasnovská, R. Kuchar, J. Skladaná. Na interdisciplinárnej konferencii o význame bernolákovského hnutia v našich dejinách (Bratislava 22.—24. 9. 1987) predniesli príspevky V. Blanár, A. Ferenčíková, A. Habovštiak, J. Kačala, I. Kotulič, E. Krasnovská, R. Kuchar, M. Majtánová, B. Ricziová, J. Skladaná. Na konferencii *O regióne v národnej kultúre* (Dolný Kubín 19.—20. 5. 1987) sa zúčastnil A. Habovštiak. Na konferencii *Vychovávateľ a pedagóg Hugolín Gavlovič* (Bratislava) sa zúčastnil J. Doruľa. Na nitrianskej konferencii venovanej analýze jazyka a štýlu literárneho textu prednášal M. Smatana, na konferenciu o Timrave (Lučenec 1.—2. 10. 1987) pripravil príspevok M. Majtán. Na seminári o rozhlasovej moderácii v Čs. rozhlase (3.—4. 4. 1987) sa aktívne zúčastnili S. Mislovičová a M. Nábělková.

Bohatá bola účasť pracovníkov ústavu aj na medzinárodných kongresoch a konferenciách. Najvýznamnejším podujatím bol *XIV. medzinárodný lingvistický kongres* (Berlín 10.—15. 8. 1987), na ktorom siedmi pracovníci ústavu (V. Blanár, K. Buzássyová, J. Horecký, P. Ďurčo, J. Kačala, I. Ripka, E. Sekaninová) predniesli referáty z problematiky lexikálnej sémantiky, typológie lexikálneho významu, dynamických tendencií v tvorení slov, sémantickej interpretácie a dvojjazyčnej konfrontácie frazeologických jednotiek, odrazu rozvoja spoločnosti v lexikálnom systéme slovenských nárečí, úlohy prefixácie v sémantických zmenách slovanského slovesa. Pracovníci ústavu sa aktívne zúčastňovali aj na rozhovoroch pri okrúhlom stole, v diskusiách a viedli zasadnutia viacerých sekcií. Na poľsko-slovenskej konferencii o dynamických procesoch vo vývine slovnej zásoby (23.—26. 6. 1987 v Krakove) sa zúčastnili šiesti pracovníci (V. Blanár, J. Doruľa, A. Ferenčíková, A. Habovštiak, I. Ripka, J. Skladaná) a predniesli referáty o vonkajších a vnútorných činiteľoch vo vývine slovnej zásoby, o vývinových procesoch v slovnej zásobe, o hodnotení lexikálnych neologizmov v nárečiach, o časových spojkách a o dynamike v nárečovej lexike, o variantnosti frazém ako prejave dynamiky. Na dvojstrannej bulharsko-slovenskej konferencii o problémoch nárečovej lexikológie a lexikografie (25. 9.—1. 10. 1987 v Sofii) sa zúčastnili piati pracovníci ústavu (D. Bačíková, A. Ferenčíková, A. Habovštiak, Š. Lipták, I. Ripka). Predniesli referáty o slovných spojeniach a ich lexikografickom spracovaní, o spracúvaní synsémantických slov, o lexikálnej diferenciácii slovenských nárečí vzhľadom

na slovníkové spracovanie, o mieste remeselníckej terminológie v nárečovom slovníku, o špecifikách koncepcie celonárodného nárečového slovníka.

Na vedeckom sympóziu v Belehrade a Novom Sade, konanom pri príležitosti 200. výročia narodenia Vuka Karadžiča, sa zúčastnil J. Bosák s referátom *Východiská Štúrovej kodifikácie spisovnej slovenčiny a súdobá jazyková situácia.* Na vedeckej konferencii o porovnávacej onomastike v Novom Sade (v rámci zasadnutia Medzinárodnej komisie slovanskej onomastiky) sa zúčastnil M. Majtán s referátom *O problematike porovnávacieho výskumu zložených slovanských osobných mien.* Na sympóziu o lexikografickom spracovaní frazeológie v Moskve (v rámci zasadnutia Medzinárodnej komisie pre slovenskú frazeológiu pri MKS) sa zúčastnil P. Ďurčo s referátom *O lexikografickom spracovaní frazeologických neologizmov.* Na 6. celopoľskej onomastickej konferencii v Štetíne sa zúčastnil M. Majtán s referátom *Kodifikácia spisovného jazyka a štandardizácia vlastných mien.* Účasť na všetkých týchto medzinárodných podujatiach umožnila konfrontovať výsledky nášho jazykovedného bádania s výskumom v iných krajinách a získavať podnety do ďalšej výskumnej práce.

Veľký spoločenský dosah a priamu zacielenosť na prax mala aplikačná, poradenská, expertízna, konzultantská, lektorská a recenzentská práca koordinovaná v oddelení jazykovej kultúry v rámci ústavnej úlohy *Jazyková kultúra v praxi* (zodp. riešiteľ F. Kočiš). V telefonickej jazykovej poradni sa denne odpovedalo priemerne na 15—20 telefonátov. Pokračovalo sa v popularizačnej činnosti formou článkov a kratších príspevkov uverejňovaných v časopisoch Kultúra slova, Slovenská reč, ako aj formou príspevkov v pravidelných rubrikách v Nedeľnej Pravde, vo Večerníku, v Práci, v Jazykovej poradni Čs. rozhlasu a v časopise Vesmír, kde dovedna vyšlo 198 príspevkov pracovníkov ústavu. V Čs. rozhlase sa odpovedalo na jazykové otázky mladých poslucháčov aj v relácii Rádia elán Ahoj, kamaráti. V listovej jazykovej poradni odpovedali pracovníci ústavu na 453 listov. Oddelenie jazykovej kultúry spolupracovalo s vedeckými, riadiacimi, vysokoškolskými a vydavateľskými inštitúciami na základe zmluvnej spolupráce medzi SAV alebo JÚĽŠ SAV a príslušnými organizáciami pri jazykovej úprave návrhov zákonov a vyhlášok a iných textov legislatívneho charakteru, s Úradom pre normalizáciu a meranie v Prahe a s početnými výrobnými a riadiacimi podnikmi pri jazykovej úprave textov ČSN, odborových noriem a noriem RVHP (upravilo sa okolo 5 300 strán). Jazykovedný ústav spolupracoval s Nakladateľstvom Pravda pri vydávaní zobraných spisov V. I. Lenina a Marxovho diela Teória o nadhodnote a so Slovenským úradom geodézie a kartografie pri jazykovej úprave názvoslovnych publikácií.

Na základe nezmluvnej spolupráce JÚĽŠ SAV spolupracoval s Domom politickej výchovy pri MV KSS v Bratislave v rámci lektorskej skupiny metodika straníckeho vzdelávania, so Slovenským pedagogickým nakladateľstvom pri lektorovaní učebníc a metodík pre žiakov ZŠ, pri tvorbe dvojjazyčných slovníkov, s reklamným podnikom ERPO, so Zbierkou zákonov v Prahe, s filmovými organizáciami, s Československou televíziou v SSR, s Teslou Bratislava, so Slovnaftom, s Národopisným ústavom SAV, s Ústavom historických vied SAV a s redakciami časopisov (Pyramída, Línia, Dorka, Príroda a spoločnosť). Expertízy a konzultácie boli spojené s posudzovaním odborných textov pre riadiace orgány SAV, s prácou v terminologických komisiách, s posudzovaním

publicistických textov pre ČSTK, s posudzovaním umeleckých textov pre Mladé letá a odborných publikácií pre vydavateľstvo Veda.

V rámci ústavnej úlohy *Jazykovedná dokumentácia* (zodp. riešiteľka E. Flassiková) sa pokračovalo v príprave anotovanej bibliografie z ústavných časopisov pre Maticu slovenskú a v sprostredkúvaní referátov o slovenských jazykovedných prácach do Referatívneho žurnálu MISON a robila sa evidencia záznamov pre Ústrednú knižnicu SAV — Informačné centrum. L. Dvonč pripravil prehľad slovenských onomastických príspevkov za rok 1986 pre časopis Onoma, *Bibliografiu slovenskej onomastiky za roky 1985—1986* pre Onomastický zpravodaj ČSAV a vypracoval päť osobných bibliografických súpisov slovenských jazykovedcov pri príležitosti ich životných jubileí.

Pre všetky syntetické kolektívne diela vznikajúce v rámci riešenia jednotlivých čiastkových úloh ŠPZV sa sústavne budovali kartotéky a fondy a zhromažďoval sa tak cenný archívny a dokumentačný materiál. Do kartotéky slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny pribudlo 40 540 lístkov, do kartotéky Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny 19 293 lístkov, do nárečových archívov pribudlo 700 strán súvislých textov a približne 20 000 lístkov lexikálneho materiálu. Pri dopĺňaní materiálovej základne Historického slovníka slovenského jazyka sa v rámci socialistickej súťaže pripravilo na výberovú excerpciu 5 750 strán textov, z ktorých sa do kartotéky HSSJ vyexcerpovalo do 20 000 lístkov. Do fototéky pribudlo 2 382 fotokópií. Do kartotéky oddelenia slovanských jazykov pribudlo 20 073 excerptov.

Spolupráca s vysokými školami sa realizovala v oblasti výskumnej činnosti — pracovníci slovakistických katedier boli zapojení individuálnymi výskumnými témami do jednotlivých čiastkových úloh ŠPZV. Do úloh ŠPZV boli zapojení čiastočne aj pracovníci iných katedier, najmä rusistických. Na vysokých školách pôsobilo sedem pracovníkov ústavu.

Vedecké styky so zahraničím vychádzali z dlhodobého programu mnohostrannej spolupráce socialistických krajín v spoločenských vedách na roky 1986—1990 a z dvojstranných dohôd o spolupráci s partnerskými akademickými pracoviskami socialistických krajín uzavretými takisto na celú päťročnicu. V r. 1987 pokračovala spolupráca s Ústavom slavistiky a balkanistiky AV ZSSR na téme *Veľký slovensko-ruský slovník*, pokračovala aj mnohostranná spolupráca na veľkých atlasových projektoch *(Slovanský jazykový atlas, Celokarpatský dialektologický atlas)*. V rámci dvojstrannej spolupráce boli v uplynulom roku významné najmä spoločne organizované konferencie. S Ústavom poľského jazyka PAV a s Ústavom slavistiky PAV to bola poľsko-slovenská konferencia o dynamických procesoch vo vývine slovnej zásoby v Paszkówke pri Krakove. S Ústavom bulharského jazyka BAV zorganizoval ústav bulharsko-slovenskú konferenciu o problémoch nárečovej lexikológie a lexikografie v Sofii.

Edičná činnosť. V roku 1987 vyšli tieto knižné publikácie pracovníkov ústavu:

Krátky slovník slovenského jazyka. Red. J. Kačala — M. Pisárčiková. Bratislava, Veda 1987. 592 s.

DVONČ, L.: Slovenskí jazykovedci. Súborná personálna bibliografia slovenských slovakistov a slavistov (1925—1975). Martin, Matica slovenská 1987. 1386 s.

DORUĽA, J. (spoluautor): Dejiny Slovenska II. Red. S. Cambel. 1. vyd. Bratislava, Veda 1987. 856 s.

KOČIŠ, F. (spoluautor): Metodika jazykovej výchovy v materských školách. Bratislava. Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987. 169 s.

KAČALA, J. (spoluautor): Slovenský jazyk pre 7. ročník základnej školy. 3. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987. 224 s.

PISÁRČIKOVÁ, M. — MICHALUS, Š.: Malý synonymický slovník. 4. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1987. 216 s.

MAJTÁN, M. (spoluautor): Toponymický návod na používanie geografických názvov z územia Československej socialistickej republiky. Geografické názvoslovné zoznamy OSN — ČSSR C 1. Bratislava — Praha, SÚGK — ČÚGK 1987. 39 s.

Majtánová, M. (editorka): Trifolium sanitatis medicum aneb O zdraví zprava lekarska. Bratislava, Tatran 1987. 134 s.

Jazykovedné štúdie XXI. Dialektológia. Red. I. Ripka. Bratislava, Veda 1987. 136 s.

IX. slovenská onomastická konferencia. Nitra 26.—28. júna 1985. Zborník referátov. Zost. M. Majtán. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV 1987. 316 s.

Vyšli 2 čísla Jazykovedného časopisu, 2 jazykovedné čísla časopisu Slavica Slovaca, 6 čísel časopisu Slovenská reč, 10 čísel časopisu Kultúra slova. Pracovníci ústavu boli hlavnými aj výkonnými redaktormi týchto časopisov, okrem toho boli činní aj v redakčných radách viacerých mimoakademických časopisov (Slovenský jazyk a literatúra v škole, Ruštinár, Otázky žurnalistiky, Slavia, Vedecké riadenie, Pyramída).

Činnosť Jazykovedného ústavu bola mnohostranná vo výskumnej a popularizačnej stránke aj z hľadiska organizácie vedy.

Ideologická a politická vyspelosť pracovníkov ústavu sa zvyšovala na filozoficko-metodologických seminároch a na politickom vzdelávaní ROH. V práci Jazykovedného ústavu a v jeho publikačných orgánoch našli primeraný ohlas aj významné politické, resp. historické výročia — najmä 70. výročie VOSR (porov. tematické číslo Jazykovedného časopisu č. 2/1987 venované teoretickým a metodologickým podnetom sovietskej jazykovedy a tematické číslo Kultúry slova č. 9/1987 venované problémom prekladania zo sovietskej literatúry). Úvodníky k tomuto významnému výročiu vyšli aj v iných časopisoch. V časopisoch našli odraz aj 225. výročie narodenia A. Bernoláka, 200. výročie prvej kodifikácie slovenčiny a 200. výročie smrti H. Gavloviča. Úlohy vytýčené na rok 1987 sa splnili a veľa sa urobilo aj navyše plánovaných úloh.

K. Buzássyová

IV. ročník súťaže mladých vedeckých pracovníkov

25. 11. 1987 sa v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV konal už IV. ročník súťaže mladých pracovníkov vedeckých pracovísk SAV. ZO SZM pri JÚĽŠ SAV v spolupráci s vedením JÚĽŠ SAV usporiadala súťaž v rámci pravidelných ašpirantských seminárov.

Do súťaže sa prihlásilo šesť mladých vedeckých pracovníkov ústavu: A. Anettová, D. Čepáková, M. Nábělková, J. Pavlovič, E. Pícha a E. Tibenská. Ich súťažné práce hodnotila odborná komisia v zložení: J. Horecký (predseda poroty), V. Blanár, A. Jarošová a I. Ripka. Tajomníkom súťaže bol M. Smatana.

A. Anettová sa do súťaže prihlásila s prácou *Miesto vzťahových slovies v systéme slovesnej lexiky slovenčiny.* Do pojmu vzťah autorka zahrnuje — na rozdiel od iných autorov (napr. F. Daneša) — len lexikálny význam, neskúma teda predikačné, ale iba slovesné vzťahy, resp. ich vzťahové lexie a slovesno-menné výrazy typu *mať vzťah.* Autorka konštruuje hierarchicky usporiadaný systém, v ktorom majú osobitné miesto vzťahové slovesá vyjadrujúce vlastnosti substancií a usporiadanie substancií, ako aj slovesá vyjadrujúce vlastníctvo a príbuzenstvo.

Práca D. Čepákovej *Z problematiky názvoslovia drevárskych zamestnaní* predstavuje súpis a triedenie názvov zamestnaní v oblasti spracovania dreva v staršej slovenčine. Rozborom názvoslovia drevárskych zamestnaní z predkodifikačného obdobia autorka zisťuje, do akej miery sa toto názvoslovie tvorilo z domácich fondov, kedy išlo o prevzaté slová a v akej miere ostali tieto názvy v spisovnom jazyku dodnes.

V príspevku *Konkurencia adjektív s internacionálnymi a domácimi formantmi* skúma M. Nábělková konkurenciu adjektív v rámci izolexémických skupín v zmysle diferenciácie a špecializácie. Vychádza z tézy, že internacionalizácia vo sfére adjektívnej lexiky vedie na jednej strane k obohacovaniu slovnej zásoby o adjektíva s internacionálnym základom, na druhej strane je ako zdroj internacionálnych adjektívnych podôb jedným z faktorov podmieňujúcich konkurenčnosť v rámci izolexémických adjektívnych skupín.

V štúdii *Zápor v básni J. Ondruša Prehĺtanie vlasu* skúma J. Pavlovič vyjadrovanie záporu v texte, ktorý sa vymyká logickej analýze bežnej pri skúmaní záporu v umeleckých a odborných textoch. Zápor skúma na pozadí dramatickej kompozičnej schémy danej básne, v ktorej sa po prológu výrazne črtajú dva subjekty ako výraz tej istej osoby — básnika (pričom jedna z osôb je charakterizovaná popieraním).

E. Pícha sa na súťaži zúčastnil prácou *Poznámky k apelativizácii v slovenčine.* Určil si cieľ charakterizovať apelativizáciu v rámci deproprializácie, určiť jej zdroje a motívy, opísať vzťahy medzi propriami a apelatívami, ako aj apelativizačné postupy. Apelativizáciu chápe autor ako najfrekventovanejší prípad deproprializácie. Z motívov apelativizácie charakterizuje spontánnu a zámernú nomináciu, motívom je aj ekonomickosť komunikácie. Vzťahy medzi fundujúcimi propriami a apelatívami závisia od motívu ich vzniku a od spôsobu nominácie. Autor rozlišuje 6 základných skupín apelativizácie s rozličným štylistickým zafarbením. Pripomína, že dôkladnejší výskum môže ukázať ešte ďalšie súvislosti.

Analýza kauzatívnych konštrukcií z hľadiska ich sémantickej štruktúry je názov príspevku E. Tibenskej. Práca má dve časti: rozbor názorov na kauzalitu a vlastné riešenie opreté o analýzu jazykového materiálu. Autorka skúma nejednotne osvetľované prípady týkajúce sa podoby sémantickej štruktúry kauzatívnych konštrukcií a hodnotenia jej jednotlivých zložiek. Dospieva k záveru, že kauzatívne sú iba konštrukcie, ktorých kauzatívny význam je

podmienený konštrukčne. Patria sem konštrukcie s tzv. zahrnutou sémantickou štruktúrou.

Autori predstavili svoje práce v podobe krátkych autoreferátov. Po každom autoreferáte predniesla odborná komisia vopred vypracované posudky. Po diskusii o jednotlivých prácach oznámila odborná komisia konečné poradie súťažných prác: na prvom mieste sa umiestnila práca E. Tibenskej, na druhom práca A. Anettovej a tretia v poradí skončila práca E. Píchu. Štúdia E. Tibenskej *Analýza kauzatívnych konštrukcií z hľadiska sémantickej štruktúry* bola zároveň navrhnutá na udelenie spoločnej plakety Predsedníctva SAV a SÚV SZM. IV. ročník súťaže zhodnotil predseda komisie J. Horecký. Konštatoval, že aj tento ročník potvrdil užitočnosť a potrebu akcie tohto typu pre všetkých začínajúcich vedeckých pracovníkov ústavu. Mladí pracovníci tu našli priestor nielen na konfrontáciu úrovne svojich prác, ale aj na plodnú diskusiu, ktorá je pre nich užitočná, poučná a v nejednom prípade býva zdrojom inšpirácie v ich ďalšom vedeckom úsilí. Súťaž si takto našla svojich stálych priaznivcov a určite aj pevné miesto v práci mladých vedeckých pracovníkov. Začína si budovať svoju tradíciu.

M. Smatana

Nové učebnice slovenského jazyka pre stredné školy

V školskom roku 1987—1988 sa zavŕšila obsahová prestavba na strednej škole a v jeho závere žiaci 4. roč. po prvýkrát maturovali podľa novej koncepcie výchovno-vzdelávacej práce na strednom stupni školského vzdelávania. V nadväznosti na nový cieľ, náročnejšie poslanie vyučovania slovenského jazyka ako jednej zložky vyučovacieho predmetu slovenský jazyk a literatúra Slovenské pedagogické nakladateľstvo vydalo dve nové integrované učebnice slovenského jazyka pre všetky typy strednej školy — gymnáziá, stredné odborné školy, stredné odborné učilištia a stredné školy pre pracujúcich —, a to jednu spoločnú pre 1.—2. roč. (autori N. Ihnátková, E. Bajzíková, Ľ. Králik, 1984) a druhú pre 3.—4. roč. (autori N. Ihnátková, E. Bajzíková, J. Horecký, 1986).

Treba hneď na úvod povedať, že ide o učebnice inovované, moderné, v mnohých smeroch tvorivého charakteru, v ktorých sa učivo podáva netradičným spôsobom. Určujúcim princípom osnovania učiva v nových učebniciach je princíp spojenia školy so životom akcentujúci komunikatívnu funkciu jazyka ako prostriedku jazykového dorozumievania v kolektívnom styku, ďalej princíp všestrannej výchovnosti a vedeckosti. Keďže zmyslom výuky slovenského jazyka (SJ) na stredných školách (SŠ) v jeho novom modeli nie je rýdza teória — náuka o jazyku, ale používanie jazyka v rôznych rečových situáciách, zastúpenie jazykového učiva a slohového učiva v učebniciach SŠ sa oproti ZŠ mení v pomere 1/3 (jazyk) : 2/3 (sloh), kým na základnom stupni školy je tento pomer opačný.

Tieto dve zložky SJ sa nepodávajú v učebniciach izolovane, ale sa vzájomne prelínajú tak, aby systémovo-štruktúrne upevnenie a prehĺbenie poznatkov z jednotlivých rovín jazyka zo ZŠ prispievalo ku kultivovaniu rečových schopností žiaka. V porovnaní s doterajšími učebnicami slovenčiny pre SŠ, ktoré

vychádzali z klasifikácie jednotlivých slohových útvarov, v novokoncipovaných učebniciach sa slohové učivo štruktúruje v triáde: slohový postup — jazykové štýly — komunikatívne situácie: napr. v učebnici pre 3.—4. roč. na začiatku 3. roč. je zaradená kapitola *Výkladový slohový postup*, po ktorej nasleduje ďalšia kapitola pod názvom *Náučný štýl*, pričom jeho jednotlivé útvary ako úvaha, recenzia, náučná kritika sa precvičujú v spojitosti s jednotlivými komunikatívnymi situáciami.

Integrovanému chápaniu obsahu (sloh — jazyk) zodpovedá v nových učebniciach SJ pre SŠ aj usporiadanie jazykového učiva. Komunikačný proces sa začína výberom jazykových prostriedkov zo slovnej zásoby, ich spájaním do viet, resp. textu a súčasne ich stvárnením či už v ústnej alebo písomnej podobe. Preto je celkom prirodzené, že z jazykových tém je v učebnici pre 1.—2. roč. na začiatku zaradená lexikológia (náuka o slove, tvorenie slov), tvaroslovie čiže morfológia a skladba čiže syntax a potom v učebnici pre 3.—4. roč. nasleduje kapitola *Zvuková a grafická stránka slova* a na konci jazykového učiva je zahrnutá samostatná kapitola s označením *Všeobecné poznatky o jazyku*. Učivo zo slovenského jazyka v učebniciach predchádza slohovému výcviku, je funkčne pochopené s ohľadom na nasledujúcu prípravu žiaka na jeho štylistickú aktivitu. Preto napr. morfológia a syntax sa v teoretickej rovine preberie najprv v 2. roč. a znova sa potom objaví v aplikačnej podobe v učebnici 3. roč. v podtéme *Morfológia a syntax náučného štýlu* (s. 52).

V praktickej štylistike sa popri tradičných žánroch, ako je správa, zápisnica, diskusný príspevok, charakteristika osoby, kritika, fejtón, úvaha, žiadosť, životopis a pod., dostali do nových učebníc aj žánre, ktoré predtým v učebniciach slovenčiny neboli zastúpené: dlžobný úpis, reklamácia, splnomocnenie, socialistický záväzok, porovnávacia charakteristika, skupinová charakteristika, opis s dejovým rámcom, písomné rozprávanie s využitím prostriedkov umeleckého štýlu. Pozoruhodné je, že pri tvorbe novej učebnice sa pamätalo aj na program elektronizácie a jeho aplikáciu v škole výberom ukážok lineárneho a vetveného programu v učebnici pre 3. roč. (s. 13—16).

Keďže cieľom SŠ je pripraviť žiakov na ďalšie štúdium na vysokej škole, na prácu a život v našej spoločnosti, treba uvítať, že v učebniciach SJ pre SŠ našli svoje miesto aj témy, ktoré sú blízke metódam seminárnej práce, témy, ktoré rozvíjajú zručnosti a návyky na samostatnú racionálnu prácu. Máme tu na mysli učebné látky v učebnici pre 1.—2. roč. (racionalizácia duševnej práce, informatika, kde a ako hľadať informácie, poznámky vo vlastnej knihe, rýchle čítanie, výpisky a výstrižky, kartotéka, konspekt, osnova, tézy, koncept, vecnosť a zdvorilosť v rečovej komunikácii) a v učebnici pre 3.—4. roč. výklad v prácach stredoškolskej odbornej činnosti, resumé, ukážky citácie, parafrázovania a pod.

V dokumente Ďalší rozvoj československej výchovno-vzdelávacej sústavy z r. 1976 sa okrem požiadavky priblížiť vyučovanie potrebám praxe upriamuje pozornosť aj na zvyšovanie vedeckosti výchovno-vzdelávacieho procesu. Učebný predmet nemôže byť kópiou vedného systému, výber a usporiadanie učebných informácií sa musí riadiť didaktickými, psychologickými zásadami a pod. Autorom novokoncipovaných učebníc sa zväčša na primeranej úrovni podarilo pretransformovať do učebného predmetu poznatky zo súčasnej jazykovedy, z teórie informácie, psychológie. Bolo to podmienené aj tým, že nielen do tvorby učebníc (E. Bajzíková, J. Horecký), ale aj do prípravy osnov

SJ pre SŠ boli zapojení naši poprední jazykovedci, a to ako konzultanti, resp. ako lektori (J. Horecký, F. Miko, J. Mistrík, J. Oravec).

V nových učebniciach SJ pre SŠ pri opise jednotlivých rovín jazykového systému sa podčiarkuje významový činiteľ, čím sa spracovanie jazykového učiva zbližuje s novšími postupmi v slovenskej jazykovede, a to vychádzať pri výklade jazykových javov od obsahu k forme. V učebnici pre 1.—2. roč. v kapitole *Tvorenie slov* môžeme napr. čítať: „Každé odvodené slovo má istý význam a formu" (s. 65). Takto sa postupuje v učebniciach nielen pri preberaní lexikológie, ale aj pri učive o morfológii, fonetike a syntaxi.

Popri témach, s ktorými sa žiaci stretli v učebniciach ZŠ, sa tu objavujú aj nové okruhy otázok, ktoré rozširujú a prehlbujú poznatky o jazyku: sémantický trojuholník, univerbizácia, multiverbizácia, hybridné zloženiny, kondenzované vyjadrovanie, kadencia, antikadencia, semikadencia, vzťah fonémy a grafémy, varianty prípon v ohýbaní, varianty foném, intencia slovesa a pod. Pri spracovaní týchto, ako aj ostatných tém, autori nových učebníc sa opierali o najnovšie poznatky, zistenia, ku ktorým dospeli slovenskí jazykovedci v poslednom období. Napríklad pri klasifikácii zložených súvetí v učebnici pre 1.—2. roč. sa vychádza z kritérií, ktoré sú vypracované v knihe Zložené súvetie v slovenčine (F. Kočiš, 1973). Ďalšie poučenia v syntaxi — nadvetná syntax, odsek, slovosled, modifikácia vetnej stavby v texte — sa v učebnici nepodávajú izolovane, ale v zhode s celkovou koncepciou učebnice v prepojení na text, štylistiku textu.

Osobitný prínos spomínaných učebníc pre SŠ vidíme aj v tom, že popri písomnom prejave venujú náležitú pozornosť aj rozvíjaniu ústneho prejavu. Už v 1. roč. sa precvičuje ústne rozprávanie príbehu so zápletkou a potom v 3. roč. sú v učebnici vymedzené dve témy *Spisovná výslovnosť* (s. 73—75) a *Prozodické vlastnosti reči — intonácia* (s. 76—81) ako príprava na osvojenie zručností a návykov ústneho verejného vystúpenia obsiahnutého v učive 4. roč. (učebnica pre 3.—4. roč., s. 89—110) v učebných látkach fázy tvorenia prejavu, kompozícia a štylizácia prejavu, spôsob nácviku a prednes prejavu, mimika a gestikulácia, správna artikulácia a ortoepia reči, ktorých finálnou podobou je prednes spamäti vedecko-popularizačnej prednášky žiakom ako klasifikovanej kontrolnej slohovej práce (namiesto tradičnej písomnej slohovej práce).

Učebnice SJ pre SŠ uzatvára kapitola *Všeobecné poznatky o jazyku*, v ktorej sa na vyššej abstraktnej úrovni žiakom 4. roč. sprístupňujú poznatky o vzťahu medzi jazykom a myslením, o vzniku a vývine jazyka, triedení jazykov, členení slovenského národného jazyka a pod.

Po informáciách o výbere a usporiadaní učiva v učebniciach pre SŠ zostáva nám ešte odpovedať na otázku, ako v nich autori rešpektovali didaktické zásady, ako sa žiakom s nimi pracuje. Už z naznačených poznámok vysvitá, že ide o učebnice pracovného typu, kde učivo je metodicky spracované tak, že počíta so žiakom ako s aktívnym subjektom už v učebnom procese vo fáze expozície učebných informácií. Výklad učiva je často vedený vo forme dialógu so žiakom a je v pomerne bohatom zastúpení doplnený aj motivačnými, regulačnými textami, názornými prvkami (schémy, diagramy) a ukážkami. Interpretáciu náročnejších pojmov, slohových útvarov a vôbec jazykových javov uľahčuje žiakom najmä motivačný text, ktorý umeleckým stvárnením učebnej látky vo forme citátov, výrokov pôsobí stimulačne pri jej percepcii. Obidve učebnice ďalej zaujmú žiakov svojím praktickým zameraním, prehľadným,

stručným a v mnohých prípadoch atraktívnym a tvorivým spôsobom podávania učebnej látky.

Po celkove pozitívnom hodnotení sme si na koniec nechali niekoľko pripomienok k recenzovaným novým učebniciam SJ pre SŠ. Najprv v učebnici pre 3.—4. roč. z výkladu silovej modulácie hlasu (s. 79) nie je celkom zreteľné, či pojmy dôraz a vetný prízvuk treba považovať za totožné alebo obsahovo diferencované (v Slovenskej gramatike od E. Paulinyho, J. Ružičku, J. Štolca, 1968, s. 62, sa tieto pojmy nerozlišujú a považujú sa za synonymné). Ďalej sa nám zdá, že kapitola *Výkladový slohový postup* v učebnici pre 3. roč. (s. 9—48) je teoreticky preexponovaná, v „záplave" úloh, rozboru textov zostáva pomerne málo priestoru na tvorenie súvislých jazykových prejavov náučného štýlu. Pri spracovaní jazykového učiva treba poznamenať, že vzhľadom na to, že učebnice sú určené žiakom vo veku 14—18 rokov, výklad niektorých učebných látok v novokoncipovaných učebniciach pre SŠ (napr. intencia slovesného deja, morfematická stavba slova, vzťah fonetiky a fonológie, jazyk ako znakový systém) by získal na kvalite, keby sa podával prístupnejšou formou a konkretizoval na bohatšom a pestrejšom jazykovom materiáli.

J. Kopina

Nový prameň z Maďarska pre slovenských etnografov i dialektológov

Od šesťdesiatych rokov nastal po socializácii poľnohospodárstva v spôsobe života a v myslení Slovákov v Maďarsku podstatný obrat. Zmeny zasiahli aj výročné zvyky. Niektoré zanikli, iné sa v tej istej podobe zachovali. Na pomoc súborom ľudovej umeleckej tvorivosti, aby zvyky mohli použiť vo svojich programoch a tak pomáhali prispieť k zachovaniu slovenskej národnosti v Maďarsku, známy slovenský bádateľ Š. L a m i vydal záslužnú knižku *Výročné zvyky a ľudové hry* (Budapešť, Vydavateľstvo učebníc 1984. 320 s.).

Lamiho zbierka zachytáva zvyky a hry zo Zadunajska, Peštianskej, Novohradskej, Boršódsko-baujsko-zemplínskej župy a z jednej obce na Dolnej zemi. Dolnozemská oblasť je totiž dostatočne známa zo štúdií A. Krupu a J. Mangu.

Výročné zvyky, detský folklór a hry sa uvádzajú v nárečovej podobe, ako ich zberateľ slovenského folklóru v Maďarsku nahral na magnetofónovú pásku. Sú zapísané zjednodušenou fonetickou transkripciou a môžu slúžiť ako nárečové texty. Získaný materiál autor knihy roztriedil takto: výročné zvyky, zvyklosti a hry na priadkach, detský folklór (zábavy dospelých s najmenšími — zabávanky, kolísanky, uspávanky), vyčítanky, posmievanky, rečňovanky, zábavné hry (verbálne, piesňové, tanečné). V záhlaví každého zvyku, hry, resp. detského folklórneho útvaru sa uvádza meno, vek informátora, lokalizácia a rok záznamu materiálu. Údaje o informátoroch podľa nárečovej príslušnosti obce sú uvedené aj na konci knihy.

V knihe sú zastúpené tri slovenské nárečové oblasti: západoslovenské nárečie z obcí v oblasti Piliša (Kestúc, Santov, Mlynky, Senváclav), Bakonských vrchov (Jášč), ale aj Pešti (Šóškút, Tárnok), stredoslovenské nárečie z oblasti Pešti (Séď, Maglód, Pišpek a i.), Novohradu (Banka, Terany, Márianosztra a i.), ale aj stredného Maďarska (Miške) a Dolnej zeme (Slovenský Komlóš), vycho-

doslovenské z oblasti Matry (Mátraszentimre), Abauja (Forró) a Zemplínskych vrchov (Fizér, Komlóška, Veľká Huta a i.). V knihe sú nárečové texty aj z takých lokalít, z ktorých nemáme zatiaľ nijaké nárečové záznamy. Preto možno zbierku uvítať aj ako príspevok k poznaniu slovenských nárečí v Maďarsku. Ide predovšetkým o súčasný stav nárečí. Ako ukazujú príslušné texty, nárečie niektorých obcí sa značne zmenilo, napr. obec Senváclav (Pilisszentlaszló) mala podľa nášho výskumu pred 40 rokmi stredoslovenské nárečové znaky, v Lamiho najnovšej knižke sa však tamojšie nárečie javí ako západoslovenské. Tento fakt treba hodnotiť dvojako: buď sa nárečie obtočené obcami s výraznými západoslovenskými znakmi takto zmenilo, alebo informátorky pochádzajú z niektorej zo susedných obcí. Pri ďalšom výskume by bolo dobré zisťovať aj pôvod, rodisko informátora, príp. aj jeho rodičov, ak sa odlišuje od bydliska.

Treba si len zaželať, aby slovenskí folkloristi a dialektológovia v Maďarsku pokračovali vo výskume slovenských tradícií a nárečí a aby sa zamerali aj na také obce, ktoré sa doteraz pri výskume zanedbávali.

K. Palkovič

Goriliak — nom. pl. goriliaci? — V Slovníku slovenského jazyka[1] (SSJ) I (1959, s. 439) sa uvádza slovo *goriliak* s tvarom mn. č. na *-ci* a s výkladom, že ako zriedkavé slovo označuje samca gorily. Ako toto spracovanie ukazuje, slovo *goriliak* sa má skloňovať tak ako osobné podstatné mená mužského rodu vzoru *chlap* v jednotnom aj množnom čísle. Slovo *goriliak* je podstatné meno mužského rodu, pričom označuje samca gorily, čiže tu ide o zvieracie podstatné meno mužského rodu. Takéto podstatné mená sa v spisovnej slovenčine podľa platnej kodifikácie skloňujú v jednotnom čísle rovnako ako osobné podstatné mená mužského rodu, v množnom čísle však ako neživotné podstatné mená mužského rodu (podľa vzoru *dub* alebo vzoru *stroj*). Ak vychádzame z platnej kodifikácie, pri slove *goriliak* by sme v množnom čísle očakávali tvary podľa vzoru *dub*, teda nom. *goriliaky*, gen. *goriliakov*, dat. *goriliakom*, akuz. *goriliaky* atď. Oprávnene vzniká otázka, prečo pri substantíve *goriliak* nemá byť skloňovanie v množnom čísle podľa vzoru *dub*, ale podľa vzoru *chlap*, alebo otázka, prečo sa v SSJ I uviedol gramatický údaj, podľa ktorého substantívum *goriliak* má v nom. mn. čísla tvar na *-ci (goriliaci)*.

Pri substantíve *goriliak* sa v SSJ I uvádza meno spisovateľa Ľ. Ondrejova. Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že tvar *goriliaci* použil Ľ. Ondrejov a podľa neho sa aj v SSJ I zaznamenala podoba nom. pl. *goriliaci*. V slovníkovom materiáli Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV je jeden doklad na tvar akuz. sg. z Ondrejovovho diela Africký zápisník, iné doklady na toto substantívum tu nie sú. Ako vidieť, tvar *goriliaci* sa utvoril v SSJ I.

Príčinu, prečo sa pri subst. *goriliak* zaznamenáva tvar nom. pl. *goriliaci* namiesto *goriliaky*, by sme v prvom prípade mohli vidieť v charaktere slova *goriliak* z derivačného hľadiska. Pri pomenovaniach zvierat bývajú párové rodové pomenovania. K mužským pomenovaniam zvierat existujú napr. tieto známejšie ženské pendanty: *bažant — bažantica, holub — holubica, jeleň — jelenica, lev — levica, medveď — medvedica, mul — mulica, orol — orlica, osol — oslica, páv — páva, vlk — vlčica*, v rozprávkach napr. i *bobor — bobrica, drozd — drozdica, hroch — hrošica* atď. (pozri F. Miko, Rod, číslo a pád podstatných mien, 1962, s. 18; Morfológia slovenského jazyka, 1966, s. 136—137). Existujú však nielen prechýlené ženské názvy osôb a zvierat, ale aj prechýlené mužské pomenovania. Niekedy je pri derivácii základným, prvým členom názov ženského rodu, napr. *vdova — vdovec, striga — strigôň, bosorka — bosorák*. Podobne býva ženské podstatné meno základným a mužské druhotným, prechýleným aj pri menách zvierat, napr. *opica — opičiak, myš — myšiak, gorila — goriliak* (v týchto prípadoch ženské podstatné mená neoznačujú iba samice zvierat na rozdiel od podôb *opičiak, myšiak* a *goriliak*, ktoré jednoznačne označujú samce). To, že slová so slovotvornou príponou *-iak* jednoznačne označujú samce zvierat, môže podporovať použitie tvaru nom. pl. podľa osobných podstatných mien mužského rodu. Ďalej treba konštatovať, že slovotvornou príponou *-ák/-iak* sa najčastejšie tvoria práve osobné podstatné mená mužského rodu, čo je ďalší moment, ktorý môže viesť k použitiu osobného tvaru nom. pl. pri zvieracom podst. mene *goriliak*.

Všimneme si ešte tvary nom. pl. pri iných zvieracích podstatných menách mužského rodu, ktoré tiež majú slovotvornú príponu *-iak*. Pri slovách *moriak* a *myšiak* sa v SSJ II (1960, s. 150 a 208) v nom., a teda aj v akuz. pl. uvádzajú iba tvary na *-y: moriaky, myšiaky*. Slovo *myšiak* je však len čiastočne podobné slovu *goriliak*, Má význam „druh dravého vtáka" a význam „(v rozprávkach) myší samec". V prvom význame nejde vlastne o člen rodového páru so slovom *myš* (ide o označenie nového pojmu). V druhom význame tvorí slovo *myšiak* so slovom *myš* rodový pár, pričom je takéto používanie slova *myšiak* obmedzené iba na rozprávky. Práve tu by sme mohli v nom. pl. skôr predpokladať tvar *myšiaci* ako tvar *myšiaky* (podobne v akuz. pl. *myšiakov* namiesto *myšiaky)*, pretože zvieratá a neraz aj neživé veci vystupujú v rozprávkach ako živé osoby (zosobnenie, personifikácia). Pri slove *opičiak* ako hovorovom výraze s významom „opičí samec" SSJ II (1960, s. 575) zaznamenáva tvar mn. č. (nom. a akuz.) *opičiaky*. Slovník zároveň pripomína, že slovo *opičiak* sa používa ako prenesený expresívny výraz s významom „človek, ktorý sa opičí po niekom, napodobňuje" alebo „škaredý, mrzký človek". V týchto prenesených významoch má podľa SSJ v mn. č. tvar na *-ci*, t. j. *opičiaci*. Celkove sa ukazuje, že v SSJ sa pri pomenovaniach zvierat mužského rodu so slovotvornou príponou *-iak* predpokladá (s výnimkou substantíva *goriliak)* skloňovanie podľa vzoru *dub* v množnom čísle; pravda, ak sa takéto slovo používa prenesene na označenie človeka, má tvary podľa vzoru *chlap* (porov. nom. pl. *opičiaci*).

Analogicky podľa situácie pri substantívach *moriak, myšiak, opičiak* atď. môžeme uzatvárať, že aj substantívum *goriliak* sa má v množnom čísle skloňovať ako neživotné podstatné mená mužského rodu, t. j. podľa vzoru *dub*. Životné tvary v množnom čísle, t. j. skloňovanie podľa vzoru *chlap* prichádzajú tu do úvahy jedine v tom prípade, že by sa slovo *goriliak* používalo prenesene na označenie človeka (napr. na označenie brutálneho alebo mocného človeka a pod.). Takéto skloňovanie substantíva *goriliak* bude v súlade so skloňovaním zvieracích podstatných mien v spisovnej slovenčine, ako je kodifikované v našich normatívnych príručkách (Pravidlá slovenského pravopisu, Morfológia slovenského jazyka).

L. Dvonč

Butik či butika. — V jazykovej poznámke vo Večerníku z 31. júla 1987 týkajúcej sa zdomácňovania francúzskeho slova *boutique* K. Hegerová konštatovala, že jeho konečná fonetická podoba *butik* „sa stala podstatným menom mužského rodu." Tesne za touto poznámkou nasledovala poznámka O. Martincovej v časopise Naše řeč *(70*, 1987, s. 220—222). Táto autorka naproti tomu píše, že „přejímaný výraz (se) ještě nezařadil do skloňovací soustavy češtiny", ale tiež sa zasadzuje za mužský rod.

Hoci je pravda, že sa toto slovo začalo používať v mužskom rode, neznamená to, že ďalšia diskusia o zdomácnení tohto slova v slovenčine nie je možná. V súvislosti so slovom *boutique* — *butik* je aktuálna otázka, či sa poslovenčovanie alebo zdomácňovanie cudzích slov deje bez ohľadu na ich rod a tvar v pôvodnom jazyku. Najskôr treba povedať, že bilingvistovi tvar mužského rodu *butik* znie veľmi neprirodzene, a natíska sa otázka, či v procese zdomácňovania tu nedošlo ku krátkemu spojeniu, inak povedané, či sa do slovenčiny neprevzal

iba medzinárodný fonetický prepis *[butik]*. Na určenie jeho rodu stačila už len koncová spoluhláska *-k*, charakteristická pre neživotné substantíva mužského rodu. Fonetická podoba prevzatého slova je však ešte stále súčasťou lexiky východiskového, nie cieľového jazyka. Preto nie je pravda, ako tvrdí O. Martincová, že „při zařazování přejatých slov do skloňovacích typů je rozhodující zakončení zvukové podoby slova v 1. pádě č. j." Nominatívom v pôvodnom jazyku je celý výraz *la boutique* a celý tento výraz máme poslovenčiť (resp. počeštiť) a potom skloňovať.

To, čo bilingvista cíti, nebilingvista musí nahradiť teoretickým poznaním, že Francúz vníma a chápe člen ako neoddeliteľnú súčasť slova a že tento člen hrá v morfológii tú istú úlohu ako v slovenčine prípona. V danom prípade však už samotná grafická podoba *boutique*, ktorú treba pokladať za východiskovú, podľa nášho názoru nedovoľuje ľubovoľnú deriváciu. Pripomeňme si niektoré zásady alebo tradície, ktorými sa doteraz riadilo preberanie slov z francúzštiny, resp. z latinčiny do slovenčiny. Vo francúzštine sú podstatné nená končiace sa na *-que* (gr. *-kē*, lat. *-ca*) zväčša ženského rodu, čo platí aj o ich slovenských ekvivalentoch, ktoré sa utvorili pridaním *-a* k ich fonetickej podobe, napr. *politique* (= *politik-a*), *clique* (= *klik-a*), *sémantique* (= *sémantik-a*), *acoustique* (= *akustik-a*), *physique* (= *fyzik-a*), *banque* (= *bank-a*), *musique* (= *muzik-a*) atď. Vyskytujú sa aj výnimky — francúzske slovo pôvodne mužského rodu sa v slovenčine adaptovalo v ženskom rode, napr. *masque* m (= *maska*), *lexique* m (= *lexika*). Tento rozdiel v rode by nám pomohol vysvetliť jedine hlbší etymologický rozbor, v ktorom by sa francúzsky grafický obraz ukázal len ako medzietapa. Keby v procese zdomácňovania nejakého slova základnou a určujúcou bola iba jeho fonetická podoba, príklady uvedené vyššie by museli byť mužského rodu.

Ako je to v prípade podoby *boutique* a s akým slovom máme vlastne do činenia? Toto slovo zo 14. stor., ktoré sa predtým písalo ako *bouticle* (= dielňa), resp. *botica* (porov. rus. *botika*), má svoj pôvod v gréckom slove *apothēke* (= sklad, povala), lat. *apotheca*. Z toho vidieť, že v procese vznikania francúzštiny z ľudovej latinčiny sa graficky vždy nejakým spôsobom rešpektovalo zakončenie slova, hoci vo fonetickej rovine vývin prebiehal inak. V danom prípade sa z koncového *-a* v poslednej slabike stalo nemé *-e*, napr. *tabula>table* (vyslov *tabl*), *fabrica>fabrique* (vyslov *fabrik*). Aplikovanie regresívnej derivácie, t. j. takej, pri ktorej sa vynechá celá slabika *(apo-the-ca>apo-tek, bo-ti-ca>bu-tik, fab-ri-ca>fab-rik)*, túto kontinuitu nerešpektuje, pričom slovenčina (tak ako latinčina) je naďalej flexívnym jazykom. Francúzština sa z hľadiska tohto vývoja stala tzv. izolačným jazykom.

Preto musíme znova oponovať O. Martincovej, podľa ktorej „zařazování přejímaného slova do skloňovací soustavy podle rodu ženského naráží na nesoulad mezi zakončením přejímaného jména v základním tvaru a mezi zakončením vzoru ženského rodu" a odstránenie tohto rozporu by predpokladalo „obměnit výchozí podobu slova na podobu s koncovkou *-a*". Nevyplýva z toho, že podoba *boutique* svoje zakončenie feminína nikdy nestratila a že spomínaný nesúlad vzniká práve zavedením grafickej podoby *butik?*

Nie je to inak ani v prípade ostatných francúzskych feminín, ako napr. *Sorbonne (= Sorbona), baguette (= bageta)*. Je zaujímavé, že pri tomto novšom prevzatom slove sa dosť skoro ujal tvar ženského rodu, hoci aj tu mohla výslovnostná podoba *(baget)* zviesť na používanie v mužskom rode,

ak odhliadneme od tradície, ktorá tu už je a ktorú predstavuje séria *plaketa (plaquette* f), *maketa (maquette* f), *toaleta (toilette* f) . . . Naproti tomu sa však vyskytujú aj také prípady, ako sú *skelet (squelette* m) a *klarinet (clarinette* f). Má byť slovo *boutique* v tomto zmysle výnimkou a vôbec je možné, že také staré slovo muselo tak dlho čakať na svoje zdomácnenie v slovenčine?

Dôkazom toho, že v stredoeurópskej oblasti vôbec nejde o nové slovo a zároveň istým argumentom v prospech používania ženského tvaru *(butika)* je aj proces jeho zdomácňovania napr. v nemčine, ktorá ho v tomto jeho najnovšom význame prevzala v ženskom rode — *die Boutique* a zaradila do svojej skloňovacej sústavy. Vlastný proces ponemčenia však prebehol už v 17. stor., a to vo forme *Budike/Butike.* Keď sa tu odvolávame na nemčinu, nejde nám o nejaké mechanické prenášanie gramatických javov z jedného jazyka do druhého, lebo nemčina je jazyk, ktorý nielenže susedí s češtinou a slovenčinou, ale všetky tieto jazyky sa navyše ovplyvňovali navzájom.

Zaujímavé sú ďalšie osudy týchto slov. Slovo *die Budike,* ktoré vo svojom pôvodnom význame „obchod, predajňa" postupne vytlačilo slovo nemeckého pôvodu *die Bude,* skončilo pri označovaní (horších) hostincov. V tejto podobe a v tomto význame, ktorý si dodnes zachovalo hlavne v Berlíne a okolí, dalo zrod českému výrazu *putyka* (slovensky *putika),* takže podoba *boutique* v tomto svojom pôvodnom význame k nám neprenikne. V tejto funkcii ho vlastne predbehlo iné, tiež z nemčiny prevzaté slovo *krám.*

V tejto súvislosti O. Martincová vyslovuje obavy, že „podoba na *-a*" by sa dostala „do sousedství expresívního a nespisovného slova *putyka*". Takých susedstiev je však v češtine a slovenčine nemálo. Znamenalo by to, že na odlíšenie by tu nestačila iba zmena *p>b,* ale navyše aj zmena rodu, čo sa nám z hľadiska lexikálnej ekonómie zdá nadbytočné a násilné, pričom možný tvar *butika* by ostal stále neobsadený.

Niektorí jazykovedci by mohli namietať, že sa predsa len treba rozhodnúť za podobu *butik,* lebo sú tu precedensy, ako napr. *barák,* poslovenčená podoba pofrancúzšteného (*baraque* f) talianskeho slova *baracca* f, ktoré je navyše tiež jedným zo synoným (s odlišným koreňom) sporného slova.

Pre všetky tieto významové odtienky a kontexty používa teda francúzština jedno a to isté slovo *boutique.* Toto veľmi bežné, ba otrepané a na významy bohaté slovo tak vďačí svojmu poslednému významovému povýšeniu na odborný termín renomovaným krajčírom, tvorcom módy, ktorí ho začali používať na označenie svojich predajní. S takýmto významovým „povýšením" sa stretneme aj v češtine a slovenčine. Ako príklady možno uviesť pomenovania *Bouda,* keď označuje obrodenecké divadlo v Prahe, alebo *salaš* či *koliba,* keď označujú pohostinské zariadenie.

K. Hegerová svoju poznámku uzatvára konštatovaním, že „proces zdomácňovania tohto slova vstúpil . . . do poslednej etapy, v ktorej sa pôvodné francúzske slovo *boutique* v podobe *butik* zaraďuje medzi také prevzaté slová, ako sú zdomácnené výrazy *rúž, bufet, repertoár,* a získava pevné miesto v slovnej zásobe slovenčiny." Uvedené slová sú maskulína a majú poslovenčený pravopis. Tým nechceme povedať, že navrhovaná hovorová podoba *butik* je riešením, ktoré by sa nemalo prijať.

Tak či onak, ak doteraz toto slovo po stáročiach svojej existencie nebolo do slovenčiny prevzaté, je otázne, či má zmysel ho preberať dnes ako všeobecné meno v jeho dosť úzkom význame a keď máme naporúdzi už nemálo sloven-

ských alebo poslovenčených ekvivalentov. Odhliadnuc od otázky jeho rodu a derivačnej aberácie, ktorú predstavuje slovo *putika*, fakt, že svojím tvarom sa priam núka na poslovenčenie, mohol tiež prispieť k urýchleniu procesu jeho zdomácnenia. Tým revidujeme aj svoj návrh na podobu *butika*, ktorý sme uviedli v recenzii Francúzsko-slovenského slovníka (Slovenská reč, 52, 1987, s. 381). Ukazuje sa však, a v tom treba súhlasiť s O. Martincovou, že jeho zaradenie do skloňovacej sústavy češtiny (a teda aj slovenčiny) by bolo zatiaľ predčasné. Ako nesklonné sa znova objavuje aj v 2. vyd. Slovníka cudzích slov od M. Ivanovej-Šalingovej a Z. Maníkovej. Jeho nezdomácnenie potvrdzuje aj Krátky slovník slovenského jazyka, ktorý toto slovo ešte neuvádza. Napokon sa domnievame, že obchod bude iste na pomenovanie malých špeciálnych predajní alebo oddelení s módnym tovarom v obchodných domoch či hoteloch naďalej dávať prednosť tvaru *boutique*, keďže sa stal medzinárodným a je reklamne príťažlivejší než podoba *butik* či *butika*. Podoba *butik* sa teda s určitým váhaním zaraďuje medzi pomenovania typu *restaurant*, *grand*, *cercle* a pod., ktoré sú mužského rodu.

J. Sivák

Oznam redakcie. — Výbor Slovenského literárneho fondu na základe odporúčania redakcie Slovenskej reči udelil v r. 1987 štyri peňažné prémie za štúdie a články v časopise Slovenská reč.

Prémie dostali autori týchto príspevkov: J. Pavlovič, *Konotácia vo vzťahu k charakteristike literárnej postavy* (s. 22—29); J. Findra, *Rozprávanie ako základ Ondrejovovej epiky* (s. 65—76); E. Tvrdoň, *Tichomír Milkin a otázky slovenskej lexiky* (s. 148—155); M. Patáková, *Poetizačná a kontaktová funkcia opakovania v autorskej reči* (s. 321—334).

Redakcia Slovenskej reči si váži rozhodnutie výboru Slovenského literárneho fondu stimulovať publikačnú činnosť v časopise Slovenská reč a ďakuje za podporu a spoluprácu.

Index 49 611

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 53, 1988, číslo 4. Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Technická redaktorka S. Číčelová. Vychádza šesť ráz za rok. Ročné predplatné Kčs 48,—, jednotlivé číslo Kčs 8,—. Rozširuje poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, 813 81 Bratislava, Gottwaldovo nám. 6/VII. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin. Registračná značka F 7089.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Gottwaldovo nám. 6. 817 64 Bratislava, Czechoslovakia. For all other countries distribution rights are held by KUBON and SAGNER, Inhaber Otto Sagner, Postfach 34 01 08, D — 8000 München 34, West Germany.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1988
Kčs 8, —